

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ**

**Збірник матеріалів VIII регіональної науково-
практичної конференції
(7 жовтня 2022 року)**

Чернігів 2022

УДК 338.2:355.018

Е 45

Економіко-правова політика України у контексті негативного впливу війни. Збірник – Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2022 – 266 с.

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту
(протокол № 2 від 30 вересня 2022 р.)

**За загальною редакцією
кандидата економічних наук, доцента
Мурашка Миколи Івановича**

Редакційна колегія:

Тітова Н.А., д.е.н., проф., ст.наук.спів.; Мурашко М.І., к.е.н., доцент;
Кадетов С.М., к.е.н., доцент; Назарко С.О., к.е.н., доцент; Ямпольський П.В., к.і.н.; Сидоренко Є.В., к.ю.н.; Суворова С.Г., к.е.н., доцент; Макаренко І.О. к.н.держ.упр.; Кононенко С.В., к.псих.н., доцент; Патlachук О.В., к.ю.н.; Бачуріна І.В., к.е.н.; Проценко Е.Б., к.філ.н.; Ліхота О.В., к.е.н.; Положенцева К.Л., к.е.н.; Рябченко М.С., к.ю.н.; Положенцев Д.В., викладач; Маклюк О.В., викладач; Захарчук І.В., викладач; Болдирева В.М., викладач; Акопов С.Е., викладач; Кайманова Я.В., викладач; Рябоконт Н.С., викладач.

Статті надруковані в авторській редакції

Комп'ютерний макет: Захарчук І.В.

Адреса редакції: 14000, Чернігів
вул. Промислова, 17
Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ ВНЗ МАУП
Тел. (0462) 677-179
E-mail: maupchern@ukr.net

УкрІНТЕІ м.Київ

Посвідчення № 385 від 05 вересня 2022 р. Про реєстрацію проведення VIII регіональної науково-практичної конференції за темою «Економіко-правова політика України у контексті негативного впливу війни»

© Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЗМІСТ

Белая А.І., Бобокал О.М. Психологія воєнного часу, соціально-правовий захист громадян України.....	6
Болдирева В.М., Самійленко М.О. Сучасний період реформування судової системи.....	10
Бондарець К.В., Козинець О.Г. Щодо питання про правові підстави входження українських земель до складу Литви та Польщі в середні віки	18
Волеваха І.Б. Організаційний клімат як чинник конкурентоздатності організації	21
Голець В.В. Глобалістика, як наук покликана унеможливлювати конфлікти	26
Горчинська Л.А., Козинець О.Г. Характеристика основних рис кримінального права гетьманщини	32
Гуртова Д.С. Проблеми сенсу життя у людини в філософії.....	36
Дмитренко П.О. Толерантність до невизначеності як специфічна умова інноваційної діяльності	42
Дрозд В.І., Нітченко А.Г. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану	48
Захарчук І.В., Патlachук О.В., Меркун А.А. Різновиди територій в міжнародному праві	54
Кайманова Я.В., Кононенко С.В. Рівень емоційного інтелекту як чинник психологічної безпеки особистості... ..	58
Кот В.В., Керноз Н.Є. Процедури заочного розгляду (in absentia) в національному судочинстві	64
Кочина О.С. Суб'єкти управління нотаріальною діяльністю в Україні.....	70
Красногор О.В. Особливості роботи Нотаріату України і його органів та посадових осіб в умовах воєнного часу.....	76
Кусій Д.К., Козинець О.Г. Правовідносини як особливий	

різновид суспільних відносин.....	86
Куля І.Ф., Бошкова А.А. Комунікації в системі менеджменту підприємства	90
Куля І.Ф., Гайдаєнко Д.В. Прийняття управлінських рішень на підприємстві	100
Куля І.Ф., Дімірова К.Г. Роль мотивації в менеджменті..	113
Куля І.Ф., Левченко А.Б. Управління конфліктами на підприємстві	122
Куля І.Ф., Тукусер Ю.Ю. Управління ризиком в інноваційному процесі.....	131
Ліксман А.Ю., Козинець О.Г. Конституція США 1787 року: основні положення	142
Маклюк О.В., Бачуріна І.В., Михайлюк К.О. Психологічні особливості організації освітнього процесу у закладі вищої освіти в умовах війни.....	146
Мишаста Т.Б., Нітченко А.Г. Гарантії забезпечення конституційного права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції..	152
Могиль В.О., Семенець-Орлова І.А. Особливості модернізаційних процесів у сучасній Україні: контекст євроінтеграції.....	156
Мурашко М.І, Макаренко І.О., Макаренко Ю.В. Інженерна оцінка економічної ефективності використання легованої арматури в залізобетонних конструкціях гідротехнічних споруд	159
Назарко С.О., Семенець Я.Є. Людський капітал як основний фактор розвитку креативних індустрій	164
Незнахіна Д.Є. Емоційний інтелект та його значення у житті людини	178
Нітченко А.Г., Пальона А.В. Проблеми правового регулювання прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні	185
Одинцов О.С., Петрик О.Л. Законодавство України,	

щодо господарської діяльності під час воєнного стану: дослідження змін	189
Павлова С.Л., Нітченко А.Г. Право на життя під час війни	195
Положенцев Д.В., Акопов С.Е., Тітова Н.А. Фінансові інновації в умовах розвитку цифрових технологій в Україні	199
Положенцева К.Л., Ліхота О.В., Полянська Л.О. Особливості аналізу соціально-економічних індикаторів діяльності багатoproфільних закладів охорони здоров'я ...	204
Присяжний В.В., Кочина О.С. Укладення та розірвання шлюбів під час війни	209
Проценко Е.Б., Кононенко А.О. Особливості перекладу художніх текстів	214
Рябокoнь Н.С., Щербак В.М. Важливість підтримки соціального оточення у збереженні психологічної захищеності особистості в ситуації загрози втрати роботи.	219
Рябченко М.С., Іващенко П.А. Протидія недружнім поглинанням суб'єктів господарювання.....	224
Сидоренко Є.В., Колесник К.К. Ринок криптовалют в Україні: реалії сьогодення.....	231
Суворова С.Г., Кадетов С.М., Ременець А.І. Реалізація концепції «just-in-time» в умовах війни.....	235
Суярко К.О., Козинець О.Г. Значення реформ Солона для розвитку Афін.....	238
Хижняк Д.А. Поняття зрілості та особистісної зрілості в психології.....	241
Шпак А.В., Бобокал О.М. Економічно-правові аспекти російсько-української війни та наслідки подолання.....	247
Щербінін М.Ю., Кочина О.С. Процедура спадкової справи в умовах воєнного стану: законодавчі новели.....	252
Ямпoлець П.В., Коршак Д.О. Якісні характеристики громадянського суспільства.....	256
Ярмак Д.М., Абросімов М.В. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі сходу України.....	261

Бєлая А.І.,
*здобувач вищої освіти IV курсу,
спеціальної «Право»*
Науковий керівник: Бобокал О.М.,
*викладач-методист, спеціаліст вищої категорії
Київський фаховий коледж
туризму та готельного господарства
м.Київ*

ПСИХОЛОГІЯ ВОЄННОГО ЧАСУ, СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Часи для українців – та й для усього світу – різко змінилися. Ще пів року тому більшість із нас хвилювали питання, пов'язані з пандемією (вакцинуватися чи не вакцинуватися?), але зараз ми щодня прокидаємося з однією думкою: в країні війна, російська агресія не збавляє обороти, і якось потрібно з усім цим жахом щодня давати собі раду. І допомагати іншим, якщо є така можливість.

Психологія воєнного часу потребує серйозного переосмислення власного підходу до життя, власних цінностей, пріоритетів та орієнтирів. Залишатися байдужим чи робити вигляд, що саме мене це не стосується – хибна тактика. Так чи інакше, це стосується усіх нас.

Але розуміння таких речей провокує великий стрес, чи не так? Непросто щодня жити, ходити на роботу, виховувати дітей із думкою, що в країні триває війна, розв'язана російською федерацією.

Внаслідок надзвичайних подій, які відбуваються в Україні, а саме, масові громадянські протести, загроза життю, спостереження за насильницькою смертю, непередбачуване переселення людей, бойові поранення, гостро постала потреба у соціально-психологічній підтримці і супроводі цілих соціальних груп, а також у психологічній та правовій допомозі окремим людям – дітям, дорослим, родинам. Екстремальна ситуація для

тих, хто її переживає, може стати кризовою, стресовою, травматичною і викликати відповідно кризу, стрес, психотравму. У якості стресора у таких випадках виступає травматична стресова подія, яка характеризується раптовістю, руйнівною силою.

Однією із таких руйнівних сил та найнебезпечніших криз є війна, яка завдає масам цивільного населення і військовим найбільше фізичних і психологічних травм на все життя. Тому важливо вчасно надавати допомогу постраждалим людям, щоб повернути їх до звичних норм життя і діяльності. За таких обставин цінним є правовий і соціальний захист населення в кризових ситуаціях, а також – медико-психологічна допомога. Такі види допомоги у кризових умовах потребують насамперед люди похилого віку, а також жінки і діти.

Не менш важливим є упередження психологічних розладів та завчасна підготовка людей до кризових ситуацій, тобто упередження їх від можливих негативних психологічних травм. Проте у більшості випадків соціально-правовий захист і психологічну допомогу люди отримують у посткризових умовах. Це, зокрема, комплекс психологічних та соціальних заходів, спрямованих на профілактичну і реабілітаційну роботу з військовослужбовцями.

Отже, будь-яка криза (надзвичайна ситуація) змінює повсякденне життя людей, руйнує їх базові потреби в безпеці, стабільній картині світу. Попри те, що психіка людини здатна адаптуватися до будь-якої кризової ситуації, емоційна напруга і стреси під час криз можуть призводити як до оволодіння новою ситуацією, так і до зриву і погіршення життєвих функцій людини. Серед низки можливих негативних наслідків: невротизація, депресія, втрата віри в себе, в майбутнє; різні види вид фізичного і психологічного перевантаження. Все це в подальшому негативно впливає на долю не лише однієї конкретної людини, а й цілих соціальних груп.

На основі своїх досліджень Елізабет Кюблер-Росс написала книгу «Про смерть і вмирання», яка стала бестселером у США. Ця книга досліджувала, зокрема, й стадії горя і втрати,

яку проходить людина, яка втратила близьких. Втрата дорогої людини сприймається болісно. І переживається так само болісно, як і жажіття війни.

Отже, стадії горя аналогічні стадіям прийняття смерті, сформовані психологінею у своїх дослідженнях. Всього виділяють 5 стадій:

- Заперечення,
- Гнів,
- Компроміс,
- Депресія,
- Прийняття.

Як бачимо, усі стадії болісні і вкрай неприємні. Окрім останньої, коли людина змиралася з фактом утрати, з болючими переживаннями (чи із фактом власної смерті, якщо мова про важкохворих) і прийняла рішення жити далі. Наперекір усьому – розумієте, в чому суть? Коли людина починає усвідомленіше ставитися до власного життя, переосмислює свій набір цінностей. Коли ви починаєте сприймати реальність такою, якою вона є – а не бігти від неї, не ховатися і не заплющувати очі – приходить прийняття.

Тільки тоді людина знову, наново, віднаходить свій внутрішній ресурс. Тепер у неї є активи, якими вона може розпоряджатися на благо собі та іншим людям. З'являється цікавість до світу, до людей навколо; з'являється апетит і бажання нормально спати, харчуватися та працювати. Адже на все потрібні сили, а звідки їх взяти, якщо сон – нікудишній, а харчування, та й узагалі, весь режим дня – такий самий, як і сон?

Але якщо зациклитися на одній із попередніх стадій, виходу ви не побачите. Тільки прийняття та примирення з реальністю дає той самий поштовх, щоб рухатися в своєму житті далі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушко М. В. Захист прав жінок-військовополонених в умовах збройного конфлікту [Електронний ресурс] / М. В. Грушко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2010. – № 3. – (Правова система України і міжнародне право, порівняльне правознавство).

2. Голоднікова Ю. Не дозволяйте їм нас убивати! [Електронний ресурс] / Ю. Голоднікова // Експертний центр з прав людини : [вебсайт]. – Дата публ.: 1.05.2020. – Режим доступу: <https://ecpl.com.ua/news/ne-dozvoliaYTE-im-nas-vbyvaty/>.

3. Елізабет Кюблер-Росс «Про смерть і вмирання». - Режим доступу: Елізабет Кюблер-Росс про смерть і вмирання. Читати онлайн "про смерть і вмирання" (intaplus.com.ua)

4. Захист прав дітей в умовах війни за міжнародним правом та національним законодавством України : монографія / Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Юрид. думка, 2021. – 194, [1] с.

5. Магда С. О. Захист прав дітей в умовах воєнного стану / С. О. Магда // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право. – Харків, 2015. – Вип. 20. – С. 88–92. – Дата публ.: 18.05.2016. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/5870>.

Болдирева В.М.,
доцент МКА, ст. викладач кафедри
«Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Самійленко М.О.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

СУЧАСНИЙ ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У 2013 році довіра громадян до системи правосуддя була визнана однією з найнижчих у світі. Тривалі проблеми судової системи (масове невиконання судових рішень, високий рівень корупції в судах, надмірне навантаження на суди, постійне недофінансування судової системи, вплив на суддів) не були вирішені, але загострені. Влада використовувала суди як інструмент репресій під час історичної події в Україні, відомої як «Революція Гідності» наприкінці 2013 – початку 2014 років. Це ускладнило стосунки «суд-суспільство». Після революційних змін у політичному житті країни та зміни політичних еліт на перший план знову вийшла судова реформа, яка має на меті відновити довіру суспільства до судової системи.

На відміну від попередніх судових реформ, ця зміна стосується переважно кадрового потенціалу судової системи.

Так, у 2014 році парламент прийняв два так звані «люстраційні закони» представників судової влади:

1. 8 квітня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», в якому йдеться про необхідність проведення громадської перевірки діяльності суддів, які приймають процесуальні рішення у справах щодо проведення масових заходів в ході політичного протистояння. З цією метою, як того вимагає Закон, було створено Тимчасову спеціальну комісію

(ТСК) для перевірки суддів районних судів. Закон обмежує тривалість іспиту для суддів одним роком від дня утворення ТСК.

Крім того, Закон України «Відновлення довіри до судової системи України» передбачає в прикінцевих та перехідних положеннях структуру, яка дозволяє негайне звільнення з посад суддів, які займають ці посади (крім Верховного Суду України та Конституційного Суду України ці посади є виборними). З цією метою внесено окремі зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими Збори суддів отримали самостійне право обирати Голову Суду та його заступників.

Також, законом одночасно припинено повноваження членів Вищої ради правосуддя, за винятком членів цього органу за посадою та членів Вищої ради українських суддів, у результаті чого робота цих органів була фактично заблокована.

2. 16 вересня 2014 року в Україні було прийнято Закон «Про очищення влади», норми якого поширюються на більшість представників державних установ, у тому числі на суддів та працівників судових установ як державних службовців.

Саме в цьому законі на законодавчому рівні визначено поняття «очищення» як процес очищення влади, тобто заборону окремим фізичним особам обіймати певні посади в державних органах і на місцях згідно з положеннями цього закону або за судовим рішенням.

Форма очищення української судової системи більше нагадує маніпуляцію суспільною свідомістю, акт «врегулювання» революційної доцільності. Ці процеси не мають жодного стосунку до реформ.

Загалом ефективність «люстраційних реформ» в Україні на даному етапі викликає сумніви, оскільки суспільство бачить у виправленні передусім інструмент боротьби з корупцією, а нова влада не має достатнього «морального авторитету» через її плідне впровадження [1, с.33-38].

Подальші зміни в судово-процесуальному законодавстві доводять, що питання кадрової підтримки вдосконалення

системи правосуддя залишається для влади більшою мірою, ніж інші, більш глобальні, фундаментальні питання.

Це підтверджується прийнятим 12 лютого 2015 року Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким внесено зміни до Закону України «Про статус судустрою і суддів» та деякі зміни до Закону України «Про Вищу раду юстиції» та процесуальних повноважень Верховного Суду. Зокрема, гарантується право безпосереднього звернення до Верховного Суду України про перегляд судових рішень та додаються підстави для подання такої заяви, що є дуже логічним з огляду на асиметрію, яка існувала до цієї процедури.

Оновлені документи «Про Вищу раду суддівства» та «Закон про судустрій і статус суддів» свідчать про пріоритетність кадрових питань: запроваджено конкурсний порядок відбору суддів на всі посади, посилено спеціальну підготовку кандидатів на посади суддів, передбачено нові дисциплінарні стягнення для суддів тощо. Особливе місце в реформуванні та новації займають законодавчі положення щодо кваліфікаційного оцінювання суддів. Кваліфікаційне оцінювання – це процес підтвердження кваліфікації особи, яка вже є суддею [2].

Реформатори зосередилися на персоналі системи правосуддя і не зробили нічого для відновлення стабільних параметрів системи правосуддя – незалежності, самостійності та легітимності.

Тому законодавчі спроби оновити судову систему ситуацію не змінили. Власне, вони, як і всі попередні спроби, були імітацією реформи. Принаймні ці «реформи» не зробили судову систему більш доступною, прозорою, професійною та чесною. Все це не тільки не зміцнило довіри людей до справедливості суду, а ще більше послабило довіру до нього.

Зі зниженням довіри до судів зріс суспільний запит на комплексну судову реформу в Україні. З реформою антикорупційна система стала однією з найактуальніших вимог суспільства. Тут об'єдналися вітчизняні та іноземні експерти, інвестори, міжнародні організації та ін.

Водночас стає дедалі очевиднішим, що комплексна судова реформа неможлива без внесення змін до Конституції України, оскільки її окремі положення не сприяють утвердженню не лише незалежності, неупередженості та доброчесності судів, а й суддів, але реальні, а не косметичні реформи судової системи практично неможливі [3].

2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла «Зміни до Конституції України (Про судоустрій)» та новий закон України «Про судоустрій і статус суддів», який передбачає кардинальні зміни існуючої організації судової системи. Ці закони набрали чинності 30 вересня 2016 року.

Одночасне прийняття змін до Конституції України та спеціального закону, який усуває можливість різного тлумачення конституційних положень та запобігає можливим суперечкам щодо способу розвитку судової системи, є однозначно позитивним [4, с. 117].

Серед іншого прийняті зміни до Конституції України передбачають:

- скасування системи «першого призначення судді» та положення про безстроковість суддів;
- підвищення віку та професійної кваліфікації кандидатів на посаду судді;
- встановлення порядку формування нового складу Вищої ради правосуддя, згідно з яким більшість її складу обиратиметься суддями;
- встановлення порядку утворення та ліквідації судів відповідно до закону;
- звуження абсолютного імунітету суддів до функціонального імунітету;
- створення передумов для оновлення суддівського складу тощо [5].

У свою чергу Законом України «Про статус судоустрою і суддів» пропонуються такі зміни:

- 1) перехід до трирівневої судової системи: окружний суд, апеляційний суд і Верховний суд;

2) утворення нового Верховного Суду шляхом ліквідації Верховного Суду України для розгляду справ як суду апеляційної інстанції, а у випадках, передбачених процесуальним законодавством, – як суду першої та апеляційної інстанцій.

Верховний суд складатиметься не більше ніж з 200 суддів. У цьому Суді діятимуть: Велика Палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд і Касаційний цивільний суд. Верховний Суд утворюється протягом шести місяців з дня набрання чинності Законом та розпочинає роботу за умови призначення щонайменше 65 суддів;

3) діяльність та ліквідація Вищого спеціалізованого суду припиняється в новому складі з дня початку роботи Верховного Суду;

4) утворення нових вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою: Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду, які виконуватимуть роль судів першої інстанції для розгляду окремих категорій справ;

5) запровадити нові механізми сприяння етичній поведінці суддів за участі громадськості. Зокрема, з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у визначенні відповідності суддів (кандидатів у судді) стандартам професійної етики та доброчесності утворюється Громадська комісія доброчесності;

6) встановлення обов'язків суддів (кандидатів на посаду судді), зокрема подавати заяву про сімейні відносини, заяву про доброчесність.

7) проведення відкритих конкурсів на посади суддів апеляційних інстанцій, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду із залученням осіб без досвіду суддівської діяльності;

8) перерозподіл повноважень між Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою правосуддя [6].

Зауважимо, що прийнятий 2 червня 2018 року Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та новий український «Про судоустрій і статус суддів» враховують Венеціанську Комісію:

- Верховну Раду України усунули від процесу призначення суддів;

- передбачає створення та ліквідацію судів, які повністю вирішуються шляхом прийняття парламентом відповідних законів;

- зведення до суто церемоніальної функції призначення суддів Президентом України;

- ліквідовано Вищий спеціалізований суд;

- відновлення Верховного Суду як інстанції;

- надано нові повноваження Вищій раді правосуддя [7, с. 152].

21 грудня 2016 року Верховна Рада України ухвалила закон України «Про Вищу раду правосуддя», який було створено замість Вищої ради юстиції. Кількість членів Ради збільшилася на одного до 21, але генпрокурора та міністра юстиції виключили з її складу. Вища рада правосуддя має повноваження звільняти, перепризначати та звільняти суддів, а також давати рекомендації Президенту щодо призначення. Рада також матиме право давати згоду на затримання та арешт суддів.

3 жовтня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Основні зміни до кодексів:

- вирішено питання діяльності нового Верховного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

- введено певні обмеження щодо касаційних скарг громадян до нового Верховного Суду;

- запровадити нові поняття, такі як «зразкова справа» та «типова справа» для вдосконалення судової системи, а також

запровадити судові заборони та механізми досудового вирішення спорів;

- штрафи за зловживання стороною своїми процесуальними правами та обов'язками в суді;

- створено єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [8].

07 червня 2018 року прийнято Закон «Про Вищий антикорупційний суд».

Законодавство визначає принципи організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, особливі вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності, а також конкретний зміст конкурсу на посаду Вищого антикорупційного суду.

Закон визначає Вищий антикорупційний суд як постійно діючий вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України, завданням якого є здійснення правосуддя згідно з принципами та процедурами судочинства, встановленими законом, з метою захисту осіб, суспільства і держави від корупції та пов'язаних з нею злочинів, а також судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотримання прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні.

Закон поширює юрисдикцію Вищого антикорупційного суду на всю територію України та передбачає, що Вищий антикорупційний суд діє як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях (підсудності), віднесених до його підсудності, відповідно до процесуального закону та у випадках і дорученнях, визначених процесуальним законом, судовий контроль за додержанням прав, свобод та інтересів особи у такому кримінальному провадженні; аналіз судової статистики, дослідження та узагальнення судової практики у кримінальному провадженні призначено до своєї юрисдикції, а Верховний Суд інформує про результати узагальнення судової практики та консультує Вищий антикорупційний суд щодо законопроектів, які стосуються організації та діяльності судової влади, особливих вимог до суддів цього Суду та гарантій свою діяльність та оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті.

21 червня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду».

Реалізація завдань сучасного етапу судової реформи свідчить про те, що українська судова система поступово виходить на новий етап функціонування. Будь-яка реформа потребує часу. Законодавець має докласти максимум зусиль, щоб зміни у судовій владі обов'язково приносили позитивні результати, удосконалювали суспільну та державну практику, працювали в інтересах держави, громадянського суспільства, кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Турчин Я. Люстрація як засіб демократизації політичної системи України. Humanitarian Vision. 2015. № 1. С. 33-38.

2. Кравчук В. Плюси й мінуси атестації. Закон і бізнес. 2015. № 12. С. 34-38.

3. Сучасний стан реформування конституційних засад судової влади. Центр Разумкова: URL: Koziubra_Suchasnyi_stan_reformuvannia_konstytutsiinykh_zasad_sudovoï_vlady.pdf (дата звернення: 05.08.2022).

4. Хотинська-Нор О.З. Судова реформа: матриця: перезавантаження. Вісник кримінального судочинства. 2016. №4. С. 117.

5. Судова реформа. URL: https://minjust.gov.ua/cat_414 (дата звернення: 05.08.2022).

6. Боровська Г., Величко О. Удосконалення системи національного судочинства відповідно до рекомендацій Європейської Комісії «За демократію через право». Ефективність державного управління. 2016. № 4 (49). Ч. 1. С. 152.

7. Історія судоустрою України. Інформаційно-довідковий сайт «Україна» URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=704 (дата звернення: 05.08.2022).

Бондарець К.В.,
здобувачка вищої освіти II курсу, юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДО СКЛАДУ ЛИТВИ ТА ПОЛЬЩІ В СЕРЕДНІ ВІКИ

Українське суспільство протягом тривалого часу, так само як і тепер, було в центрі ретельної уваги та предметом зазіхання з боку сусідів на його території.

Не став виключенням у цьому розумінні й період XIV – першої половини XVII ст. Цей період в історії нашої держави можна схарактеризувати, як час розчленування українських земель, входження їх до складу різних іноземних держав. Так, українська земля стала об'єктом проведення експансивної політики багатьох країн – Литви, Московії, Польщі, Угорщини, Кримського ханства, Молдови та Туреччини.

Головною причиною цього була ослабленість Руських земель через князівські міжусобиці та золотоординську навалу.

Найбільш активною експансивною політикою, щодо українських земель вирізнялися Польська та Литовська держави.

Загалом цей період історії поділяють на два етапи: литовське-руське князівство (до 1569 р.) і польсько-литовське (1569-1654 рр.) [1]. Кожен із цих періодів характеризується активними змаганнями між Польщею та Литвою за контроль над українськими землями. Але водночас, спільні геополітичні загрози зближали їх та, поступово, робили союзниками у воєнно-політичних аспектах.

Перший етап характеризується активною експансією українських земель Польщею, та, особливо, Литвою. Як правило, експансія мала збройний характер. Так, 1323 – 1324 рр. литовський князь Гедимін завоював Київське князівство та

Дорогочинську й Берестейську землі. Після цього зробив Волинським князем свого сина Любарта.

У 1340 році Польща (за підтримки Угорщини) вторгається у Галичину та завойовує Львів. Це ознаменувало початок збройних змагань за територію Галицько-Волинської Русі, що завершився розподілом цих земель: Литва отримала Волинь та Берестейщину, а Польща – Галичину і частину Поділля.

У 1359 – 1362 рр. збройним шляхом до Литви були приєднані Чернігово-Сіверщина і Київщина. Влітку 1362 року відбулась, так звана, «Битва на Синіх Водах», за результатами якої за Литовським князівством остаточно приєднані та закріпилися Київщина, Переяславщина, Волинь і Поділля. До 1372 року остаточно було повністю приєднано Чернігівське князівство.

У 1373 році, за результатами війни з Угорщиною, Галичина остаточно закріпилася за Польщею.

А у 1397-1398 рр., внаслідок розгрому дрібних татарських ханств, до Литви була приєднана територія південноукраїнських степів, аж до Чорного моря.

Варто відзначити, що хоча збройна експансія була основним методом приєднання українських земель, вона не мала такого ж характеру як монгольська, оскільки литовська влада була набагато толерантнішою за татарську. Тому більшість населення ставились до дій литовців або нейтрально, або, взагалі, підтримувало їх. Відомі випадки коли місцеві бояри та князі добровільно погоджувалися на владу Литви. Так, наприклад, київський князь Федір у 1362 році добровільно визнав зверхність литовського князя та присягнув йому на вірність [2, с. 273].

Тому можна стверджувати, що правових підстав приєднання українських земель до складу Литви та Польщі не було, а була лише збройна експансія проти розділених Руських князівств.

Список використаної літератури

1. Історія України з давнини до початку ХХІ століття. Навчальний посібник / Авторський колектив: канд. іст. наук В.Т.Британ, канд. іст. наук О.Ю.Висоцький, О.В.Михайлюк, канд. іст. наук Н.Г.Мосюкова, канд. іст. наук Л.С.Підлісна. Дніпропетровськ, 2007. 170 с. URL: <https://uahistory.co/book/history1/15.html> (дата звернення: 09.08.2022).

2. Русина О. Федір, князь київський. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т – Я. 784 с.*

Волеваха І.Б.,
*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КЛІМАТ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасна ситуація в Україні характеризується наявністю великої кількості викликів у всіх сферах суспільного життя, безпрецедентних за своєю складністю. Складні політичні та соціально-економічні умови, у яких опинився український бізнес через військову агресію РФ, зумовлюють необхідність не просто пошуку шляхів економічного виживання, але також виявлення резервів, що допоможуть зміцнити конкурентоздатність нашого бізнесу, а отже і конкурентоздатність держави. Одним з таких шляхів, на мою думку, є забезпечення повного використання потенціалу людського чинника в умовах професійної діяльності.

В основному у науковій літературі вирішення проблеми ефективності та конкурентоздатності організації представлені економічними, технологічними, у кращому випадку соціально-політичними підходами, тобто технократично, без урахування людського фактора. Натомість до 80% проблем менеджменту пов'язані з людським чинником (інформування, мотивування, виховання, контроль) і лише 20% залишається на інші проблеми, які є специфічними саме для менеджменту [2, с. 196].

Важливим параметром конкурентоздатності є соціально-динамічні чинники регуляції спільної діяльності. Для підтримки стійкості бізнес організації необхідна підтримка певної стабільності її внутрішнього середовища. Для підприємства значною мірою це досягається шляхом підтримки і розвитку психологічного клімату.

Крім формалізованих відносин, які спираються на правові, економічні та соціальні норми (соціальна взаємодія), суб'єкти всередині організації взаємодіють на соціально-

психологічному (відносини між людьми в процесі спільної діяльності, виконання спільного завдання) та психологічному (міжособистісне спілкування, що спирається переважно на емоційно-чуттєву основу) рівнях [1]. Як головний критерій психологічного стану організації розглядаються саме показники організаційного клімату. В ньому акумулюється ефективність стилю управління, що використовується керівником, характер комунікаційних потоків і специфіка конфліктних ситуацій, що виявляються в даній організації.

В.П. Казміренко визначає організаційний клімат як складну структурно-функціональну характеристику соціальної діяльності, яка розкриває специфіку ієрархічних зв'язків, їх стан і рівень розвитку; особливості динаміки соціально-психологічних процесів, що супроводжують спільну діяльність; процеси координації, інтеграції і концентрації як різні сторони організаторської діяльності. [3, с. 93, 108].

Ю.Ф. Пачковський [6] виділяє три базові виміри організаційного клімату: клімат з позитивною спрямованістю (сприятливий, або здоровий); клімат з негативною спрямованістю (несприятливий, або нездоровий); нейтральний клімат (з невираженою спрямованістю). Сприятливий клімат відповідає оптимальним умовам соціальної адаптації, активній професійній та творчій діяльності, самореалізації та саморозвитку кожного працівника. Тут панує довіра, висока вимогливість у поєднанні з конструктивною критикою, вільне висловлювання власної думки при обговоренні питань, що стосуються всього колективу, достатня поінформованість усіх про основні завдання організації. Сприятливий клімат визначають також високі результати діяльності, низька плинність кадрів, відсутність напруженості у стосунках та конфліктності. Нейтральний клімат не відрізняється чіткими ознаками позитивної або негативної спрямованості, є нестійким і за відповідних умов може набути ознак сприятливого чи несприятливого. Несприятливий клімат характеризується напруженістю стосунків, високим рівнем конфліктності, негативним ставленням працівників або до виконуваної

діяльності, або один до одного, небажанням іти на співпрацю, порушеннями дисципліни праці, низькою її продуктивністю, значною плінністю кадрів.

Несприятливий психологічний клімат може викликати появу в організації такого типу працівників, які в емоційному психологічному плані «залишили» організацію, але не пішли з неї. При наявності значної кількості таких працівників в організації спостерігаються такі шкідливі для конкурентоздатності прояви: зниження якості продукції при зростанні її собівартості, високий показник за відходами виробництва, порушення графіка виконання робіт, велика кількість прогулів і запізень, часті звільнення здібних і компетентних працівників, часті перерви в роботі, відсутність у співробітників персональної відповідальності за результати праці, відсутність програм з підвищення професійної кваліфікації, превалювання старого досвіду, старих цінностей і традицій, відсутність перспективного мислення, творчого підходу до вирішення проблем [5, с. 106].

Н.Л. Коломінський вважає, що соціально-психологічний клімат є важливим фактором, який пронизує всі складові управлінської діяльності: вироблення і прийняття управлінських рішень, організацію їх виконання, облік і контроль. Автор виділяє такі аспекти значення соціально-психологічного клімату на етапі організації діяльності: а) корекційно-регулюючий компонент, коли керівник доводить мету і завдання до колективу та кожного виконавця; б) комунікативний компонент для налагодження сприятливих з точки зору мети управління міжособистісних стосунків і спілкування; в) мотиваційний, коли наявність або відсутність сприятливого соціально-психологічного клімату може бути джерелом позитивної мотивації до професійної діяльності або її зниження чи відсутності. На етапі контролюючої та порівняльно-оцінювальної діяльності він виступає як джерело соціального контролю, соціальних санкцій, відображення громадської думки колективу. Клімат, на думку автора, не лише впливає на

ефективність діяльності, поведінку, але й на психологічне здоров'я особистості [4, с. 254-255].

Згідно з концепцією Х.А. Мюррея [7] можна сформулювати такі параметри організаційного клімату: мотивація досягнень (ступінь, з якою організація стимулює членів в досягненні професійних успіхів); автономія (наскільки працівники вільні в прийнятті оперативних рішень); структура організації (наскільки організація контролює і визначає методи і процедури, що використовуються її членами при виконанні завдань); поляризація статусів (ступінь прояву формальних і неформальних відмінностей між рівнями персоналу організації).

В.П. Казміренко звертає увагу на те, що поняття ефективності базується не лише на продуктивності і успішності, необхідно також враховувати енергетичні витрати, покладені в основу досягнення отриманих кінцевих результатів. Іншими словами, ефективність – це така характеристика діяльності, яка передбачає аналіз співвідношення між досягнутим рівнем успішності і продуктивності і об'ємом витрат та рівнем напруги в досягненні кінцевої мети [3, с. 116].

Завдяки організаційному клімату організація набуває власної «індивідуальності», власного стилю, що починає впливати як на конкретну людину, так і на групу і організацію в цілому. За організаційним кліматом можна визначити, яким чином об'єднуються інтереси всіх працівників навколо цілей організації на всіх її рівнях [5, с. 101].

Таким чином, підтримка сприятливого організаційного клімату є одним із шляхів підвищення конкурентоздатності організації, адже він виступає регулятором взаємозв'язку між індивідуальними потребами працівника, продуктивністю його праці і загальною задоволеністю. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку я вбачаю у розробці соціально-психологічних технологій, здатних забезпечити цілеспрямований вплив на різні параметри організаційного клімату з метою його оптимізації на користь загального результату організації.

Список використаних джерел

1. Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі. Київ: Лібра, 1999. 270 с.
2. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
3. Казмиренко В.П. Социальная психология организаций. Киев: МЗУУП, 1993. 384 с.
4. Коломінський Н.Л. Зміст, структура та види соціально-психологічного клімату в організації. В кн. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / за наук. ред. Л.М. Карамушки. Київ: Фірма „ІНКОС”, 2005. С.253-256.
5. Морозова Г.Б. Психологическое сопровождение организации и персонала. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 400 с.
6. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва: Навч. посіб. Київ: Каравела, 2006. 408 с.
7. Murray H.A. Explorations in personality. New York: Oxford Univ. Press, 1968. 379 p.

Голець В.В.,
к.і.н., доцент,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка

ГЛОБАЛІСТИКА, ЯК НАУК ПОКЛИКАНА УНЕМОЖЛИВЛЮВАТИ КОНФЛІКТИ

Глобалізація як історичне явище і феномен, а також як об'єктивна закономірність розвитку людства привертає все більшу увагу дослідників як у країнах Заходу, так і в країнах Сходу. В наш час формується нова галузь науки - глобалістика, яка є молодою і міждисциплінарною. Вона, в її сучасному розумінні, бере свої витoki з 60-70-х років ХХ ст. До середини 90-х років ця наука трактувалась в основному обмежено, лише як вчення про глобальні проблеми сучасності - природні та суспільні.

На межі ХХ-ХХІ ст. світове співтовариство переходить до нової ери - ери глобалізації розвитку. Ця ера відкриває для людства не лише нові, небачені досі можливості розвитку і якісного зростання, але й нові загрози, проблеми і глобальні конфлікти. Якщо світ хоче не лише виживати, а й домагатися нового рівня розвитку для всіх країн, він повинен шукати нових шляхів подолання криз і конфліктів. Тому сьогодні вже немає сумніву, що перед людством об'єктивно постали глобальні проблеми ХХІ ст., невідкладні проблеми глобальної організації світового устрою і, навіть, прийнятного для всіх держав глобального управління (Global Governance).

Світовий досвід другої половини ХХ ст. показує, що ніякі специфічні умови, особливості національного розвитку, кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ані відмінити, ані відкласти дію об'єктивних законів глобалізації розвитку. Країни, які виявляються неспроможними зайняти місце в системі світової глобалізації, неминуче опиняться за межами цивілізації. Таким є закон сучасного розвитку - закон глобалізації. На наших очах у світовій економіці відбуваються ґрунтовні зміни. Людство

послідовно відходить від моделі світу, в якій національна економіка окремих країн була досить ізольованою від решти світу бар'єрами, що стояли на перешкоді міжнародній торгівлі та зовнішнім інвестиціям, відстанню, часовими поясами, мовними бар'єрами, а також особливостями національного законодавства, культури й бізнесу. Людство рухається до такої моделі світу, де економіки окремих країн функціонують у рамках єдиної, взаємозалежної світової економічної системи. Цей процес прийнято називати глобалізацією. Тенденція до створення інтегрованої економічної системи спостерігається уже впродовж багатьох років, проте останнім часом темпи змін значно прискорились, і вони посилюватимуться в ХХІ ст. Швидке формування глобальної економіки сприяє виникненню низки можливостей для бізнесу, як великого, так і малого. Воно дає змогу підприємствам збільшити обсяги своїх надходжень, скоротити витрати й підвищити прибутки. Хоча формування глобальної економіки дає новим та вже діючим підприємствам цілого світу досить широкі можливості, воно призводить також і до виникнення певних проблем, навіть небезпек, з якими підприємствам раніше навіть не доводилося стикатись.

У теорії сучасної глобалістики, яка до кінця ще не сформована, намітилися деякі стійкі зміни глобальності і глобалізації, які заслуговують на пильну увагу. Серед них концепції Римського клубу, що стосуються межі зростання, сталого розвитку, універсального еволюціонізму, мітозу біосфер, контролю глобального розвитку, світ-системного аналізу. Саме ці концепції є основою для подальшого розвитку теорії і методології глобалістики і глобалізації.

Разом із тим великий інтерес викликають концепції сучасної глобалістики, в рамках яких працюють відповідні наукові школи і організовані наукові колективи. Основних шкіл - шість. Перша представляє концепцію «Межі зростання». Проблема меж економічного зростання лежить в основі тематики доповідей Римського клубу (1968). А. Печчеї та інші засновники Римського клубу як керівники різних транснаціональних корпорацій зіткнулись зі спільними

труднощами в реалізації корпоративних проєктів і програм. Вони усвідомили, що глибинною першопричиною цих труднощів є глобальні системні ефекти. Локальні зусилля щодо їхнього подолання є безсильними. Звідси виник відомий заклик: «Мислити глобально!». Досягнення цієї школи полягає в результативних спробах моделювання світової економічної динаміки. При цьому брались п'ять взаємопов'язаних змінних величин: населення, капіталовкладення, використання невідновлюваних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виробництво продовольства. Була висунута робоча гіпотеза про дисфункціональність глобальної системи. В ході її перевірки автори дійшли висновку, що при збереженні існуючих тенденцій зростання людство дуже швидко наблизиться до крайньої межі демографічної та економічної експансії. Значення цих результатів полягає ще й у тому, що межі зростання вбачаються не стільки в планетарно-ресурсних обмеженнях, скільки у внутрішніх обмеженнях світового людства - панування і жорстокий егоцентризм глобальних корпорацій, архаїчний суверенітет все більш чисельних держав та їхня конфліктна конкуренція, егоїстичний дух елітаризму і зверхності цивілізації Заходу, дезінтеграція людського співтовариства. Надаючи особливого значення людині, А. Печчеї запропонував глобальну програму Нового Гуманізму, суть якої саме в «людській революції», в інтеграції людей світу, в формуванні світової людської спільноти, здатної до колективних зусиль по плануванню і керуванню заради спільного майбутнього людства, оскільки альтернативою може бути відсутність будь-якого майбутнього. І сьогодні ця глобальна стратегія гуманізму не втратила свого значення. Ми вважаємо її альтернативою ідеології та стратегії «нелюдської глобалізації», яку нав'язують світу деякі лідери силової глобалізації в інтересах елітарних країн.

Друга школа глобалістики представляє основну концепцію «Сталого розвитку». Вона розроблена під керівництвом Л. Брауна в Інституті всесвітніх спостережень (Вашингтон, США), який провів ряд проєктів «Стан світу».

Міжнародна комісія ООН з навколишнього середовища і розвитку використала цю глобальну концепцію для підготовки доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р.). Генеральна Асамблея ООН прийняла спеціальну резолюцію «Екологічна перспектива до 2000 року і надалі» (1987 р.), згідно з якою сталий розвиток повинен стати керівним принципом діяльності ООН, урядів і приватних підприємств, організацій та установ.

Визнаючи висновок про існування планетарних меж економічного зростання, представники цієї школи (Л. Браун) заявили про неефективність і недорозвиненість традиційного людського суспільства як причину і наслідок надмірного демографічного зростання. Критичний поріг сталого зростання світового суспільства вже пройдений, тому що людство споживає значно більше ресурсів, ніж дозволяють закони стабільного функціонування глобальних екосистем. Необхідно, як вважають прибічники цієї теорії, зупинити глобальний демографічний вибух в країнах, що розвиваються, і піддати критиці концепції економічного зростання західного типу. Дещо односторонній екологічний ухил цього напрямку призводить до його відомої обмеженості. Разом із тим приваблює запропонована поступовість, поетапність, еволюційність змін. Вищою метою програми сталого розвитку її ініціатори бачать у пошуках нових шляхів, які б забезпечили прогрес людства не тільки в елітарних регіонах і в короткі періоди (цикли), а на всьому глобальному просторі і на довгу перспективу. Ця школа глобалістики може вважатись передвісницею еколого-економічної школи, яка виникла вже в 90-ті роки і яка прагне довести можливість поєднання екологічних і економічних інтересів у процесах глобального розвитку. Цей напрям є актуальним і сьогодні.

Школа універсального еволюціонізму в глобалістиці розвивається під керівництвом академіка М. Мойсєєва на базі ноосферного вчення В.Вернадського.

Піддаються критиці доповіді Римському клубу за їх розуміння пасивної ролі природи і її пасивної реакції на результати діяльності людства. Глобальну природу варто розглядати як самоорганізовану систему, реакція якої хоч і

непрогнозована через величезну кількість критичних порогових факторів, але неминуча в довгостроковому плані. Ініціатори концепції закликають враховувати зворотну реакцію біосфери на процеси глобального розвитку.

Школа мітозу біосфер, з точки зору вчених, не має прямого відношення до глобалістики. Але її вважають важливою при переході до практичної діяльності по раціоналізації взаємодії світового людства з навколишнім середовищем. Неурядовий міжнародний Інститут екотехніки (М.Нельсон), що представляє цю школу, з 1976 р. проводить конференції у Франції. Генезис парадигми Інституту екотехніки обумовлений практичними потребами космонавтики в створенні штучних біосфер малого масштабу із заданими якостями. Ідея в тому, щоб досягнуті результати використовувати для покращання земної біосфери і для формування ноосфери. Суть ноосфери в гармонічному синтезі біосфери і техносфери. Під техносферою розуміють «глобатех» - тип нової культури, що має ареалом розповсюдження весь планетарний ринок. Факт експансії «глобатеху» в Космос означає, що повна екологічна рівновага можлива лише при виході за межі земної біосфери в Космос. На цій підставі ноосфера перетворюється на важливий фактор еволюції Всесвіту.

Школа контрольованого глобального розвитку Д. Гвішиані почала реалізацію програми «Моделювання глобального розвитку» з метою створення системи моделей альтернативного глобального розвитку і рекомендацій по вибору оптимальних управляючих стратегій. Пропонується розвивати глобалістику з позицій загальносоціологічної теорії і методології. Перехід до інформаційного суспільства розглядається як магістральний шлях вирішення глобальних проблем. З позицій сьогодення запропонований авторами класовий підхід до глобалістики здається наївним, як і його «радянська суб'єктність» глобалістики.

Школа світ-системного аналізу (І.Уоллерстайн, США) розробляв парадигму, в центрі якої розвиток економік, історія систем і цивілізацій. Кінець XX століття розглядається як криза

переходу від капіталістичної світ-системи, домінуючої на планеті з 1500 року, до поки що невизначеної посткапіталістичної системи. Капіталістична світ-система розглядається як перша історична форма глобальної системи, яка безупинно розвивається у взаємодії ядра («золотий мільярд»), напівпериферії і периферії світу. Для неї характерні циклічні кризи з періодичністю 50-100 років. Це нагадує довгі економічні хвилі М. Кондратьєва. Парадигма світ-системного аналізу тяжіє до концепції «глобальної соціалізації» майбутнього розвитку, висунутою Міжнародною соціологічною асоціацією (1994). Закономірностям глобального соціального розвитку приділяється все більша увага.

Таким чином, сучасна глобалістика не має і очевидно не матиме в близькому майбутньому якогось єдиного напрямку. Ландшафт сучасної глобалістики створює великі методологічні проблеми. Як уже зазначалось, кожна з парадигм є орієнтованою на конкретну наукову дисципліну, а не на їх синтез. В останній період став помітним ефект інтерпарадигмальної рефлексії, що на основі якогось базового спільного концепту (ноосфера) зв'язує різні парадигми. Це вселяє надію на принципову можливість розробки інтегрованої парадигми глобалістики в майбутньому.

Глобалізація світу і його розвитку реально стала головною проблемою в порядку денному людства в ХХІ ст. Небачені раніше можливості, які відкриває глобалізація і смертельні загрози, які вона в собі несе, - це органічно пов'язаний об'єкт досліджень цієї світової науки. Замовчувати глобалістику як науку вже неможливо. Вона повинна стати одною з головних наук сучасності. Тут вона перегукується зі вченням про ноосферу В. Вернадського. Немає сумніву, що ХХІ ст. - це початок ери глобальної ноосфери. З'явилися «нові контури глобалістики», безмірно зросла відповідальність глобалістів-дослідників за підготовку глобальних рішень і політиків за їх практичну реалізацію.

*Горчинська Л.А.,
здобувачка вищої освіти II курсу, юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ РИС КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ

Період існування Гетьманщини – це важливий період становлення української держави та права. При цьому козацька доба є предметом дослідження багатьох українських та закордонних вчених. Особливість цього періоду виявляється у його полікультурності (Сходу та Заходу) та історичній значущості для історії України.

Кримінальне право займає значне місце в системі права Гетьманщини. Необхідно зазначити, що правова система Війська Запорізького перебувала під польським та російським впливом. Це зумовлює певні особливості кримінального права Гетьманщини.

У кінці XVII – початку XVIII ст. у кримінальному праві України принципових змін не відбувається. Водночас під впливом імперської ідеології Росії посилюються репресії щодо злочинів проти держави, знижується вік кримінальної відповідальності, посилюються елементи жорстокості, частіше використовується принцип об'єктивного ставлення [1, с. 237]. Ці події відбувалися у зв'язку з поступовим захопленням Гетьманщини та зросійщенням козацької шляхти. Це підтверджується тим, що джерелами тогочасного права Козацької держави були російські грамоти, укази, маніфести, регламенти, зводи тощо. Акти гетьманської влади видавалися у формі універсалів, ордерів, листів, інструкцій і грамот. Важливою частиною національного законодавства були гетьманські договірні статті. Найбільш помітним серед тогочасних нормативно-правових актів були «Права за якими

судиться малоросійський народ». Цей збірник законів був створений у 1743 році.

Як зазначає Терлюк І.Я.: «Важливою рисою кримінального права Гетьманщини був його приватноправовий характер. Переслідування злочину, навіть тяжкого, було в основному приватною справою. Суд карав злочинця залежно від волі потерпілого, а при відсутності останнього – від вимог його родичів, хоча з плином часу щораз сильніше проявлялася ініціатива самих судів у розслідуванні злочинів. У випадках неясності закону й сумніву щодо його точного значення суд більше схилявся до виправдання, ніж до обвинувачення; при сумнівах щодо застосування покарання суд вибирав найлегше покарання, а при виконанні покарання – виявляв більше м'якості, ніж суворості» [2].

У Гетьманщині поняття злочину носило позастановий характер. Під злочином розумілися усі дії, що спричиняли шкоду і завдавали збитків як окремій особі, так і державі. У поглядах на злочин і покарання виходили з релігійних догм: злочин трактувався як непослух і відступ від Божих законів, а тому покарання розумілося як відплата за гріх перед Богом. Також виділяли провини (правопорушення середньої тяжкості) та проступки (дрібні правопорушення). Відповідальність несли з 16 років [3, с. 24]. Виділяли умисні й ненавмисні злочини. Пом'якшуючими обставинами, були виняткова злиденність, голод, провокація, малолітство та ін. Були відомі необхідна оборона та «випадок», які звільняли від відповідальності. Поступово деталізуються такі інститути кримінального права, як замах на злочин, рецидив злочину, співучасть. Так, головні злочинці зазнавали тяжчих покарань, ніж співучасники, яких карали менш суворо [4, с. 205].

Існували такі види злочинів: державні – зрада, перехід на бік ворога, посягання на життя царя чи гетьмана; проти церкви – богохульство, глум над іконами, перехід в іншу віру, чаклунство; військові – неявка на службу, мародерство, дезертирство; проти порядку управління і суду – фальшивомонетництво, підробка печаток, лжеприсяга,

зволікання розгляду справи у суді; проти особи – вбивство, тілесні пошкодження; майнові – крадіжка, пограбування, розбійний напад; проти моралі – подружня зрада, звідництво, згвалтування, двоєженство, кровозмішання; проти честі – образа словом, наклеп у письмовому вигляді [5, с. 133–134].

Характерними рисами системи покарань в Українській гетьманській державі були: жорстокість і різноманітність; один злочин тягнув за собою кілька покарань; існування права-привілею для осіб із вищим соціальним і політичним статусом; забезпечення приватних інтересів потерпілих осіб. При цьому кара була складною та досить продуманою. Покарання поділялися на основні та додаткові. Законодавство знало такі види покарань: смертна кара (проста й кваліфікована), тілесні ушкодження (членоушкоджуючі та болісні), вигнання з козацької громади, каторга (з російського законодавства), позбавлення волі (від декількох тижнів до двох років), позбавлення честі, майнові покарання (штраф та конфіскація майна) [6, с. 107–108].

Отже, кримінальне право Гетьманщини було досить розвинуте. Разом із кодифікацією почався поступовий перехід від приватного переслідування до державного (судового) переслідування. Існування класифікації кримінальних діянь показує системність цієї галузі права у Гетьманщині. Відчувався вплив російського імперського законодавства, що надалі призвело до поступового захоплення Козацької держави Російською імперією. Попри це окремі норми кримінального права Гетьманщини навіть після ліквідації держави діяли на українських землях.

Список використаної літератури

1. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина та ін. Київ: Видавничий дім 2003. Т. I. 644 с.

2. Терлюк І. Я. Основні риси кримінального права України-Гетьманщини. URL:

<https://barristers.org.ua/news/osnovni-rysy-kryminalnogo-prava-ukrayiny-getmanshhyny/> (Дата звернення: 19.07.22).

3. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України: навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.

4. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

5. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Київ: Аттіка, 2004. 510 с.

6. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: навч. посіб. Львів: Видавництво «Світ», 2000. 120 с.

*Гуртова Д.С.,
здобувач вищої освіти 2-го курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРОБЛЕМИ СЕНСУ ЖИТТЯ У ЛЮДИНИ В ФІЛОСОФІЇ

Сенс життя, сенс буття - філософська та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування, призначення людства, людини як біологічного виду, одне з основних світоглядних понять, що має величезне значення для духовно морального становлення особистості.

«Питання» про сенс життя хвилює і дратує в глибині душі кожної людини. Людина може на якийсь час, і навіть на дуже довгий час, зовсім забути про нього, поринути з головою чи в буденні інтереси сьогодення, в матеріальні турботи про збереження життя, про багатство, Достатку і земних успіхи, або в будь які надособисті пристрасті і «справи» - у політику, боротьбу партій тощо, але життя вже так влаштоване, що зовсім і назавжди відмахнутися від нього не може і найтупіший, запливший жиром або духовно сплячий чоловік: непереборний факт наближення смерті і неминучих її провісників старіння та хвороб, факт відмирання, скороминущого зникнення, занурення в безповоротне минуле всього нашого земного життя з усією ілюзорною значущістю її інтересів - цей факт є для будь - якої людини грізне і невідступне нагадування не вирішеного , відкладеного в сторону питання про сенс життя [2].

Питання про сенс життя також може розумітися як суб'єктивна оцінка прожитого життя та відповідності досягнутих результатів початковим намірам, як розуміння людиною змісту та спрямованості свого життя, свого місця у світі, як проблема впливу людини на навколишню дійсність та постановки людиною цілей, що виходять за рамки її життя.

У цьому випадку мається на увазі необхідність знайти відповідь на питання:

У чому полягають життєві цінності?

Що є метою життя? (Або найбільш спільною метою життя людини як такої, людини взагалі)

Навіщо (Для чого) мені жити?

Поняття сенсу життя існує у будь-якій розвиненій світоглядній системі, виправдовуючи і витлумачуючи властиві цій системі моральні норми та цінності, демонструючи цілі, що виправдовують передбачувану ними діяльність. Соціальний стан індивідів, груп, класів, їх потреби та інтереси, прагнення і очікування, принципи і норми поведінки визначають зміст масових уявлень про сенс життя, які при кожному суспільному ладі мають специфічний характер, хоча і виявляють відомі моменти повторюваності.

Піддаючи теоретичному аналізу масової свідомості уявлення про сенс життя, багато філософів виходили з визнання якоїсь незмінної «людської природи», конструюючи на цій основі якийсь ідеал людини, в досягненні якого і вбачався сенс життя, основне призначення людської діяльності [1;2].

Об'єктивна психологія згідно об'єктивної психології призначення життя людини на Землі - це розвиток початкової - духовної енергії, вкладеної в неї природою. Як селянин сіє насіння і чекає врожаю, так і природа вкладає в людину елемент духу і чекає його розвитку, поповнення загальної духовної енергії, необхідної для майбутнього життя на Землі [1].

Людина може розвинути дух тільки своїм розумом, творчою працею, створенням духовних цінностей, вихованням дітей як гармонійних особистостей, благодійністю і прагненням до абсолютних моральних принципів, що зв'язують людину з закономірним початком природи.

Людина - це біосоціальна єдність, у якій через соціальне, біологічне й духовне реалізується людське, що знаходить свій вияв у психологічному, моральному, релігійному, політичному. Всі ці форми вияву людського єства співіснують в органічній єдності, взаємодії, взаємопроникненні.

Людина - це така істота, яка своєю діяльністю створює власну історію, в процесі чого формується, змінюється і розвивається її сутність. Тобто сутність людини не є історично

незмінною . Вона змінюється разом із розвитком людини, людства, акумулюючи в собі зміст людського, зміст культури, соціальних цінностей.

Людина - єдина істота, яка усвідомлює свою смертність. З цим пов'язане питання про зміст і мету життя, роздуми над яким є для багатьох вихідним пунктом у виробленні «лінії життя» [2].

Сенс життя перебуває за межами життя. Його можна назвати «життям заради інших людей». Для людини життя стає осмисленим, коли вона служить інтересам родини, нації, суспільства, коли вона живе заради щастя прийдешніх поколінь. Їй небайдуже, що вона залишить після себе. Недаремно прожити життя - це і продовжитися у своїх нащадках, і передати їм результати своєї матеріальної і духовної діяльності. Але на цьому шляху існує небезпека опинитися в ситуації, коли все твоє неповторне життя перетворюється на засіб для створення якоїсь ідеї чи ідеалу (це може бути ідея комунізму, «світлого майбутнього» тощо). Якщо така позиція не пов'язана з духовною еволюцією людської особистості, людина стає на шлях фанатизму (історія знає безліч варіантів і класового, і національного, і релігійного фанатизму).

Сенс життя створюється самим суб'єктом. Цей варіант можна розуміти як «життя заради життя». Його фундатором був давньогрецький філософ Епікур. Жити потрібно так, вважає філософ, щоб насолоджуватися життям, отримувати задоволення від життєвих благ і не думати про смерть. Цінність епікурейської позиції полягає в тому, що вона застерігає нас від ситуації, за якої пошук сенсу життя відсуває на другий план саме життя. Життя саме по собі є цінністю, рідкісним дарунком, і людині до нього слід ставитися із вдячністю і любов'ю. Адже їй дана можливість переживати неповторність власного існування в усіх його проявах - від радощів, злетів і перемог до падіння, відчаю і страждань. Разом з тим епікурейське ставлення до життя, якщо воно позбавлене відповідальності за цей дарунок, утверджує в людині егоїстичну позицію «життя заради себе» і веде до втрати відчуття його повноцінності [1].

Способи осмислення людського буття:

Життя як продукування смислу.

Перший зі згаданих шляхів осмислення життя добре відомий у нашій країні, оскільки саме на ньому ґрунтується марксистське тлумачення смисложиттєвих проблем. У суспільстві стало звичним загальником (владу якого не подолано й дотепер) переконання, що тільки суспільна людина вносить у навколишній світ начала смислу, добра, краси, що поза її практичною діяльністю природа і буття загалом безтямні й пусті. Все, що є на світі, вся дійсність підлягають людському осмисленню і мають саме той смисл, який люди об'єктивно (тобто виходячи з структури своїх потреб і своєї діяльності) в них вкладають. Що ж до власного індивідуального буття людини, гарантією його осмисленості постають інтереси суспільства та прийдешніх поколінь: передаючи останнім результати своєї матеріальної і духовної діяльності, індивід засвідчує тим самим, що існував не даремно і забезпечує собі єдино можливу форму виходу за емпіричні часові межі свого існування [1].

Нині, коли слова «марксизм» і «марксистський» сприймаються мало не як лайка, легко «викривати» все, що з ними пов'язане. Однак тезу про відсутність смислу в позалюдській реальності та про людину як єдиного його творця з марксистами поділяли, зокрема, такі представники філософії екзистенціалізму, як А. Камю та Ж. П. Сартр. Ще до Маркса зазначену тезу обстоював молодий Й. Г. Фіхте. По і суті, тут ми маємо справу з усталеною, досить-таки традиційною схемою осмислення людського існування [1]

Життя як втілення смислу.

Інший, альтернативний шлях осмислення людиною власного буття передбачає пошук у зовнішньому світі або ж у духовній сфері якихось готових ідеалів, планів, рецептів, схем, які мали б заздалегідь визначати людське життя, надаючи тим самим йому певної осмисленості. Нерідко люди вважають, що прожити своє життя «недаремно», «правильно» – значить присвятити його неухильній реалізації того чи іншого

попереднього задуму; відсутність подібних ідеальних настанов. так само як і будь-які відступи від них, сприймаються як життєва катастрофа.

«Таємниця буття людського, в романі Ф. Достоевського «Брати Карамазови», – не в тому, щоб тільки жити. а в тому, для чого жити. Без твердого уявлення собі, для чого їй жити, людина не погодиться жити і швидше знищить себе, ніж залишиться па землі, хоча б навколо неї все були хліби».

Переконаливо на перший погляд, чи не так? Великий інквізитор, про збіг думок якого з думками самого письменника навряд чи можна говорити всерйоз. В чому з Інквізитором з «поеми» Івана Карамазова безперечно можна погодитися – це те, що людині з сумлінням, справді, в житті потрібен якийсь духовний зміст, що існування цілком обезсмыслено для неї гірше, ніж сама смерть. Проте думка Інквізитора сягає далі. «Тверді уявлення» про сенс буття важливі й цікаві для нього тому, що, спущені людині задалегідь згори (а не вироблювані нею самою в безперервному діалозі зі світом), вони стають одним з найвірніших засобів перетворення людської істоти на своєрідний духовний автомат, слухняну маріонетку, позбавлену свободи волі – цього, як вважає Інквізитор, найважчого тягара, від якого впродовж усієї своєї історії страждає людство [2].

Спілкування як здобуття життєвого смислу.

Як перший, так і другий розглянуті нами напрями встановлення сенсу людського буття в основі своїй, як прийнято говорити в сучасній філософії, *монологічні*. Це означає, що вони передбачають лише один-єдиний «логос», єдине джерело осмислення – в першому разі діяльність самої людини, в другому – ті чи інші відокремлені від цілісності буття ідеали або ціннісні взірці, що є замкнутими, начебто «сліпими» для будь-яких інших можливих смислоутворюючих впливів. Фіксується певний смисловий центр, відносно якого людина формулює своє життєве завдання, котре зводиться до утвердження того, що з даного центру походить, – у першому разі до самоутвердження через власну діяльність, у другому – до утвердження деяких обраних ідеалів, цінностей, тощо.

Список використаної літератури

1. Тофтул М. Г. Смысл (смысл) жизни. Современный словарь этики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. 416с.
2. Фейербах Л. Твори: У 2 т. М., 1995. Т. 1.

*Дмитренко П.О.,
здобувач вищої освіти 2-го курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК СПЕЦИФІЧНА УМОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність проблеми дослідження. Світ сучасної людини дедалі частіше характеризується як простір невизначеності та ризику. Звернення до поняття «невизначеність» у сучасній соціальній психології багато в чому пов'язане з високим темпом змін, що відбуваються у сучасних соціальних системах; трансформацією комунікації, коли людина виявляється залученою в безліч ситуацій спілкування; з появою нових соціальних ситуацій, відсутніх раніше в досвіді суб'єкта. Цю соціальну реальність дослідниця Г.М. Андрєєва визначає як соціальну нестабільність, яка пред'являє підвищені вимоги до суб'єкта щодо активності [1].

Невизначеність у вигляді відсутності однозначності, визначеності може бути помічена у багатьох ситуаціях: в міжособистісній комунікації, в повсякденності, в процесі прийняття рішень, в процесі міжгрупової й міжособистісної взаємодії, під час вирішення завдань навчальної і професійної діяльності, в процесі прийняття рішень. В міжособистісній комунікації невизначеність пов'язана із полісемантичністю понять, які застосовуються, невідповідністю їх інформації, яка надходить шляхом невербальних та вербальних каналів. Неоднозначність, неясність рольових моделей учасників з існуючих суперечностей стає приводом виникнення невизначеності. В процесі вирішення завдань професійної діяльності, до того ж у важких життєвих обставинах дефіцит необхідної інформації, неясні критерії результативності і ймовірнісний характер розвитку ситуації спричиняють невизначеність.

Таблиця 1 - Класифікація невизначеностей (за О.В. Тичинським)

Види невизначеностей	Характерні ознаки
1. Перспективна невизначеність	Виникає внаслідок появи непередбачених факторів, які впливають на хід і ефективність функціонування досліджуваних об'єктів (процесів). Досліджуваний об'єкт недостатньо вивчений.
2. Ретроспективна невизначеність	Пов'язана з відсутністю інформації про поведінку об'єкту, що вивчається, в минулому.
3. Технічна невизначеність	Є наслідком неможливості передбачення точних результатів рішень, які приймаються.
4. Стохастична невизначеність	Виступає результатом вірогідного (стохастичного) характеру досліджуваних процесів і явищ. Можливі наступні три випадки: а) є надійна статистична інформація; б) відомо, що ситуація стохастична, але необхідної статистичної інформації для оцінки її ймовірнісних характеристик немає; в) висловлюється лише гіпотеза про стохастичний характер процесів і явищ, які вивчаються, яка вимагає перевірки.
5. Невизначеність стану природи	Пов'язана з повним чи частковим незнанням природних умов, при яких прийдеться приймати рішення.
6. Невизначеність цілеспрямованої протидії	Зустрічається в ситуації конфлікту двох або більше сторін, коли кожна сторона не має відомостей чи володіє неповною, неточною інформацією про мотиви і характер поведінки протидіючих сторін
7. Невизначеність цілей	Пов'язана з неоднозначністю, а

	інколи і неможливістю вибору єдиної цілі при прийнятті рішення чи неоднозначністю, а інколи і неможливістю вибору однієї цілі при прийнятті рішення чи побудові оптимізаційної моделі.
8. Невизначеність умов	Виникає при недостатності чи повній відсутності інформації про умови, в яких приймаються рішення.
9. Лінгвістична (смислова) невизначеність	При аналізі економічних процесів, явищ, об'єктів використовується вербальний (описовий) підхід і відповідні моделі. Відмінною ознакою цього підходу є широке використання з математичної точки зору недостатньо точно описаних термінів, понять, словосполучень. Необхідне відповідне урахування лінгвістичної невизначеності як основної властивості таких систем.
10. Невизначеність дій	Відсутня однозначність при виборі рішень. Можливі наступні випадки: а) мета єдина (цільова функція одна); б) необхідно визначити серед всіх допустимих рішень найкраще; в) цілей декілька, у цьому випадку проблема не завжди зводиться до рішення однієї екстремальної задачі; г) цілі (одна чи декілька) враховані в обмеженнях; д) виникає проблема знаходження якого-небудь елементу з фіксованої множини, вибору в певному сенсі гарного елементу з цієї множини.

Толерантність до невизначеності, як вважає С. О. Хілько, це комплексне поняття, яке об'єднує концепції толерантності і

невизначеності та включає в себе ряд аспектів: здібність приймати рішення і роздуми над проблемою, навіть коли невідомі всі факти і можливі наслідки; соціально-психологічна установка з афективним, когнітивним і поведінковим компонентами; вміння працювати в умовах нехватки інформації, або її подвійності; здібність людини відчувати позитивні емоції в нових, неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрозливі, а як такі, що містять виклик. Таким чином, толерантність до невизначеності розглядається комплексно – і як тенденція сприйняття, і як когнітивна характеристика особистості, і як реакція на невизначеність [8, с. 163].

За визначенням Т. В. Корнілової, толерантність до невизначеності – це готовність суб'єкта ухвалювати рішення в умовах невизначеності, суперечливості, новизни ситуації, неповноти інформації, невідомості наслідків вибору. Особистісною передумовою регуляції вибору з боку толерантності до невизначеності виступає здатність приймати виклики невизначеності й реалізовувати продуктивні рішення в умовах невизначеності. При цьому велику роль відіграє поняття «intolerance», яке позначає індивідуальну тенденцію сприймати й інтерпретувати ситуацію невизначеності як загрозу, джерело дискомфорту, що є однією з характеристик авторитарної особистості [3].

За думкою Й. Шумпетера, ситуація невизначеності, у якій необхідно враховувати та прогнозувати перспективи, є важливою умовою інноваційної діяльності на відміну від рутинної праці [9]. Ситуація невизначеності вимагає від людини прийняття рішень у неоднозначних ситуаціях. Прийняття рішень – це особливий вид психічної діяльності людей, спрямований на вибір способу досягнення поставленої мети. Теорія прийняття рішень вирішує два взаємопов'язані завдання: дослідження того, як людина або група людей приймають рішення, і розробка методів прийняття рішення, що допомагають обґрунтувати вибір альтернативи з декількох можливих [4]. Психологічні дослідження прийняття рішень (ПР) людини в умовах

невизначеності включають як аналіз когнітивних складових, так і особистісних аспектів регуляції його виборів. Очевидним виступає поле індивідуально особистісних властивостей, що опосередковують регуляцію рішень і дій саме в ситуаціях, які характеризуються саме невідомістю критеріїв виборів [2]. Прийняття рішень виступає як важлива характеристика, котра відрізняє інноваційну діяльність від сталих стандартів праці. Професійні новації можуть бути визначені як відсутність показників, що є необхідними для прийняття рішень, які є відомими для суб'єкта у звичайних умовах, що вимагає від нього здатності до діяльності, оцінювання та прогнозування в умовах невизначеності поза звичних меж [6, с. 48–49].

Отже, толерантність до невизначеності та фактори прийняття рішень у невизначених ситуаціях виступають в якості психологічних характеристик, котрі впливають на успіх інноваційної діяльності, що обумовлює необхідність їх детального дослідження в умовах впровадження сучасних професійних новацій.

Список використаної літератури

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 2010.
2. Корнилова Т. В. Мельбурнский опросник принятия решений: русскоязычная адаптация. *Психологические исследования*. 2013. № 6 (31).
3. Корнилова Т. В., Чумакова М. А. Шкалы толерантности и интолерантности к неопределенности в модификации опросника С. Баднера. *Экспериментальная психология*. 2014. № 1. С. 92–110.
4. Кочетков В. В., Скотникова И. Г. Индивидуально-психологические проблемы принятия решения. М.: Наука, 1993. 141 с.
5. Лушин П. В. Экологическая помощь в переходной период экофасилитация: монография. Киев, 2013. 296 с.
6. Минасян Г. Г. Психологическая структура инновационной бизнес-деятельности в период

професійної підготовки: дис. канд. ... психол. наук: 19.00.03. СПб., 2017. 179 с.

7. Перегончук Н. В. Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. *ScienceRise*. 2016. № 3 (20). С. 41–45.

8. Хілько С. О. Психолого-педагогічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 квіт. 2014 р.). Хмельницький: ХНУ, 2014. С. 162–164.

9. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательства, прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). М.: Прогресс, 1982. 864 с.

Дрозд В.І.,
здобувач вищої освіти II курсу, групи КЮ-212
Національного університету «Чернігівська Політехніка»
Науковий керівник: Нітченко А.Г.,
канд.іст.наук, доцент
Національного університету «Чернігівська Політехніка»

ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна на випадок надзвичайних ситуацій має в законодавстві вказівку на спеціальну правову конструкцію, яка надає додаткові права адміністраціям у непередбачуваних ситуаціях, подолання яких потребує залучення великої кількості ресурсів зі звуженням обсягу деяких прав. У наш час зазначена тема є актуальною через збройну агресію РФ по відношенню до України і введенням військового стану на території нашої держави з обмеженнями прав.

Тематика правового режиму воєнного стану досліджувалась у працях: Кузніченко С.О., Сергєєва Н.С., Свєрдліченко В.П., Магда С.О., Фігель Ю.О. та інших.

Метою тез доповіді є визначення нормативно-правової бази щодо обсягу та стану прав і свобод людини та громадянина, наголошення щодо їх дотримання під час надзвичайного та військового стану в Україні.

Основні права та свободи населення України закріплені в нашому головному законі – Конституції України. Вони закріплені в 2 розділі, який має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». У статті 22 йдеться про те що права і свободи не є вичерпними і не можуть бути скасовані та не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Стаття 26 надає й іноземцям та особам без громадянства що перебувають в Україні на законних підставах ті самі права і свободи [1].

Проте є випадки коли деякі статті, а з ними права і свободи можуть обмежуватись. Це випадки введення воєнного

стану. Фігель О.Ю. вважає, що обмеження прав і свобод людини та громадянина – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права [2].

Воєнний стан регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Стаття 1 цього нормативно-правового акту зазначає що «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3].

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Пункт 2 статті 64 Конституції України зазначено, що В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4]. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції. Обмеженню підлягають Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла. Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за

винятком обмежень, які встановлюються законом. Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Стаття 53. Кожен має право на освіту. Також з'являються певні обмеження на свободу пересування. Військове командування може встановлювати заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів, перевірку документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України. Під час воєнного стану може бути запроваджена комендантська година – тобто заборона перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів.

Комендантська година вводиться за окремим дорученням військового командування на встановлений ним період, але не довше строку дії правового режиму воєнного стану. Під час воєнного стану громадянам, які перебувають на військовому або

спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Служби безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки, може заборонятися змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки, обмежуватися проходження альтернативної (невійськової) служби.

Загалом аналіз чинного законодавства та міжнародної поведінки доводить, що перелік прав, які українська держава обіцяє гарантувати в умовах надзвичайного стану, не суперечить мінімальним вимогам, встановленим Європейським співтовариством. Наприклад ст. 15 Європейської конвенції про права людини та основоположні свободи містить вказівку на заборону відступу за умов виникнення надзвичайної ситуації від таких зобов'язань держави: гарантування права на життя (ст. 2 Конвенції), заборони катування чи нелюдського ставлення (ст. 3), заборони рабства чи підневільного стану (ч. 1 ст. 4) та заборони покарання без вказівки на те в законі (ст. 7 Конвенції) [5].

Аналізуючи норми законодавства, які встановлюють можливі обмеження прав і свобод людини і громадянина, варто дослідити не лише зміст цих обмежень, а й причини їх встановлення з метою відповідності міжнародним стандартам. Виходячи з положень ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», причинами встановлення режиму воєнного стану слугують збройна агресія чи загроза нападу та небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності. Розширеного тлумачення – що варто розуміти під поняттями «збройна агресія», «загроза нападу» чи «небезпека державній незалежності та територіальній цілісності» законодавство не містить.

Отже, режим воєнного стану, по суті, може бути введений із підстав, які вбачаються достатніми членам Ради національної безпеки й оборони (РНБО подає відповідні пропозиції Президенту), самому Президенту (видає указ про введення воєнного стану) та членам парламенту (затверджують

указ про введення воєнного стану), що не дає достатніх гарантій уникнення зловживань у цій сфері.

Таким чином, Україна має механізм реакції країни на несподівані події з досить гарною нормативною базою. Введення воєнного стану, як правило, передбачає можливість швидкого реагування збройних сил як найбільш організованої частини держави на виклики, з якими стикається така держава, а також вжиття певних заходів, що обмежують обсяг прав. Держава гарантує основні права і свободи громадян. Основні права і свободи, які має гарантувати держава, включаючи право на життя і тілесну недоторканність, право на справедливий суд і принцип презумпції невинуватості, рівності перед законом і право на недискримінацію. Іноземне законодавство дозволяє в тій чи іншій формі обмежувати інші права і свободи. У цьому аспекті українське законодавство відповідає світовій практиці.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.10.2022)

2. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія «Юридична». – 2015. Вип. 2. – С. 222–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvika_2015_2_24 (дата звернення: 01.10.2022)

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 01.10.2022)

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 01.10.2022).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних

свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 . База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 01.10.2022)

Захарчук І.В.,
викладач кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Патlachук О.В.,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Меркун А.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

РІЗНОВИДИ ТЕРИТОРІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Під територією у міжнародному праві розуміють різні природні простори земної кулі з його сухопутною та водною поверхнею, надрами і повітряним простором, а також космічний простір та небесні тіла.

Відповідно до правового режиму територій в міжнародному праві розрізняють такі їх види:

- 1) державна територія;
- 2) міжнародна територія;
- 3) територія із змішаним режимом.

Державна територія, це територія, яка знаходиться під суверенітетом певної держави, тобто належить державі, яка здійснює у її межах своє територіальне верховенство. Зазвичай приналежність державі та її верховенство є двома основними ознаками державної території.

До державної території відносять:

- 1) сушу в межах державних кордонів (сухопутна територія);
- 2) води у межах державних кордонів (водна територія);
- 3) повітряний простір над сушею та водою (повітряна територія);
- 4) надра під поверхнею суші та води;

5) умовні державні території.

Сухопутною територією держави є вся суша у межах державних кордонів, острови і анклав (та напіванклави) незалежно від їх місцезнаходження. Анклав – це частина суходільної території держави, повністю охоплена територією іншої держави або держав. Якщо анклав має вихід до моря, то його називають напіванклавом.

До водної території держави належать водні простори, які перебувають в межах сухопутної території та на островах (озера, ріки, канали), внутрішні води і територіальне море.

Повітряна територія держави представляє собою стовп повітря над її сухопутною та водною територіями. Водночас верхня межа повітряного простору є лінією розмежування космічного і повітряного просторів. Традицією вважається, що повітряний простір держави простягається до закінчення щільних шарів атмосфери, тобто орієнтовно до висоти в 100-120 кілометрів.

Надра – це частина земної кори, яка розташована нижче ґрунтового прошарку і дна водойм, що сягає глибин, які технічно доступні геологічному вивченню та освоєнню.

Під умовною територією держави у міжнародному праві розуміють територію її дипломатичних представництв, що розташовані в закордонних державах, територію торгових суден у відкритому морі, повітряних суден та космічних апаратів, які несуть прапор якоїсь держави, підводні кабелі, трубопроводи і надводні споруди у відкритому морі.

До міжнародних територій відносяться території земної поверхні, які знаходяться поза межами державної території та не належать будь-якій державі. При цьому такі території знаходяться в загальному користуванні всіх держав. Правовий статус таких територій визначається нормами міжнародного права.

Міжнародними територіями є відкрите море, повітряний простір над ним та морське дно поза межами континентального шельфу. Також до міжнародних територій відносять деякі міжнародні ріки, протоки й канали, Антарктику, космічний

простір та небесні тіла.

Території із змішаним режимом – це такі території, на яких водночас діють норми міжнародного права і національного законодавства прибережних держав. До територій із змішаним режимом належать: континентальний шельф, прилегла зона, міжнародні ріки, протоки і канали, а також виключна економічна зона. Всі ці території не входять до складу державних територій, але прибережні держави на мають щодо них певні суверенні права, які закріплені у національному законодавстві та в міжнародних договорах (наприклад, право на розвідку і розробку ресурсів цих територій тощо).

Список використаних джерел

1. Буроменський М.В. Міжнародне право: Навч. посібник. Київ. 2005. 336 с.
2. Захарчук І.В. Застосування політичної (нематеріальної) відповідальності у міжнародному праві в XXI столітті. Актуальні проблеми розвитку територіальних громад. Збірник. Чернігів: ЧІ ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. 182-186 с. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/doc/Zbirka_17_april_2019final.pdf (дата звернення 27.09.2022)
3. Захарчук І.В. Інститут визнання держави в міжнародному праві. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні. Збірник – Чернігів: ЧІ ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. 88-90 с. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/doc/zbirka_8_october_2019_MAUP.pdf (дата звернення 27.09.2022)
4. Захарчук І.В. Об'єктивна відповідальність в міжнародному праві. Правові та соціально-економічні аспекти стратегічного розвитку регіону та територіальних громад. Збірник. – Чернігів: ЧІ ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С.209-214. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik_2021_international_final_5.pdf (дата звернення 27.09.2022)
5. Захарчук І.В., Смалько В.В. Об'єктивна

відповідальність в міжнародному праві. Правові засади розвитку держави в умовах проведення децентралізації. Збірник. – Чернігів: ЧІ ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С.28-31. URL: <http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/10/sbirnik-zhovten-2021-final2.pdf> (дата звернення 27.09.2022)

Кайманова Я.В.,
ст. викладач кафедри психології
Чернігівського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Кононенко С.В.,
к.псих.н., доцент, завідувач
кафедри психології,
Чернігівського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

РІВЕНЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Об'єктивна безпечна поведінка людини та її суб'єктивне переживання стану безпеки, в тому числі психологічне, залежать не тільки від реального життєвого середовища, а й від суто психологічних факторів, особливо від рівня емоційного інтелекту людини. Останнє, як здатність людини розуміти свої та чужі почуття і керувати ними, є передумовою гармонійної та безпечної взаємодії людини з іншими. За А. Маслоу, безпека є однією з основних потреб людини, яка «накладається» на суто фізіологічні детермінанти життя, такі як харчування, сон, лібідо тощо [5]. Задоволення потреби в безпеці є передумовою реалізації різних рівнів мотивації, а саме: потреби у приналежності, визнанні та самоактуалізації. З психологічної літератури, практичного досвіду роботи в галузі консультування та психотерапії, нарешті, поточних спостережень інших людей можна стверджувати, що оцінка кожною людиною рівня загрози в різних ситуаціях є суб'єктивною. Відчуття безпеки базується не на точному розрахунку всіх можливих ризиків ситуації, а на емоційно-оцінному, частково інтуїтивному ставленні до загроз. В даний час проведено великий обсяг досліджень з психології безпеки і ризику, в яких оцінюються складові особистої безпеки [1; 7].

Емоційний інтелект є порівняно новим поняття у психології, хоча перші дослідження з цієї теми були проведені ще в 20-ті роки ХХ ст. Е. Л. Торндайк запровадив поняття соціального

інтелекту, яке описувало здатність особистості розуміти інших людей, керувати ними, тобто чинити розумно у своїх взаємостосунках. Усі кроки на шляху вивчення соціального інтелекту могли бути визнані недоречними, якби для науковців і практиків не залишалось очевидним, що успішність людини, якість її життя, рівень задоволення своїми досягненнями залежать від певних властивостей емоційної сфери та соціальних комунікацій, а не лише від сукупності професійних умінь, знань, рівня загального інтелекту тощо. У 90-ті роки ХХ ст. поняття соціального інтелекту стало менш важливим, натомість актуалізувалися дослідження емоційного інтелекту, які актуальні і в наш час.

Сучасні дослідження та різні моделі визначають саме поняття та структуру емоційного інтелекту по-різному. Д. Гоулмен включає в нього контроль над емоційними спалахами, уміння відмовлятися від задовольень, здатність особистості до самомотивації, стійкість до розчарувань, регулювання настрою і уміння не давати своїм переживанням заглушати здатність думати і співпереживати [9]. Р. Бар-Он виділяє 5 сфер емоційного інтелекту: пізнання власної особистості (емоції, самоповага, самореалізація, впевненість у собі, незалежність); здатність до адаптації (оцінка реальності, вирішення проблем, пристосовність); навички спілкування (соціальна відповідальність, міжособистісні взаємини, співпереживання); управління стресовими ситуаціями (контроль, стійкість до стресу, імпульсивність) [8]. Дж. Мейер, М. Селовей включають у сферу емоційного інтелекту точність вираження емоцій; здатність до використання емоцій у діяльності; розуміння емоцій; управління емоціями. С. Люсін виділяє дві сфери емоційного інтелекту: внутрішньоособистісну та міжособистісну [6]. Зазначені вчені пропонують власні методики діагностики емоційного інтелекту. Але до них ще є певні застереження щодо їхньої валідності.

Емоційний інтелект має вирішальний вплив на рівень психологічної безпеки людини. Здатність розпізнавати власні емоції та керувати ними, здатність розпізнавати емоційні стани інших, їх мотивацію та наміри, стійка самооцінка, заснована на самопізнанні та самоприйнятті, є серйозними перешкодами для

негативного емоційного впливу. Тому дослідження емоційного інтелекту, методики його діагностики та стратегії психологічної корекції є практичним предметом вітчизняної практики та теоретичної психології.

Отже доречним є дослідження можливостей побудови теоретичного дискурсу, який би пояснював механізми віктимної поведінки крізь призму моделі емоційного інтелекту.

Віктимологія як наука про жертв злочинів має чималі напрацювання у сфері вивчення психології жертви та злочинця. У фаховій літературі можна знайти низку визначень віктимності і як соціально-культурного феномена, і як індивідуальної риси особистості. Зокрема, М. Ю. Кондратьєв, В. А. Ільїн визначають віктимність як особливість, що характеризує властивість індивіда ставати жертвою зовнішніх обставин і активності соціального оточення, свого роду особистісну готовність ставати жертвою в тих умовах взаємодії з іншими і впливу інших, які у цьому плані виявляються нейтральними, «не небезпечними» для інших особистостей [4].

К. В. Вишневецький виділяє два рівні потенційної віктимності особистості: первинний – ґрунтується на соціальному статусі людини, детермінований її приналежністю до певної соціальної страти, яка має ті чи інші статусні характеристики на рівні соціуму; вторинний – зумовлений індивідуальними рисами особистості. Перший рівень стає контекстом для конкретного втілення другого. Обидва рівні впливають один на один [2].

Емоційний інтелект згідно з визначенням Дж. Мейєра, М. Селовея є комплексом ментальних здатностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій інших. Структура емоційного інтелекту охоплює чотири базові ментальні здатності: розуміння (осмислення) емоцій; розрізнення та вираження емоцій; усвідомлена регуляція емоцій; асиміляція емоцій у мисленні.

Здатність до усвідомленої регуляції емоцій передбачає наявність навиків, що допомагають не прямо, а опосередковано керувати емоційними реакціями, які виникають мимовільно та не можуть бути проконтрольовані безпосередньо. Серед таких

навиків – переосмислення суб'єкта та об'єкта емоцій, зміщення акцентів так, щоб суб'єкт міг зайняти активну позицію щодо події чи факту, які викликають емоцію (замість «світ страшний» – «я відчуваю страх»); свідоме обмеження чи збільшення потоку інформації, яка викликає ту чи іншу емоцію («подумаю про це пізніше» або, навпаки, «дізнаюсь про це більше») та інші. Усі вони спираються на механізми психологічного захисту різного рівня – від сублімації та почуття гумору до витіснення та заперечення.

Здатність до розуміння емоцій, а також їх розрізнення та вираження прямо корелює з інтелектуальним розвитком і соціальною компетентністю особистості – її обсягом знань, умінь і навиків, які стосуються соціальної комунікації. Нездатність до розпізнавання та називання власних емоцій – алекситимія за Р. Сіфнеос – призводить до зростання кількості психосоматичних захворювань, важких психологічних станів тривоги, страхів, тривожно-депресивних розладів, наростання потенціалу емоційних «вибухів», станів незадоволення собою та життям, ігнорування важливих мотивів та потреб, труднощів у встановленні теплих, довірливих соціальних контактів, отримання соціальної підтримки [3].

Ментальний навик «асиміляції емоцій у мисленні», на думку Дж. Мейєра та М. Селовея, – це здатність до використання емоцій для підвищення якості та продуктивності мисленнєвої діяльності. Як комплексний навик, він пов'язаний також із мотиваційно-вольовою сферою, оскільки передбачає уміння використовувати продуктивний емоційний настрій для роботи, підтримувати та посилювати його для досягнення поставлених цілей, а також уміння відкладати безпосередню діяльність в емоційно несприятливих для її реалізації умовах.

Отже, складові емоційного інтелекту як певні ментальні навиків безпосередньо пов'язані з психологічним здоров'ям особистості – стійкістю та адекватністю її самооцінки, особистісною активністю, здатністю ефективно планувати життєві кроки та відповідно до цього управляти власною поведінкою. Вищезазначені риси знижують потенціал віктимності особистості. Отже, психологічне здоров'я особистості детермінує її здатність

об'єктивно розпізнавати загрозу в різних ситуаціях та збільшує потенціал протистояння різним небезпекам. Іншими словами, високий рівень емоційного інтелекту знижує рівень віктимності.

Таким чином, віктимність як особистісна риса визначає передиспозицію особистості до потрапляння у ризиковані ситуації через невміння оцінювати потенційний ризик, мотивацію та наміри інших осіб. Емоційний інтелект – це компетентність у сфері емоцій, що охоплює здатність розуміти, асимілювати, розпізнавати та виражати свої емоції, регулювати ними під час ухвалення життєвих рішень. Уміння розпізнавати мотивацію та наміри інших як запоруку безпеки особистості можна досліджувати у контексті поняття емоційного інтелекту.

Список використаної літератури

1. Белоусова З. И., Гиренко С. П. Проблемы виктимного поведения личности. Запорожье: Изд-во ЗГУ, 1996. 64 с.

2. Вишневецкий К. В. Криминогенная виктимизация социальных групп в современном обществе: дисс. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Московский университет МВД РФ. М., 2008. 398 с.

3. Гаранян Н. Г., Холмогорова А. Б. Концепция алекситимии. *Журнал социальной и клинической психиатрии*. 2003. № 1. С. 128-145.

4. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога-практика. М.: ПЕРСЭ, 2007. 464 с.

5. Маслоу А. Мотивация и личность. Пб.: Евразия, 1999. С. 77-105.

6. Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М.: Ин-т психологии РАН, 2009. 351 с.

7. Холмогорова А. Б., Гаранян Н. Г. Принципы и навыки психогигиены эмоциональной жизни // Психология мотивации и эмоций / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. М.: АСТРЕЛЬ, 2002. С. 548-556.

8. Bar-On R. Emotional intelligence Inventory (EQ-i). Toronto, Canada: Multy-Health System, 1997.

9. Goleman N. Emotional intelligence. New York: Batnam books, 1995.

Ком В.В.,
здобувач вищої освіти IV курсу, групи АЮ-191
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Керноз Н.Є.,
старший викладач кафедри
публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРОЦЕДУРИ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ (IN ABSENTIA) В НАЦІОНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Здійснення судочинства в Україні в умовах воєнного стану зазнало значних змін, оскільки відсутність сторін на судових засіданнях внаслідок об'єктивних обставин, стало нормою сьогодення. Реалізація національного судочинства неможлива без врахування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права. Тому спеціальні судові процедури розгляду як процедури заочного розгляду (in absentia), у контексті статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Але заочний розгляд у цивільному судочинстві є особливою процедурою при вирішенні справ виключно в порядку позовного провадження та спеціальний судовий розгляд у кримінальному процесі мають суттєві відмінності, що потребують дослідження.

У Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК), на жаль, відсутнє визначення поняття заочного розгляду справи, яке б вказувало на всі вагомні ознаки даного провадження як позовного та визначало його суть. Зважаючи на це, науковці запропонували різні визначення заочного розгляду справи в цивільному судочинстві, зокрема:

1) по-перше, як форму судового розгляду цивільної справи за відсутності відповідача, який не з'явився до суду без поважних причин, з наданням йому права звернутися із заявою

про перегляд рішення у справі судом, який його ухвалив[1, с. 444] - вбачає І. М. Євхутич, але, на нашу думку, дане визначення є неповним, оскільки не відображає всю суть заочного розгляду справи, його обов'язкові процесуальні умови, передбачені ст.280 ЦПК України;

2) по-друге, як специфічну процедуру розгляду цивільної справи та її вирішення у відсутності відповідача, якого було належним чином повідомлено про дату, час і місце судового розгляду, який не сповістив про причини своєї відсутності або зазначені причини визнані судом неповажними, та якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи [2, с. 164] - визначення Погорелової К. В., Татаренко Г. В. вже більш повно відображає суть заочного розгляду.

Автори запропонували новий уточнюючий термін «заочне позовне провадження» та його дефініцію як «розгляд і вирішення справи цивільної юрисдикції в особливому процесуальному порядку (за наявними у справі доказами), за відповідних умов, які передбачені в ЦПК України, що закінчується ухваленням заочного рішення» [3, с.168]. Виходячи з такого визначення ми можемо констатувати, що особливою ознакою заочного розгляду справи є постановлення заочного рішення. Таке рішення відповідно до положень Глави 11 розділу III ЦПК України підлягає оскарженню в особливому порядку, відмінному від загального. Так, відповідач може протягом 30 днів з дня проголошення заочного рішення може оскаржити його, шляхом подання письмової заяви до суду, що його ухвалив. Такий порядок оскарження є виправданим, зважаючи на те, що відповідно до умов проведення заочного розгляду передбачених ст. 280 ЦПК України, відсутність відповідача, який проінформований в установленому законом порядку є ключовою підставою для ухвалення заочного рішення. Таким чином законодавець передбачає додаткову правову гарантію для відповідача, оскільки причини відсутності можуть бути різними (умисними або випадковими). Проте, зважаючи на строк подання заяви (30 днів) можливі випадки, коли відповідач отримає копію рішення пізніше та пропустить процесуальний

строк оскарження, що впливає на подальші дії відповідача. Оскільки лише у випадку, якщо суд залишить заяву про перегляд без задоволення, тоді можна буде оскаржити заочне рішення в загальному порядку. Якщо відповідач пропустить строк подачі заяви про перегляд заочного рішення, то він фактично позбавляється можливості оскаржити його в загальному порядку. Загальний порядок оскарження доступний лише позивачу відповідно до ч.2 ст.288 ЦПК України [4].

Не менш цікавим є дослідження заочного судового розгляду у кримінальному процесі, який отримав назву спеціальний судовий розгляд. Поштовхом до вдосконалення кримінальної процесуальної форми в Україні стали події 2014 року, у зв'язку з якими постала необхідність провести досудове розслідування, судовий розгляд та винести рішення щодо осіб, які вчинили злочини на території України, проте переховуються від органів слідства та суду в інших державах. Для забезпечення невідворотності покарання таких осіб було прийнято рішення доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) нормами, що дозволяють здійснювати заочний розгляд справи за відсутності обвинуваченого. За статистичними даними судової практики в Україні за 2021 р. було здійснено спеціальне судове провадження у 10 кримінальних справах відповідно до ст. 323 КПК України, а саме місцеві загальні суди областей: Черкаської – 8, Тернопільської – 1 та м. Києва – 1 [5]. Однак на відміну від цивільного процесу, обов'язкова участь захисника є невід'ємною процесуальною гарантією кримінального судочинства й обов'язковою умовою цих справи.

ЄСПЛ розглядає скарги на рішення судів ухвалені за процедурою *in absentia* (заочний розгляд), у контексті статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Проведення за цією процедурою може вважатися допустимим і не буде суперечити ст.6 ЄКПЛ за умови, що обвинувачений зможе домогтися нового судового рішення, в якому б містилась оцінка обґрунтованості висунутих проти нього обвинувачень за фактичними й юридичними обставинами справи. Шумейко Д.О

визначає наступні обставини процедури *in absentia*, які враховує ЄСПЛ при прийнятті рішення: дотримання процесуального порядку повідомлення обвинуваченого; зацікавленість самої особи брати участь в судовому розгляді; наявність поважних причин відсутності; можливість оскарження рішення; ефективність захисту. Така практика підтверджена рішеннями ЄСПЛ у справах: «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» від 24.05.2007 р., «Пуатрімоль проти Франції» від 23.11.1993 р., «Кромбах проти Франції» від 13.02.2001 р., «Колоцца проти Італії» від 12.02.1985 р., «F.C.V. проти Італії» від 28.08.1991 р., «Т. проти Італії» від 12.10.1992 р., тощо [6, с.285].

КПК України містить перелік правових підстав, сукупність яких дає можливість застосувати до обвинуваченого процедуру спеціального судового розгляду, а саме:- особа обвинувачується у вчиненні злочинів, які передбачені ч.2 ст.297-1 КПК України та дають можливість розпочати спеціальне досудове розслідування; - особа офіційно оголошена у міжнародний розшук; - в суду є підтвердження того, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження; - обвинувачений ухиляється від явки на судовий виклик (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази); - підтвердження того, що обвинувачений переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності [7].

У справі «Меденіца проти Швейцарії» від 14.06.2001 р. рішенням ЄСПЛ зазначено, що існування процедури заочного кримінального провадження не викликає заперечень лише за умови, що при цьому дотримуються гарантії, які забезпечують права людини, закріплені Конвенцією; ключовим моментом є факт повідомлення особи про порушене проти неї кримінальне провадження; таке повідомлення має бути здійснене у відповідності до норм процесуальних кодексів, які регулюють питання отримання повісток та повідомлень чим гарантується право особи на ефективний захист [8].

Порівнявши заочний розгляд справи за ЦПК, спеціальний судовий розгляд за КПК України та практику ЄСПЛ ми можемо

зробити висновки:

1) зважаючи на відсутність визначення заочного розгляду справи за ЦПК України, авторами запропоновано наступну дефініцію: «заочне позовне провадження – це розгляд і вирішення справи цивільної юрисдикції в особливому процесуальному порядку (за наявними у справі доказами), за відповідних умов, які передбачені в ЦПК України, що закінчується ухваленням заочного рішення»;

2) процедура оскарження заочного рішення є особливою, відрізняється від загального порядку, що є виправданим, оскільки відповідач не може реалізувати власні процесуальні права через відсутність при розгляді цивільної справи;

3) спеціальний судовий розгляд як новела 2014 року кримінального судочинства, введений з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого судового провадження щодо осіб, які переховуються від органів слідства та суду, який відповідає вимогам ст.6 Конвенції повністю себе виправдав.

Список використаної літератури:

1. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.

2. Погорєлова К. В., Татаренко Г. В. Заочний розгляд справ у цивільному процесі України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 2 (36). С. 163–168.

3. Керноз Н. Є., Кот В.В. Заочний розгляд справи та письмове провадження: порівняльноправовий аналіз». *Юридичний науковий електронний журнал*. (категорія «Б»). № 5. 2022. С.167-171.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

5. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2021 році // Відділ аналізу судової статистики у кримінальних справах правового управління (ІІІ) департаменту аналітичної та

правової роботи Верховного Суду. Київ, 2021. 54 с.

6. Шумейко Д. О. Актуальні проблеми спеціального кримінального провадження: теорія і практика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. №6. С. 282–287.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

8. EGMR 20491/92 - Medenica v. Switzerland. URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/emh20491.html> (дата звернення: 27.09.2022).

Кочина О.С.,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

СУБ'ЄКТИ УПРАВЛІННЯ НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі проблеми побудови правової держави, забезпечення охорони прав і законних інтересів людини і громадянина, імплементації норм міжнародного права ставлять перед суспільством нові складні завдання. Перехід до ринкової форми господарювання, створення нових видів економічної діяльності потребують внесення істотних коректив і правове регулювання у економічних відносин, формування і розвиток нових інститутів, до яких належить і відносно новий, як для України, інститут нотаріату.

Статтею 1 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що нотаріат України – це система установ і посадових осіб, які зобов'язані підтверджувати права і факти, що мають юридичне значення, а також вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної достовірності [1].

Розглядаючи систему органів та посадових осіб, які здійснюють управління нотаріальною діяльністю, слід зазначити, що вони діють не самостійно, а доповнюють одна одну, утворюючи цілісну систему. Вважаємо, що для більш повного та детального аналізу доцільно розділити суб'єкти управління нотаріальною діяльністю на такі категорії:

загальні – Президент України та Кабінет Міністрів України;

спеціальні – Міністерство юстиції України та його територіальне управління, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, Нотаріальна палата України.

Президент України є главою держави і гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і

громадянина. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі виконавчої влади і підзвітний Президентові України. Вищезазначені суб'єкти здійснюють управління нотаріальною діяльністю шляхом видання відповідних постанов, постанов та наказів, які виконуються [2].

Наступним суб'єктом безпосереднього управління нотаріальною діяльністю є Міністерство юстиції України, яке здійснює повноваження щодо керівництва та організації нотаріальної діяльності за допомогою Головного управління юстиції міністерства юстиції України в АРК, Головних управлінь юстиції в областях, м. Києві та Севастополі.

На нашу думку, варто окреслити компетенцію Міністерства юстиції України у сфері організації нотаріальної діяльності: підготувати роз'яснення нотаріуса та огляд нотаріальної практики; перевіряти організацію діяльності державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів; створити умови для входу громадян та посадових осіб органів місцевого самоврядування, уповноважених на вчинення нотаріального посвідчення; перевіряти дотримання нотаріусом порядку вчинення нотаріальних дій та правил ведення нотаріального діловодства; видача та анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадках, передбачених законом; встановлення вимог до робочих місць державних і приватних нотаріусів та уповноважених осіб; затвердження порядку підвищення кваліфікації працівників нотаріату (нотаріусів, їх помічників та уповноважених осіб); сформулювати правила професійної етики нотаріусів; надавати аналітичні та методичні матеріали, необхідні для нотаріальної діяльності; ведення Єдиного реєстру нотаріальних документів на спеціальних бланках, Єдиного реєстру нотаріусів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Єдиного реєстру довіреностей тощо [3].

Відповідно до ст. 1 Положення Міністерства юстиції України про Головне міністерство юстиції Автономної Республіки Крим, головне управління юстиції областей, м. Києва та Севастополя, затвердженого наказом Міністерством

юстиції від 14 лютого 2007 р. № 47/5, головний територіальний орган юстиції підпорядковується Міністерству юстиції України, а тому є його територіальним органом [4].

До повноважень судової адміністрації належать: організація роботи нотаріуса; перевіряти діяльність нотаріату та вживати заходів щодо її вдосконалення; адміністрація державної нотаріальної контори; перевіряти організацію нотаріальної діяльності державними та приватними нотаріусами та уповноваженими посадовими особами органів місцевого самоврядування; визначення нотаріального округу; реєстрація приватної нотаріальної діяльності; ведення та зберігання реєстраційних документів приватних нотаріусів; можливість змінити реєстраційне посвідчення та скасувати реєстрацію; контроль за дотриманням організаційних вимог до робочих місць приватних нотаріусів тощо.

Наступним управлінським органом є Вища кваліфікаційна комісія нотаріату. Входить до складу Міністерства юстиції України та діє на підставі Положення про Комісію про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 923 [5].

До повноважень Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату входить: розгляд подань територіальних органів Мін'юсту про допуск осіб, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, до його складення; забезпечення проведення кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю; розгляд подання Мін'юсту, територіальних органів Мін'юсту, Нотаріальної палати України про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

До складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату входять сім представників Міністерства юстиції та сім представників нотаріату України, уповноважених Нотаріальною палатою України. Головою Вищої кваліфікаційної комісії є Міністр юстиції. Однак у Положенні про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату не визначено термін дії комісії.

Іншим не менш важливим адміністративним утворенням є нотаріальна палата. Статутом нотаріальної палати України визначено, що нотаріальна палата України (далі — НПУ) є недержавними професійними організаціями всіх нотаріатів України для реалізації професійної автономії у сфері нотаріату на основі обов'язкового відповідно до Закону України «Про нотаріат» [6].

Органами НПУ є: З'їзд нотаріусів України, Рада Нотаріальної палати України, Перший віце-президент НПУ, Віце-президент НПУ, Ревізійна комісія, Комісія з питань професійної етики нотаріусів.

Вищим органом НПУ є З'їзд нотаріусів України, який скликається Радою НПУ не рідше одного разу на два роки і має повноваження вирішувати будь-які проблеми в діяльності НПУ.

Компетенція Нотаріальної Палати України включає: представництво інтересів членів НПУ та осередків НПУ у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, підприємствами, установами, організаціями будь-якої форми власності, суспільними групами та міжнародними організаціями чи іншими юридичними особами, а також у відносинах з фізичні особи (у тому числі самозайняті особи); захищати професійні інтереси нотаріусів і забезпечувати безпеку нотаріальної діяльності; захищати соціальні права членів НПУ; забезпечувати, організовувати, проводити підвищення кваліфікації нотаріусів та надавати методичну допомогу; забезпечити незалежність нотаріату та нотаріальної діяльності; захищати права, свободи і законні інтереси, честь і гідність кожного нотаріуса та нотаріусів в цілому тощо.

Нині НПУ відіграє особливо важливу роль в умовах євроінтеграції в нашій країні. Тому з метою розвитку міжнародних зв'язків у сфері нотаріату кілька його представників з України взяли участь у заключному етапі 7-го Всесвітнього університету нотаріату «Жан-Поль ДЕКОРП», який відбувся в Римі 6 липня 2018 р. Всесвітній університет нотаріату щороку організовує цей захід для молодих нотаріусів з

країн латинської системи нотаріату з метою академічної підготовки для забезпечення розуміння та застосування концепцій порівняльного та міжнародного права в рамках обміну досвідом.

Отже, систему суб'єктів, які здійснюють управління нотаріальною діяльністю складають – Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України та його територіальні управління, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату та Нотаріальна палата України. Кожен з даних суб'єктів має окремі повноваження щодо організації та управління нотаріальною діяльністю, які закріплені законодавством.

Список використаної літератури:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 18.07.2022).

2. Конституція України прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.07.2022).

3. Положення про Міністерство юстиції України, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

4. Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції, затверджено Наказом Міністерства юстиції України 01.06.1998 р. № 33/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0359-98#Text>.

5. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF#Text>.

6. Статут нотаріальної палати України, затверджений

З'їздом нотаріусів України, протокол № 4 від «23» вересня 2016 року. URL:
http://npu.in.ua/uploads/files/global/documents/statut_npu_vid_230916.pdf.

Красногор О.В.,
*приватний нотаріус, доктор філософії в галузі права,
академік ГО «Академія нотаріату України»*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ І ЙОГО ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Вступ. Ступінь розвитку нотаріальної діяльності є важливим показником рівня правової системи країни, і суспільної свободи. Нотаріат – це правовий інститут, носії якого – нотаріуси – уповноважені державою здійснювати та посвідчувати юридичні акти, надаючи їм публічної сили.

Правове регулювання нотаріальної діяльності зумовлене низкою чинників, зокрема: рівнем економічного розвитку суспільства, соціальною структурою суспільства, рівнем освіченості та правової культури громадян, рівнем засобів та методів правового регулювання. В Україні правове регулювання нотаріальної діяльності є невіддільним від держави та моралі з елементами релігійності. Воно характеризується відсутністю прямої дії нотаріального законодавства через значний масив підзаконних актів. Органи нотаріату як органи безспірної юрисдикції захищають суб'єктивні права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб, надаючи вчинюваним нотаріальним діям більшої доказової сили.

Визначною подією в історії сучасної України є ухвалення нового Закону України «Про нотаріат», що набув чинності 1 січня 1994 р., створив новий правовий інститут – нотаріус – який реалізується приватною нотаріальною діяльністю. До обов'язків нотаріуса належить сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснення їх прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

В умовах війни, в яких опинилась Україна в кінці цієї

зими, серед нагальних завдань, які потребували миттєвого реагування з боку органів державної влади, було забезпечення захисту прав власності та інших речових прав громадян та юридичних осіб нашої держави. Після оголошення воєнного стану, було прийняте рішення про припинення роботи всіх Єдиних та Державних реєстрів, з метою збереження внесеної до них інформації та недопущення несанкціонованого доступу.

Поступово робота деяких реєстрів відновлювалась, що давало змогу громадянам отримати доступ до таких нотаріальних дій, як оформлення довіреностей та заповітів, а також операцій з рухомим майном.

Кабінет Міністрів України досить оперативно відреагував на нові реалії та вже 28 лютого 2022 року затвердив Постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». 6 березня 2022 року набрала чинності постанова Уряду № 209, якою внесено зміни до попередньої постанови. Саме ці дві постанови встановили порядок діяльності нотаріусів у воєнний час.

Представництво і довіреність. Посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, іпотеки, про задоволення вимог іпотекодержателя, встановлення довірчої власності на нерухоме майно, а також нотаріальне засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки у статутному капіталі юридичної особи, які укладаються (підписуються) від імені фізичної особи на підставі довіреності здійснюється:

- якщо з дня посвідчення нотаріусом довіреності до дня укладення відповідного договору не сплинуло одного місяця;

- якщо з дня посвідчення довіреності до дня укладення відповідного договору сплинуло більше вищевказаного строку, за умови отримання нотаріусом заяви довірителя про підтвердження дії довіреності, справжність підпису на якій засвідчено нотаріусом (не раніше ніж за сім календарних днів), консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави (не раніше ніж за один місяць) до дня укладення (підписання)

відповідного договору (акта).

У разі неправомірного вилучення чи втрати спеціальних бланків нотаріальних документів нотаріус подає (надсилає) підписане ним повідомлення про це (з накладеним кваліфікованим електронним підписом нотаріуса - для електронного повідомлення) державному підприємству “Національні інформаційні системи” або його філії протягом двох робочих днів.

Нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження, поділу (виділу) нерухомого майна, спадкових договорів, договорів іпотеки, про заміну кредитора (відступлення прав вимоги) за кредитним договором та/або договором іпотеки, задоволення вимог іпотекодержателя, встановлення довірчої власності на нерухоме майно, визначення розміру часток у праві спільної власності, договорів поділу спільного майна подружжя (виділу з нього), позички, найму (оренди), лізингу будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) на строк не менш як три роки, відчуження цінних паперів, корпоративних прав, у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, на право доступу до індивідуального банківського сейфа, засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, а також видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього з подружжя) на підставі їх спільної заяви, свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (електронних аукціонів), у тому числі тих, що не відбулися (далі - нотаріальні дії щодо цінного майна), здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна (далі - перелік). Нотаріуси, включені до переліку із застереженням про заборону вчинення ними окремих нотаріальних дій, мають право вчиняти виключно нотаріальні

дії щодо цінного майна, на які не поширюються такі застереження.

Обмеження для громадян та резидентів країни-агресора. Постановою № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», було встановлено мораторій на вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян російської федерації або юридичних осіб, у яких власником істотної частки чи кінцевим бенефіціаром є громадяни російської федерації.

Відповідно до статей 12-1, 20 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 “Про введення воєнного стану в Україні” Кабінет Міністрів України постановляє заборону:

1) виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов’язань, кредиторами (стягувачами) за якими є російська федерація або такі особи (далі - особи, пов’язані з державою-агресором):

- громадяни російської федерації, крім тих, що проживають на території України на законних підставах;

- юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації;

- юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є російська федерація, громадянин російської федерації, крім того, що проживає на території України на законних підставах, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства російської федерації.

Зазначене обмеження не застосовується до юридичних осіб, утворених та зареєстрованих відповідно до законодавства України:

- які є банками або за рахунками яких на підставі нормативно-правових актів або рішень Національного банку дозволяється здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій;

- визначених розпорядженням Національного центру

оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій, прийнятим відповідно до Порядку оперативно-технічного управління телекомунікаційними мережами в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 2004 р. № 812 “Деякі питання оперативно-технічного управління телекомунікаційними мережами в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану” (Офіційний вісник України, 2004 р., № 26, ст. 1696);

2) відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, цінних паперів, корпоративних прав, транспортних засобів, повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання російською федерацією або особами, пов’язаними з державою-агресором, крім безоплатного відчуження на користь держави Україна;

Нотаріальне посвідчення правочинів, що порушують мораторій забороняється. Державна реєстрація або інше визнання державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, державними реєстраторами юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державними реєстраторами речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, особами, які надають публічні (адміністративні) послуги, правочинів, укладених з порушенням мораторію забороняється.

Отже, виконання будь-яких зобов’язань, а також здійснення будь-яких платежів на користь рф, її громадян та компаній, а також українських компаній, в яких хоча б 10% належить росіянам, заборонені.

Спадкові питання. Актуальним питанням сьогодення є порядок оформлення спадщини в умовах воєнного стану в Україні. З метою забезпечення населення актуальними нотаріальними послугами, урядом України спрощено процедуру надання окремих нотаріальних дій для громадян, зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 «Про деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного

стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164» передбачено на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється.

Постановою Кабміну від 24.06.2022 № 719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» визначено, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці. Свідectво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

Право на спадщину в обов'язковому порядку необхідно оформити у нотаріуса (державного або приватного) в будь-якому населеному пункті на підконтрольній території України. Першочерговими діями, які необхідно вчинити спадкоємцю для оформлення спадщини є:

- отримати свідоцтво про смерть спадкодавця (може отримати спадкоємець в будь-якому органі ДРАЦС на території України).

- одати заяву про прийняття спадщини нотаріусу без обмеження строку у шість місяців.

- після подачі заяви нотаріус відкриває спадкову справу і видає спадкоємцеві довідку з переліком документів, необхідних для оформлення спадщини, із зазначенням розміру плати за вчинення нотаріальних дій.

Державні та приватні нотаріуси України в умовах воєнного стану продовжують працювати та вчиняти невідкладні нотаріальні дії (заводити спадкові справи, посвідчувати довіреності, заповіти, засвідчувати справжність підпису на заяві про надання дозволу на виїзд дитини за кордон тощо), крім міст/районів, де такої можливості немає у зв'язку з веденням активних бойових дій.

В умовах воєнного стану відбуваються постійні зміни у законодавстві, тому актуальність будь-якої інформації слід уточнювати.

Реєстрація змін щодо юридичних осіб. Внесення змін

до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням юридичної особи. Документи можуть бути подані особисто заявником або надіслані поштовим відправленням з описом вкладення.

Мін'юст надав можливість проводити нагальні реєстраційні дії:

- створення благодійних організацій та громадських формувань та змін до відомостей про них;
- зміни місцезнаходження юридичної особи;
- створення товариств з обмеженою відповідальністю, створення фермерського господарства, створення громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону;
- змін до установчих документів юридичної особи, крім випадків, коли такі зміни передбачають зміну розміру статутного капіталу, зміну складу засновників (учасників) та/або розмірів їх часток;
- зміни видів економічної діяльності юридичної особи;
- створення відокремленого підрозділу юридичної особи, змін до відомостей про відокремлений підрозділ юридичної особи, припинення відокремленого підрозділу юридичної особи;
- змін до відомостей про відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації;
- рішення про припинення юридичної особи.

Бізнес в Україні продовжує працювати. В рамках своєї діяльності він стикається з потребою проведення державної реєстрації створення юридичних осіб, а також внесення змін до відомостей про юридичних осіб, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Повноваження командирів в умовах воєнного стану. Військовим командуванням, якому надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями,

Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, є Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

В умовах воєнного стану довіреності, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, та заповіті військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою з подальшим надсиланням через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей, Спадковому реєстрі.

Начальник табору (установи, де створено дільницю) для військовополонених може посвідчувати заповіт військовополоненого.

Командири (начальники) цих формувань (органів, установ) або інша уповноважена таким командиром (начальником) особа посвідчують довіреності та заповіті відповідно до Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419 (ЗП України, 1994 р., № 10, ст. 249; Офіційний вісник

України, 2006 р., № 27, ст. 1966), та рекомендацій Міністерства юстиції.

Посвідчені заповіти і довіреності реєструються командирами (начальниками) цих формувань (органів, установ) або іншою уповноваженою такими командирами (начальниками) особою під окремим порядковим номером у реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, форма якого затверджується Міністерством юстиції. Номер, під яким зареєстровано заповіт чи довіреність, зазначається в посвідчувальному написі.

Нотаріус/державна нотаріальна контора протягом трьох робочих днів після отримання посвідчених довіреності, заповіту зобов'язанні забезпечити їх реєстрацію (облік), внести відомості про них до Єдиного реєстру довіреностей або Спадкового реєстру, зберігати ці документи та передати їх на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №39. – Ст. 383. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності: Закон України від 06.09.2012 р. № 5208– VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5208-17>
4. Постанова Кабінету Міністрів України: Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану від 28 лютого 2022 р. № 164 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF>
5. Закон України Про правовий режим воєнного стану (Відомості Верховної Ради (ВВР), від 16 серпня 2022 року N 2526-IX <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=284>
6. ПОРЯДОК посвідчення заповітів і довіреностей, що

прирівнюються до нотаріально посвідчених ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. №419 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 6 липня 2006 р. № 940) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-94-%D0%BF#n10>

7. Постанова Кабінету Міністрів України Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану від 24 червня 2022 р. N 719 <http://surl.li/dcfik>

8. Постанова Кабінету Міністрів України: Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану від 6 березня 2022 р. N 209 Із змінами і доповненнями, внесеними

постановами Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 року N 1012 <http://surl.li/dcfkd>

9. Постанова Кабінету Міністрів України: Деякі питання використання спеціальних бланків нотаріальних документів від 9 грудня 2021 р. N 1290 Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінет Міністрів України від 24 червня 2022 року N 719 <http://surl.li/dcfjr>

10. Постанова Кабінету Міністрів України Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації від 3 березня 2022 р. N 187 Із змінами і доповненнями від від 24 червня 2022 року N 719 <http://surl.li/dcfku>

Кусій Д.К.,
здобувач вищої освіти II курсу, юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИ

Люди – істоти соціальні. Кожного дня ми взаємодіємо з навколишнім світом: тваринами, рослинами та з іншими людьми. Між людьми постійно виникають різні відносини, які потребують урегулювання шляхом встановлення певних правил поведінки їх учасників. Так і з'явилися різні правила поведінки (соціальні норми). Це моральні норми, різні звичаї, норми права та ін. Кожен вид соціальних норм спрямований на регламентацію певного кола суспільних відносин, які й отримують свої найменування що до назви норм, які їх регулюють. Одним з таких різновидом суспільних відносин є правовідносини.

Правові відносини у загальному розумінні – це суспільні відносини, врегульовані правом.

До ознак правовідносин можна віднести такі: 1) правові відносини є різновидом суспільних відносин; 2) правові відносини виникають виключно на основі норм права. Немає відповідної норми – немає і правових відносин; 3) правові відносини – це різновид суспільних відносин, тобто можуть виникнути тільки в людському суспільстві, між конкретними суб'єктами – власниками певних юридичних якостей (правоздатність і дієздатність); 4) виникають із приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів, які є передумовами правовідносин; 5) вони є вольовими відносинами. Це розкривається в двох аспектах: а) у втіленні в них волі (інтересів) держави, адже правовідносини виникають на підставі правових норм; б) у втіленні в них волі (інтересів) хоча б одного

з учасників правовідносин. Але правовідносини можуть виникати та припинятися поза волею (інтересом) їх учасників (наприклад, потерпілий від злочину в незалежності від свого бажання, залучається у кримінально-процесуальні правовідносини зі злочинцем і судом). Однак реалізація правовідносин можлива лише на підставі виявлення волі (інтересу) їх учасників. При цьому є правовідносини, для виникнення яких необхідне волевиявлення всіх їх учасників (договір купівлі-продажу), а є правовідносини, для виникнення яких досить волевиявлення лише одного з учасників (проведення обшуку);

6) виникають, тривають, змінюються, призупиняються, припиняються або відновлюються на основі норм права; 7) як правило, мають двосторонній характер і є формою взаємного зв'язку між конкретними суб'єктами через їх права, обов'язки, повноваження і відповідальність, які закріплені в правових нормах. Одна сторона – має визначені суб'єктивні юридичні права. В свою чергу на іншу сторону покладені суб'єктивні юридичні обов'язки. Основний зміст правовідносин – суб'єктивне юридичне право і суб'єктивний юридичний обов'язок. Не можуть існувати правовідносини, які засновані або лише на правах, або лише на обов'язках. Правам однієї сторони відповідають обов'язки іншої; 8) охороняються та забезпечуються силою державного примусу.

Теорія правовідносин виділяє різні види правовідносин залежно від критеріїв, покладених в основу їх класифікації:

1. За галузевою ознакою: конституційні, трудові, цивільні, адміністративні тощо.

2. За кількістю суб'єктів (за кількісним складом суб'єктів) правовідносини поділяються на: а) прості – виникають між двома суб'єктами; б) складні – між 3 і більше суб'єктами.

3. За рівнем індивідуалізації суб'єктів: а) відносні, в яких точно визначені права й обов'язки всіх учасників (відносно кожного); б) абсолютні – правовідносини визначають лише одну сторону.

4. За розподілом прав і обов'язків між суб'єктами: а) односторонні – кожна зі сторін правовідносин має або право, або обов'язок (договір дарування, договір позики); б) двосторонні – кожна зі сторін правовідносин має як права, так і обов'язки (договір купівлі-продажу).

5. За характером обов'язків: а) активні – в них зобов'язані суб'єкти мають вчинити певні дії (студент своєчасно повинен підготувати курсову роботу); б) пасивні – в них зобов'язані суб'єкти повинні утримуватися від деяких дій (студент повинен не вчиняти дій, що порушують дисципліну під час проведення навчальних занять).

6. За змістом правовідносини можуть бути: а) регулятивними – регулюють права та обов'язки всіх учасників правовідносин (трудові права та обов'язки, що виникають за трудовим договором); б) охоронні – охороняють і відновлюють (у разі порушення) права учасників правовідносин (кримінальна/адміністративна відповідальність).

7. За характером волевиявлення сторін: а) договірні – щоб виникли повинне бути волевиявлення двох сторін (уповноважена і зобов'язана) (договір охорони); б) управлінські – щоб виникли достатньо лише волі уповноваженої сторони (стягнення за адміністративне порушення).

8. За часом тривалості: а) короткочасні – закінчуються одноактною реалізацією учасниками правовідносин своїх прав і обов'язків (наприклад, поліцейський надав інформацію водію, що дорога тим часово перекрита); б) довготривалі – не закінчуються однократною реалізацією прав і обов'язків(виплата пенсій).

9. За субординацією у правовому регулюванні правовідносини поділяються на: а) матеріально-правові – правовідносини, пов'язані з реалізацією норм матеріального права (цивільного, кримінального, адміністративного, трудового); б) процесуально-правові – правовідносини, пов'язані зі здійсненням процесуальних процедур, регламентованих процесуальними галузями права (судове

вирішення цивільно-правових суперечок, процес притягнення правопорушника до юридичної відповідальності).

За характером суб'єктів існують такі правовідносини: 1) між фізичними особами, 2) між юридичними особами, 3) між державами, 4) між фізичною особою та державою тощо.

Отже, проаналізувавши основні ознаки правовідносин і зрозумівши з чого вони складаються, можна більш науково пояснити що ж таке правовідносини. Правовідносини – це врегульовані правом вольові суспільні відносини, сторони яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Список використаної літератури

1. Задорожній О.В. Правовідносини міжнародні. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.:Знання України, 2004. Т.2. 812с.*

2. Загальна теорія держави і права / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В.Петришина. Харків: право, 2009.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник: Харків: Консум; 2001 URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1688.html> (дата звернення 10.08.2022)

*Куля І.Ф.,
ст. викладач кафедри
економіки та менеджменту
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Бошкова А.А.,
здобувачка вищої освіти
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Комунікація є фундаментом, на якому базується цілісність організації, сполучною ланкою для всіх структурних і функціональних підрозділів. Комунікація пронизує всі функції управління: планування - збір інформації, написання листів, меморандумів і звітів, зустрічі і переговори, розуміння своїх і з'ясування власних планів. Менеджера в організації можна вважати інформаційним центром. Лідерство вимагає від менеджера спілкування зі співробітниками, щоб мотивувати їх ефективно виконувати завдання. Організаційна діяльність керівника вимагає збору інформації про ситуацію в компанії, роз'яснення співробітникам принципів, методів і цілей роботи. Таким чином, менеджери можуть володіти необхідними професійними якостями, але для того, щоб успішно виконувати свої завдання, вони також повинні професійно володіти технічними та комунікаційними навичками.

Постановка проблеми. Нестабільна економічна ситуація, в якій сьогодні перебуває більшість компаній, особливо загострила проблему вдосконалення управління комунікаціями в компанії, адже ефективні комунікації на практиці є необхідною умовою досягнення цілей, які стоять перед компанією. Часто недосконала система комунікацій

значно знижує результативність управління та діяльності компанії. Наразі це питання є дуже актуальним, оскільки від нього залежать перспективи виходу підприємства з кризи. Водночас комунікації є одним із дискусійних питань у сфері менеджменту, щодо якого ще не досягнуто чіткого розуміння.

Використання комунікацій як інструменту впливу на внутрішнє та зовнішнє середовище компанії є одним із засобів удосконалення механізмів управління компанією, що забезпечують її ефективне функціонування в умовах ринкової економіки. Проте сприйняття комунікаційної політики як допоміжної діяльності, ототожнення її лише з просуванням товару, ізольоване використання засобів комунікації тощо призводять до зниження сприйняття маркетингових комунікацій, ускладнюють їх інтеграцію в управління компанією і, як наслідок, її неефективна робота. У той же час якість обміну інформацією всередині компанії може безпосередньо впливати на формулювання цілей організації та ступінь їх реалізації. Отже, без унікального підходу до управління комунікаційним комплексом підприємства неможливе його ефективне функціонування в сучасних ринкових умовах, які характеризуються високим рівнем конкуренції, швидкими темпами розвитку та швидкими змінами його структури і факторами впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сфері менеджменту теоретико-методичним основам комунікації присвячені праці Бебика В.М., Мазур В.С., Прус Л. Р., Скібіцька Л. І., Шпак, Н. О. Однак практичні аспекти управління комунікаціями компанії, особливо пов'язані з їх діагностикою, залишаються недостатньо розробленими. Крім того, необхідно оновити методологічні підходи та інструменти комунікаційного менеджменту з огляду на прискорений розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови діяльності підприємств призвели до кардинальної зміни бізнес-парадигми. Трансформація діяльності підприємства торкнулася всіх елементів системи управління та призвела до

об'єктивної необхідності запровадження управлінських інновацій, які дозволяють підприємствам швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Ефективне функціонування організацій, безумовно, залежить від зв'язків між окремими внутрішніми змінними, прямого і зворотного впливу ситуаційних факторів зовнішнього середовища і реалізації функцій управління. Все це неможливо без відповідних інформаційних потоків.

Комунікація є важливою складовою правильного функціонування компанії. У сучасних підприємств, особливо туристичних, спілкування давно перестало бути просто способом передачі інформації, а стало одним із найголовніших інструментів управління діловими відносинами. Інформація, комунікації разом із засобами їх ефективного використання, тобто каналами, утворюють інфраструктуру управління підприємством.

Комунікації не тільки призводять до кращих результатів, але й вимагає значних витрат часу. Менеджери проводять щонайменше 80 відсотків кожного робочого дня в прямому спілкуванні з іншими. По-іншому, 48 хвилин з кожної години витрачається на зустрічі, телефонні дзвінки, неформальні розмови або онлайн-чати. Ще 20 відсотків типового керівника проводять за робочим столом, значна частина якого також пов'язана зі спілкуванням у формі читання та письма.

Комунікації в менеджменті вважаються процесами управління, оскільки вони пов'язують функції організації, планування, мотивації та контролю. Формально процес комунікації визначається як процес обміну інформацією між співробітниками компанії та суб'єктами зовнішнього середовища з метою вирішення певних завдань [1, 4]. Коли ми говоримо про комунікаційний обмін інформацією на підприємстві, то зазвичай маємо на увазі людей, які спілкуються безпосередньо особисто або в групі, а також їхні телефонні розмови, листування та звіти. І хоча ці кейси дійсно складають найбільшу частину комунікацій, аналізуючи досить складний комунікативний процес, не можна обмежуватися лише ними.

Слід враховувати, що під спілкуванням мається на увазі не тільки обмін інформацією, а й формування різних форм зв'язків між людьми, заснованих на різного роду відносинах, які спрямовані на досягнення цілей компанії. Вони є особливою формою впливу на працівників компанії та суб'єктів зовнішнього середовища.

Ефективність комунікацій в системі управління визначає якість управлінських рішень. Вся система управління організацією пронизана комунікаціями. Мета спілкування – зрозуміти важливість переданої інформації, оскільки той факт, що обмін інформацією не гарантує результативність спілкування між людьми. Ступінь організованості та ефективності комунікаційного процесу на підприємстві багато в чому залежить від досвіду менеджера, його знань та теоретичних навичок, які можуть допомогти йому знайти більш ефективні методи спілкування, оволодіння здатністю раціонально організовувати процес передачі, використання та засвоєння інформації. Якщо зв'язок усувається, то організація і управління перестають бути керованими, їх діяльність стає хаотичною, неузгодженою. При управлінні інноваційними комунікаціями компанії важливо розуміти інформаційні потреби та можливості співробітників, а також оволодіти базовими комунікаційними технологіями в менеджменті [1].

Сучасні економічні умови вимагають нових підходів не лише в управлінні інноваційними комунікаціями, а й у формуванні нових підходів до комунікаційного забезпечення інноваційної діяльності компаній. Ефективна система управління інноваційними комунікаціями компанії, з одного боку, допомагає підвищенню продуктивності праці, а з іншого – досягненню задоволеності груповою взаємодією.

Для того, щоб краще зрозуміти процес обміну інформацією та умов його ефективності необхідно створити ефективний комунікаційний процес шляхом побудови власної моделі з урахуванням специфіки ситуації на конкретному підприємстві.

Основою цього творчого процесу є модель, яка враховує наступні основні елементи процесу обміну інформацією (рис. 1). Обмін інформацією має кілька етапів: виникнення ідеї, кодування та вибір каналу для передачі інформації, передача інформації, декодування, зворотній зв'язок.

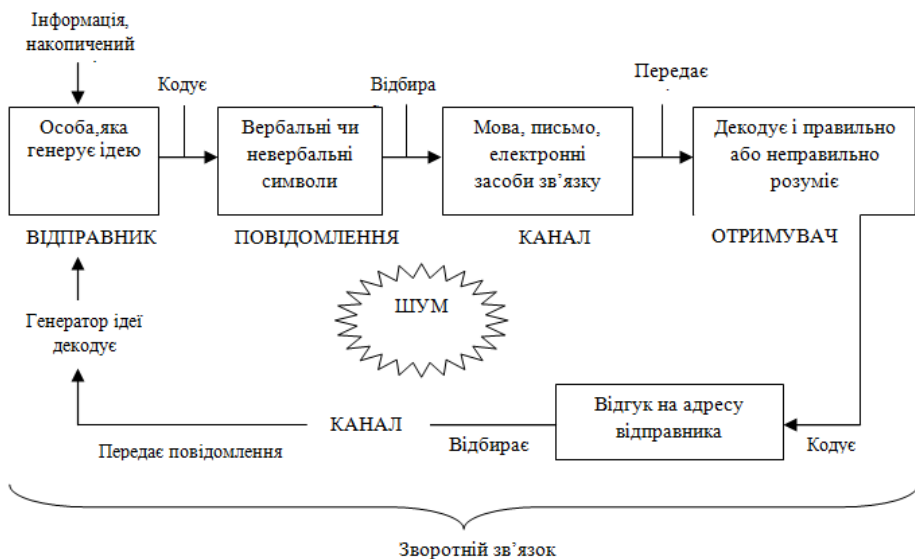

Рис. 1. Схема комунікаційного процесу

Канали (один або кілька) вибираються паралельно для передачі повідомлення, що відповідає типу символу, який використовується для кодування. Найчастіше такими каналами є передача через мову, письмові матеріали, електронні засоби зв'язку; передачі інформації, при цьому відправник, використовуючи обраний канал, забезпечує доставку повідомлення одержувачу. Нерідко зміст усього процесу спілкування зводиться до цього абсолютно протиправного руху; декодування інформації – полягає в тому, що використовувані відправником символи переводяться в уявну форму.

При цьому важливо, щоб символи мали однакове значення для одержувача і для відправника, тоді сенс

повідомлення буде зрозумілий правильно. Відповідно до цього виділяють три аспекти комунікацій [2]:

- технічний аспект пов'язаний з процесами передачі інформації від однієї точки, обладнання чи людини до іншої через відповідні канали;
- семантичний аспект відображає передачу та прийом інформації, у тому числі її розуміння одержувачем;
- прагматичний аспект враховує вплив отриманої інформації на поведінку реципієнтів та ефективність використання цієї інформації.

Усі комунікації компанії можна розділити на дві великі групи: зовнішні (між компанією та її середовищем) і внутрішні (між рівнями управління та відділами) [5].

До першої групи відносяться комунікації, які представляють собою взаємодію інформації компанії із зовнішнім середовищем – засобами масової інформації, постачальниками, споживачами, іншими партнерами, органами державного регулювання, політичними та іншими групами. При цьому використовуються різні форми: для реалізації продукції використовуються маркетингові та рекламні програми; для дотримання норм державного регулювання необхідні письмові документи; дослідження ринку проводиться за допомогою спеціальних організацій. Комунікації, що відбуваються всередині компанії у вигляді повідомлень, дискусій, телефонних розмов є, як правило, реакцією на вплив зовнішнього середовища, тобто вторинний. Ця група включає спілкування між різними відділами, між керівниками та підлеглими, всередині відділів, а також міжрівневе та неформальне спілкування.

Як уже зазначалося, спілкування може відбуватися різними способами - письмовим, усним, за допомогою невербальних сигналів, включаючи жести, міміку, положення тіла, а також за допомогою різних каналів усним, письмовим, електронним. Кожен із методів і каналів має свої переваги та недоліки, що визначає сфери їх використання. Різке ускладнення системи виробництва і збуту, бурхливий розвиток

інформаційних і комп'ютерних технологій вимагають переходу до нових технологій управління і, насамперед, до нових методів і каналів комунікації [4].

При цьому особливу увагу слід звернути на комунікаційні процеси, спрямовані на стратегію розвитку компанії з використанням інтегративних маркетингових комунікацій. Під комунікативними стратегіями розвитку слід розуміти систему заходів, організованих співробітниками компанії, які спрямовані на потенційних споживачів продукту, шляхом доведення та донесення інформації до свідомості останніх.

Основним елементом комунікаційних стратегій є комунікація з позиції ринку, яку можна розглядати як складне, множинне явище, за допомогою якого можна охопити всі системи зв'язків і відносин, що призводить до обміну інформацією між різними суб'єктами ринку.

Ефективна організація комунікаційної діяльності в компаніях дає змогу формувати раціональні стратегічні програми, еластично підходити та реагувати на ринкову ситуацію, правильно орієнтуватися в складних умовах конкуренції на ринку.

В даний час головну роль у побудові комунікаційних стратегій відіграють інтегровані маркетингові комунікації. Інтегровані маркетингові комунікації можуть включати певний комплекс інформаційних заходів, спрямованих на розуміння споживача, його потреб і підвищення рівня усвідомлення його соціальної відповідальності.

Основними елементами інтегрованих маркетингових комунікацій є реклама та PR-технології, які можна використовувати на будь-якому етапі комунікаційної політики – від планування до просування товару в регіоні.

Формування та реалізація стратегій комунікативного розвитку змінює тенденції розвитку на більш глобальні та швидші темпи. Замість одного напрямку надання інформації цільовій аудиторії про компанію та її послуги система комунікаційної стратегії використовує всі елементи та канали

комунікації, які можуть допомогти досягненню комунікаційних цілей (рис. 2).

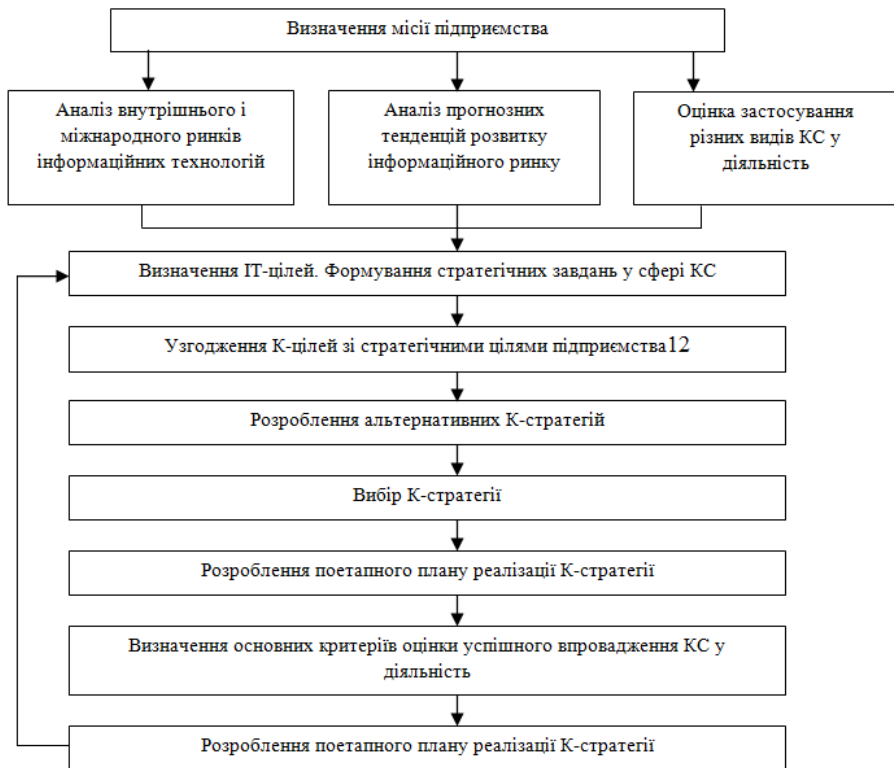

Рис. 2. Основні етапи формування та реалізації комунікативної стратегії на підприємстві

Слід розуміти, що жодна організація не в змозі працювати, зосереджуючись на всіх сегментах одночасно, задовольняючи при цьому запити всіх споживачів. Навпаки, компанія буде процвітати лише в тому випадку, якщо вона націлена на зовнішній ринок, клієнти якого, найімовірніше, зацікавлені її продукцією.

Отже, комунікаційні стратегії – це два основних процеси спілкування. По-перше, це процес, який передбачає вплив на цільову та інші аудиторії потенційних майбутніх споживачів, а з

іншого боку, допомагає отримати зустрічну інформацію про реакцію цієї аудиторії на отриману інформацію та донести свої враження до відправника. Обидві ці складові однаково важливі, їх єдність дає підстави говорити про успішну комунікацію як систему.

Головною складовою комунікаційних стратегій після комунікації є технології. Технологія – це саме те, що забезпечує реалізацію та передачу інформації одержувачу, і чим швидше технологічні інновації поширюються в комунікаційній системі, тим інтенсивніше реалізуються комунікативні стратегії. Завдяки своїй ефективності та технології комунікаційні стратегії отримали широке визнання в останнє десятиліття.

Комунікаційні стратегії дають можливість вирішувати всі взаємопов'язані проблеми одночасно:

1. Формування системи комунікаційних повідомлень з використанням різних засобів комунікації, які б не суперечили один одному і були б взаємно узгоджені.

2. Досягнення максимізації ефективності комунікаційних стратегій шляхом пошуку оптимальних комбінацій основних засобів комунікації.

Слід відмітити, що успішне функціонування організації, формування та існування організаційної культури, засвоєння та пропаганда корпоративних ідей та цінностей неможливі без налагодженого комунікаційного процесу. Спілкування створює сприятливі умови для розкриття професійно-ділових якостей співробітників, допомагає розвитку їх творчого потенціалу для формування додаткових цінностей і досягнення певних результатів.

Висновки. На сучасному етапі інформаційні технології відіграють значущу роль у забезпеченні ефективності комунікаційного управління на підприємстві. Пріоритетом є раціоналізація організаційних відносин і приведення структури управлінського апарату у відповідність до реальних умов виробництва. Для створення ефективної комунікаційної системи підприємства необхідно ретельно регламентувати та організовувати всі інформаційні потоки. Комунікація та

інформація мають важливе значення в житті суспільства. Вдало запланована та ефективно реалізована система комунікацій дозволяє компанії ефективно обмінюватися інформацією між менеджерами та співробітниками для досягнення головної мети організації. Тому ефективна комунікація на всіх рівнях – зі споживачем, з постачальником, з власними співробітниками – такий же ресурс бізнесу, як час або фінанси. Комунікаційна система підприємства повинна надавати достатню інформацію. Ефективна робота комунікаційної системи вимагає відповідних вхідних ресурсів, взаємодії та технологій. Від цього значною мірою залежить ефективність управління підприємством та результат її діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – с. 440.
2. Мазур В.С. Нові підходи і форми менеджменту, як особливого типу управління / В. С. Мазур // Пріоритети економічного розвитку України: історія та сьогодення. – Вінниця, 2016. – с. 178-183.
3. Прус Л. Р. Комунікаційний менеджмент / Л. Р. Прус // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 1. – с. 38-41.
4. Скібіцька Л. І. Менеджмент : навчальний посібник / Л.І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – с. 416.
5. Шпак, Н. О. Основи комунікаційного менеджменту промислових підприємств: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки (2011). – с. 320.

*Куля І.Ф.,
ст. викладач кафедри
економіки та менеджменту
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Гайдаєнко Д.,
здобувач вищої освіти
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Вступ. У сучасний період в умовах ринкового механізму регулювання економіки об'єктивно розробляються умови, що ведуть до ускладнення завдань прийняття управлінських рішень. Розмах та різноманітність економічних та соціальних процесів розширюються, а фінансові, організаційні, технічні та соціальні зв'язки стають дедалі складнішими та різноманітнішими.

У зв'язку з цим все більшого значення набувають прогнозування і передбачення прийнятих рішень. І оскільки кожне рішення – це проекція в майбутнє, а майбутнє завжди містить елемент невизначеності, то для керівника важливо правильно визначити вид тип та метод прийняття найефективнішого рішення у певної ситуації.

Постановка проблеми. Ефективне рішення – основна передумова забезпечення конкурентоспроможності продукції та фірми на ринку. Тому проблема прийняття ефективних рішень на підприємстві стоїть дуже гостро. І саме тому функція, що відповідає за вироблення, прийняття та ухвалення управлінських рішень – має одне з найважливіших місць в системі управління організацією.

Цивілізація не стоїть на місці, навколишнє середовище неперервно розвивається, і тому підприємства повинні звертати

на це увагу. Таким чином, актуальність цієї теми не тільки існує, а й зростає у зв'язку з виникненням нових умов.

Предметом дослідження є

Бібліографія: Петруня Ю.Є., Орлів М.С., Ю. Б. Корольов, О. Кузьмін., Н. Георгіаді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішення – це одна з центральних складових процесу управління. Рішення може розглядатися як організаційний акт, як один з основних етапів процесу управління, як інтелектуальна задача, як процес легалізації керуючого впливу на керовану підсистему[1].

Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом управління способу дії, спрямоване на розв'язання певної проблеми управління. Прийняття управлінських рішень - це процес їх розробки та вибору. Мета управлінського рішення – забезпечити координуючий вплив на об'єкт управління для досягнення цілей організації. [2,]. Тобто, можна впевнено сказати, що прийняття рішень – це одна з головних особистостей менеджменту, яка представляє собою самостійний управлінський акт.

Ще одне визначення управлінського рішення – це вибір однієї з можливих альтернатив впливу на керовану систему, тобто це модель, і якій з певних варіантів вибирається найкращий. А рішення - це той пункт, у якому вибір робиться між альтернативними та, як правило, конкуруючими можливостями [2].

Саме прийняття ефективного рішення для підприємства є передумовою забезпечення конкурентоспроможності продукції та фірми на ринку, формування раціональних організаційних структур, проведення правильної кадрової політики та ефективного використання виробничих потужностей, регулювання соціально-психологічних відносин на підприємстві, створення позитивного іміджу та ін.

В менеджменті є багато різноманітних визначень поняття «управлінське рішення» (Табл 1.1)

Таблиця 1.1 Визначення поняття «управлінське рішення»

Автори	Визначення
Ю. Є. Петруня [1]	Результат вибору суб'єктом управління способу дії, спрямоване на розв'язання певної проблеми управління
О. Кузьмін [2]	Результат економічної формалізації економічних, технологічних, соціально-психологічних, адміністративних методів менеджменту, на основі якого керуюча система організації безпосередньо впливає на керовану
М. С. Орлів [3]	Результат вибору суб'єктом управління найкращої альтернативи, спрямованої на розв'язання певної управлінської проблеми.
Ю. Б. Корольов [4]	Результат творчого цілеспрямованого аналізу проблемної ситуації, вибору шляхів, методів і засобів її вирішення у відповідності з ціллю системи менеджменту
Н. Георгіаді [5]	Результат творчого процесу пошуку точних дій колективу з урахуванням об'єктивних об'єктивних законів кіно.

В управлінні обов'язково існує суб'єкт і об'єкт управління, які пов'язані певним зв'язком (рис 1.1)

По каналу прямого зв'язку передаються рішення та накази суб'єкта-адміністрації, тим самим даючи команду на виконання певної роботи об'єкту-працівникам. А через канал зворотного зв'язку працівники передають виконану роботу на перевірку адміністрації.

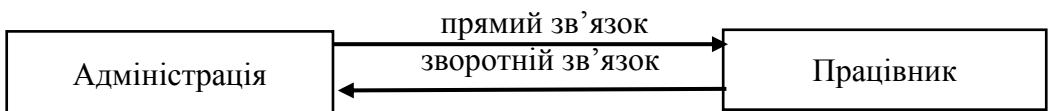

Рис 1.1. Загальна схема процесу управління

По каналу прямого зв'язку передаються рішення та

накази суб'єкта-адміністрації, тим самим даючи команду на виконання певної роботи об'єкту-працівникам. А через канал зворотного зв'язку працівники передають виконану роботу на перевірку адміністрації.

Рішення – це головний продукт праці менеджера, і саме тому треба чітко розуміти природу прийняття управлінських рішень, тому що це впливає на функціонування організації [2].

Також треба звертати увагу на зміст управлінського рішення (Табл 1.2)

Таблиця 1.2 Зміст управлінських рішень

Назва змісту	Пояснення
Економічний зміст	Виявляється в тому, що для його розробки і прийняття потрібні фінансові, матеріальні та інші витрати
Організаційний зміст	Дає змогу створити досить чітку й закріплену систему прав, обов'язків, повноважень і відповідальності працівників та окремих підрозділів щодо виконання певних операцій, робіт, етапів розробки та реалізації рішень
Правовий зміст	Передбачає визначення й точне дотримання зовнішніх і внутрішніх нормативних актів та положень
Технологічний зміст	Виявляється в можливості забезпечення персоналу необхідними технічними, інформаційними засобами й ресурсами для розробки й реалізації рішень
Соціальний зміст	Виявляється в механізмі управління персоналом, у використанні певних інструментів впливу на людей

Треба відрізняти поняття «управлінське рішення» від звичайного «рішення» тому що за все життя люди приймають безліч рішень, але далеко не всі є управлінськими. Саме управлінські рішення мають такі ознаки:

- ціль (рішення приймається ураховуючи проблеми організації)
- оцінка наявної ситуації
- визначення і формулювання проблеми
- наслідки (рішення впливає на стан об'єкта управління)
- поділ праці (одні працівники зайняті аналізом і прийняттям рішення, інші – реалізацією)
- професіоналізм (менеджер повинен володіти певними знаннями – ефективне управлінське рішення являється сплавом професіоналізму менеджера і його мистецтвом управління, тому що, як вважають, прийняття рішень являється одночасно наукою і мистецтвом. [2].

Управлінське рішення, сформоване в процесі вибору альтернативи, є певним результатом управлінської діяльності, результатом роздумів про дії та наміри, висновків, обговорень, прогнозів, спрямованих на досягнення цілей управління.

Зазвичай, рішення приймаються на підставі будь-якої проблеми або задачі організації. Проблемна ситуація – це ситуація, що потребує втручання управління, прийняття ним рішення, призначеного перевести об'єкт управління з проблемного стану в інший, який більше відповідатиме завданням управління. Перед вирішенням проблеми, менеджер складає інформаційну модель, яка складається з відомостей та повідомлень проблеми. На основі такої моделі, менеджер формує концептуальну модель, тобто особисте бачення проблеми [2]. Керівник повинен бачити масштаб та глибину проблеми, задля прийняття ефективного рішення для її усунення.

Також існують певні форми прийняття управлінських рішень, а саме:

- індивідуальна;
- групова;
- організаційна;
- міжорганізаційна [3].

Є певні вимоги, яким повинно відповідати управлінське рішення (Табл 1.3).

Таблиця 1.3 Вимоги до управлінських рішень

Вимога	Пояснення
Наукова обґрунтованість	Управлінське рішення формується зважаючи на об'єктивні закономірності, що відображають умови перебігу тих чи інших процесів та явищ
Кількісна та якісна визначеність	Передбачає, що залежно від змісту рішення його результати можуть бути виражені як кількісними, так і якісними показниками
Правомірність рішення	Означає відповідальність управлінського рішення чинним правовим нормам, внутрішнім положенням організації
Своєчасність прийняття	Характеризується правильним вибором між моменту його прийняття
Оптимальність рішення	Передбачає досягнення такого рівня, який забезпечив би відповідальність рішення економічному критерію ефективності: досягнення максимального кінцевого результату за найменших витрат ресурсів, зокрема часу
Комплексність	Полягає в урахуванні сукупності аспектів (економічного, психологічного, інформаційного тощо) розробки та прийняття рішення
Гнучкість	Передбачає можливість його користування в разі суттєвої зміни певних умов функціонування організації

Методи управління, трансформовані в управлінські рішення за допомогою прямих каналів зв'язку, надходять від системи управління до керованих систем, здійснюючи

необхідний управлінський вплив, забезпечуючи виконання виробничих та господарських операцій, послуг, отримання відповідних виробничих, фінансових, економічних і в іншому випадку.

Розробка управлінських рішень є важливим процесом, що зв'язує основні функції управління: планування, організацію, мотивацію, контроль.

Важливість процесу прийняття рішень була усвідомлена людством одночасно з початком його свідомої колективної діяльності. Цілком зрозуміло, що відразу ж за виникненням і розвитком теоретичних основ менеджменту зародилася і розвивалася теорія прийняття управлінських рішень.

Сучасна наука про управління, а разом з нею і теорія прийняття управлінських рішень виникли після того, як з'явилися організації в сучасному розумінні.

Сучасні організації відрізняє від організацій старого типу наявність істотно більшого числа великих і гігантських організаційних систем, на яких роль управлінського рішення зростає. Зазначений факт обумовлений тим, що на відміну від організацій старого типу в сучасних організаціях велика кількість керівників топ-менеджменту, тобто управлінців вищої і середньої ланки, професійним обов'язком кожного з яких є прийняття управлінського рішення відповідно до делегованих йому повноважень.

До того ж, діяльність сучасної організації відрізняє наявність безлічі фахівців, які не є керівниками, але яким в силу делегованих їм повноважень необхідно приймати важливі для організації управлінські рішення.

Як вже говорилося вище, одне з основних досягнень сучасної науки про управління, і, перш за все школи, наукового управління, очолюваній Тейлором, полягає в тому, що вперше управлінські функції планування роботи та аналізу виробничої ситуації були відокремлені від самої роботи [2]. Це означає, що процес прийняття управлінського рішення вперше став розглядатися як самостійний управлінський акт.

Таким чином, колективна робота і раціональність, в

основі яких лежить професійне управлінське рішення, стали стрижнем організаційної культури сучасного підприємства.

Початком теорії прийняття управлінських рішень та початком її інтенсивного розвитку як наукової дисципліни можна вважати 40-ві роки XX століття[3]. Під час другої світової війни в Англії групі вчених було доручено вирішити такі складні управлінські проблеми, як: оптимальне розміщення об'єктів цивільної оборони, вогневих позицій, оптимізація глибини підриву протичовнових бомб і конвою транспортних караванів та інше.

У 50 - 60-ті роки XX століття, що склалася і набула широкого використання система методів прийняття управлінських рішень була переосмислена і сформульована у вигляді спеціально виникли наукових дисциплін, таких, як дослідження операцій, системний аналіз, управління технічними системами та інші, в кожному з яких невід'ємною складовою частиною входила теорія прийняття рішень [5].

Зустрічаються два визначення теорії прийняття рішень: розширене і вузьке. У розширеному визначенні прийняття рішень ототожнюється з усім процесом управління. У вузькому визначенні прийняття рішень розуміється як вибір найкращого з безлічі альтернативних варіантів.

Велика кількість вчених, що спеціалізуються в області менеджменту і систем управління не погоджуються з вузьким визначенням прийняття рішень, вважаючи, що прийняття рішень не може обмежуватися лише вибором найкращої альтернативи. На думку цих вчених, в теорію прийняття управлінських рішень має сенс включати також і їх виконання, контроль і аналіз результатів дій, що послідували за прийнятим рішенням.

В результаті, можна зробити висновок про те, що всі сформовані в середині XX в. управлінські науки в значній мірі переплетені, взаємопов'язані і їх конкретне назва визначає, перш за все, той аспект управлінського процесу, найбільш акцентований. Але всюди одним з основних досліджуваних управлінських процесів є вироблення і прийняття

управлінського рішення.

Фахівці в інших галузях наукового знання завжди розуміли, що для прийняття рішень обмежитися тільки кількісними даними неможливо.

Однак в подальшому дослідження операцій та інші згадані вище науки сконцентрували основну увагу на математичних (кількісних) аспектах вирішення управлінських завдань [3].

Прийняття рішень зачіпає практично всі сфери людської діяльності і є невід'ємна частина процесу управління.

В рамках теорії прийняття рішень розвивалися методи отримання та аналізу не тільки кількісної, але і якісної (Некількісні) інформації, що істотно розширили можливості загальної теорії управління (рис. 1.2).

Іноді можна почути думку, що практика прийняття рішень існує сама по собі, а теорія - сама по собі.

Це одне з основних помилок керівника, що діє за принципом "я все знаю сам", не кажучи вже про те, що для прийняття ефективного управлінського рішення досвіду і знань однієї людини виявляється, як правило, недостатньо, сучасному керівникові необхідно володіти сучасними технологіями прийняття управлінських рішень

В даний час наука в області прийняття управлінських рішень піднялася на зовсім інший якісний рівень, на її основі розроблені ефективні управлінські технології, що дозволяють вирішувати складні управлінські завдання, характерні для сучасних підприємств [4].

Значну роль зіграло різке збільшення обсягу інформації, яку доводиться враховувати при розробці управлінського рішення зараз, поява інформаційних технологій з їх необмеженими можливостями по оперуванню і обробці великих масивів як кількісної, так і якісної інформації.

Створені сучасні комп'ютерні системи підтримки прийняття рішень, експертні системи, автоматизовані системи експертного оцінювання, призначені для використання в процесі прийняття рішень та дозволяють приймати ефективні

управлінські рішення в складних ситуаціях, здійснювати в рамках підготовки до прийняття рішень значні обсяги економічних, математичних, логічних і інших видів розрахунків [4].

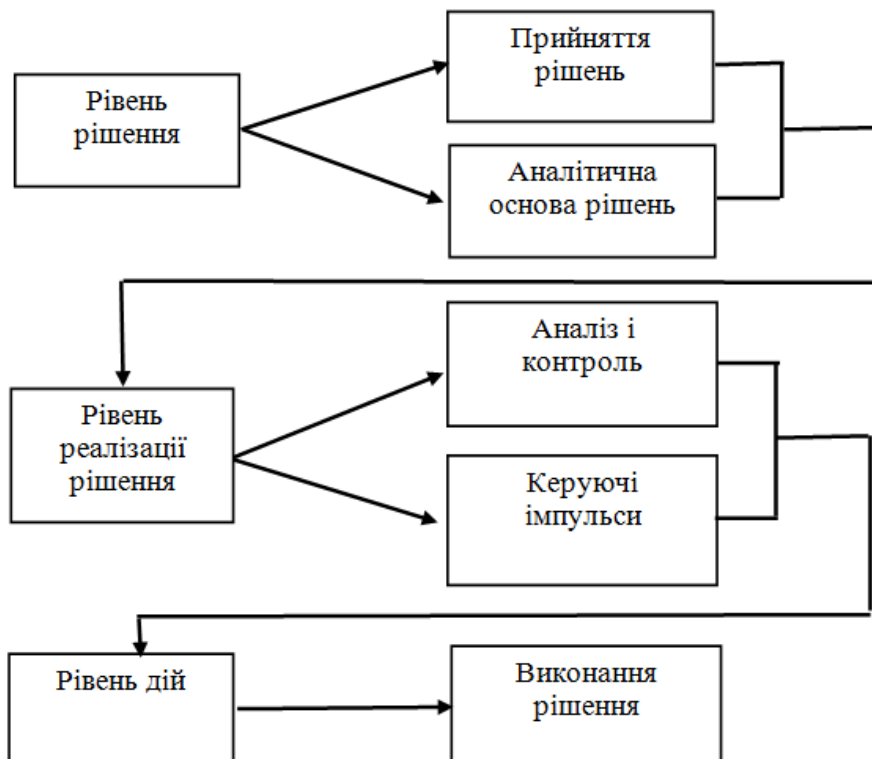

Рис 1.2. Стадії прийняття рішень в процесі управління

В даний час використання сучасних технологій прийняття управлінських рішень є життєво важливим для керівника, одним з основних професійних умінь якого є вміння приймати ефективні управлінські рішення. І в гострій конкурентній боротьбі за інших приблизно рівних умовах домагаються успіху, стійко розвиваються і виживають ті організації, які поставили собі на службу додаткові можливості, що надаються сучасними технологіями прийняття

управлінських рішень.

Так як більшість функцій виробничо-господарської діяльності компанії спрямовані на вирішення певних управлінських завдань, що стоять перед нею, наприклад управлінське завдання, спрямована на підвищення якості продукції, своєчасне матеріально-технічне постачання матеріальними ресурсами, то кожна певна функція має свою специфіку. В результаті цього виконуються певні види управлінських робіт, які за своїм змістом властиві тільки визначеній функції. Згідно цього, кожна функція ділиться на окремі комплекси робіт (комплекси задач), які, в свою чергу, поділяються на окремі роботи (операції, завдання).

Рішення - це завжди осмислення проблеми (завдання) і вибір альтернативи, напрямки дій для її вирішення[3]. Незважаючи на те, що управлінські завдання різноманітні за змістом, кожна задача має строго певну постановку, конкретний результат, рішення її виконується в певній послідовності і в заданий час. Послідовність рішення управлінського завдання або процедура характеризується як набір певних дій. Процедура вирішення кожного завдання визначає необхідний набір дій, залежить від змісту поставленого завдання.

Прийняття рішень може бути засноване на логічному аналізі ситуацій (логічний метод), на основі об'єктивно існуючих закономірностей, за допомогою яких можна отримати кількісні результати від реалізації різних варіантів рішень (формалізований метод), на опитуванні думок фахівців (метод експертних оцінок) [3].

Із сукупності можливих рішень вибирається найбільш прийнятні, уточнюються цілі, визначаються засоби їх досягнення і вибираються відповідні індикатори. Вибір правильного управлінського рішення здійснюється за допомогою порівняльного аналізу на основі набору певних принципів і критеріїв.

Таким чином, важливим моментом в управлінській діяльності є процес прийняття рішень, в ході якого визначаються тактика і стратегія розвитку підприємства.

Висновки. Управлінське рішення – один з найважливіших видів управлінської діяльності, а також сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямованих і послідовних управлінських дій, які забезпечують реалізацію управлінських завдань. Від ефективного рішення керівника залежить питання конкурентоспроможності продукції та фірми на ринку, формування раціональних організаційних структур, проведення правильної кадрової політики та ефективного використання виробничих потужностей, регулювання соціально-психологічних відносин на підприємстві, створення позитивного іміджу та ін.

Управлінське рішення має такі ознаки, як:

- ціль;
- оцінка наявної ситуації;
- визначення і формулювання проблеми;
- наслідки;
- поділ праці;
- професіоналізм.

Управлінським рішенням є певним результатом управлінської діяльності, результатом роздумів про дії та наміри, висновків, обговорень, прогнозів, спрямованих на досягнення цілей управління.

У прийнятті управлінських рішень є основні етапи процесу їх вироблення та ухвалення, які використовуються будь-якою організацією. І є різні способи представлення прийняття рішень, які є в основі різних підходів до управління. Ситуаційний підхід, повно відображає проблеми, що виникають при управлінській діяльності, універсальний і містить основні методи, пов'язані з прийняттям управлінських рішень, що містяться в інших підходах.

Список використаних джерел:

1. Петруня Ю. Є. ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ Навчальний посібник 4-те видання, перероблене і доповнене За редакцією Юрія Євгеновича Петруні – 273 с
2. М. С. Орлів ПІДГОТОВКА І ПРИЙНЯТТЯ

УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ Навчально-методичні матеріали,
2013 - 32 с

3. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: Підручник. – К.: Академвидав, 2003, 416 с

4. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г.. Основи менеджменту: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. – 464 с.

5. Кульчицька А. Г. Роль менеджера в процесі управління конфліктами. Тези міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки. ЖДТУ, 2012. Т.2, С. 318–319.

6. Ложкин Г. В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 256 с.

*Куля І.Ф.,
ст..викладач кафедри
економіки та менеджменту
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Дімірова К.Г.,
здобувачка вищої освіти
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ

Вступ. Менеджмент – це сукупність різних засобів, дій, методів управління людьми та працівниками на підприємстві, спрямованих для досягнення цілей, таких як, збільшення прибутку, підвищення свого рівня між конкурентною базою. Мотивація є однією з функцій менеджменту, та являє собою найголовніший спосіб до ефективної праці.

Мотивація – це настановлення людини до праці матеріальним або нематеріальним способом, задля задоволення власних потреб або потреб підприємства. Мотивація орієнтована на створення таких ситуацій, при яких задоволення власних, важливих потреб стоїть на першому місці та оцінюється трудовий внесок працівників.

Для того, щоб ефективно управляти людиною, треба зрозуміти що спонукає людину до здійснення певних дій, тобто чим мотивується людина.

Постановка проблеми. Одним з найефективніших методів мотивації є метод покарання та заохочення. Цей метод дуже довго використовується в системі менеджменту. Використовується на підприємстві для досягнення цілей та просування бажаних результатів вперед.

Виклад основного матеріалу. Мотивація – це здатність впливати на людей, щоб досягти їх готовності докласти зусиль з

метою досягнення цілей організації .

Мотивація розповсюджується на такі обставини:

- 1) досягнення власних цілей.
- 2) досягнення цілей організації.

До задач мотивації входять:

- навчання спілкування та психологічно зрівноваженої поведінки між колегами та персоналом

- формування у кожного працівника розуміння сутності та поняття мотивації

- використання в кожного керівника демократичних підходів до керування персоналом та використання сучасних методів мотивації.

Методи мотивації: 1) Метод, який передбачає винагороду за успішне виконання завдань та продуктивну працю, та застосування штрафів та скасування премій за перешкоду або незадовільну винагороду.

Змістові теорії мотивації пов'язані з ідентифікацією внутрішніх спонукань, які змушують людину діяти так а не інакше, визначають потреби людини.

Теорії мотивації, засновані на потребах людини:

1. Теорія Герцберга

Вважається, що ефективність та результативність підприємства залежить від зовнішніх та внутрішніх умов. Відповідно необхідно застосовувати комфортні умови та забезпечувати такими умовами працівників, стимулювати почуття задоволення від праці. За цією теорією потреби поділяють на дві групи:

- потреби, пов'язані з чинниками умов праці (розмір заробітної плати, санітарно-гігієнічні умови, стиль керівництва, політика підприємства)

- потреби, пов'язані з мотиваційними факторами (зміст праці, можливість кар'єрного росту, повага в колективі, висока відповідальність)

2. Теорія Тейлора

Тейлор вважає, що мотивація співробітника безпосередньо залежить від того, наскільки ця робота

задовольняє його фізіологічні потреби та інстинкти. Ф. Тейлор згрупував моделі мотивації людської діяльності:

- грубий фізичний примус до праці
- економічна необхідність
- стимулювання до праці відповідно до її продуктивності

Система мотивації повинна будуватися на таких методах: установка чітких правил для виконання посадових обов'язків, повноцінна оплата праці, мінімальна ступінь тиску на робітників.

3. Теорія Макклелланда

Основоположник цієї теорії вважає, що людина керується 3 бажаннями: влада, приналежність до певної групи людей, успішність. Відповідно до цього групування людей і підбирають методи мотивації під кожного робітника. Ця теорія пов'язана з вивченням та описом впливу на поведінку людини таких груп потреб вищих рівнів:

1) потреба у участі, тобто на поведінку людини сильно впливає прагнення дружби з оточенням, прийняття.

2) успіх – виявляється у бажанні досягти поставлених цілей, ця потреба знаходиться посередині між потребою у повазі та потребою у самовираженні.

3) влада – прагнення особистості впливати на інших людей, контролювати себе ат своє оточення.

4. Теорія Маслоу

Найпопулярніша теорія потреб людини в просторі мотиваційних теорій. Ця теорія показує, як потреби можуть впливати на мотивацію до праці, та як надати можливості для задоволення власних потреб.

Він розглядав потреби за рівнями, перший рівень – фізіологічні потреби (їжа, вода, дах над головою), другий рівень – потреба в безпеці, на третій рівень – любов (або повага колег), четвертий – визнання, п'ятий рівень – самовдосконалення людини як професіонала.

4. Теорія З. Фрейда передбачає, що:

1) Власне свідомість – це те, що людина усвідомлює в даний момент часу.

2) Передсвідомість - це те, що людина може пам'ятати протягом певного періоду часу.

3) Підсвідомість.

3. Фрейд розглядав психічне життя як модель, складовою якої були такі психічні екземпляри:

- "Id" – це найпримітивніший примірник, який охоплює все вроджене, генетично первинне, підпорядковане принципу насолоди та те, що нічого не знає про суспільство.

- "Его" – відповідає принципу реальності, який виробляє ряд механізмів, що дають можливість пристосуватися до навколишнього середовища, впоратися з його вимогам.

- "Супер-він" – це джерело моральних і релігійних почуттів, який контролює і карає. Це продукт впливу, що надходить від інших людей.

Фрейд відокремив два інстинкти, що рухають людиною: інстинкт самозбереження та сексуальний інстинкт, який забезпечує зберігання не окремої людини, а цілого виду.

5. Теорія існування зв'язку та росту К. Альдерфера об'єднує потреби людини у три групи:

1) потреби існування - відображають базові потреби людини і складаються з групи фізіологічних потреб та групи потреб безпеки.

2) потреби у зв'язку - відображають соціальну природу людини, її бажання бути членом певного колективу.

3) потреби росту – аналогічні потребам самовираження, пов'язані з бажанням розвитку, саморозвитку, самозадоволення та самореалізації.

Процесуальні теорії мотивації ґрунтуються на поведінці людини і враховують її сприйняття на набутий досвід.

Концепція процесуальних теорій ґрунтується на тому, що працівник усвідомлює завдання, цілі та своє винагородження за виконання цих завдань, співвідносить це зі своїми потребами та готовністю до досягнення цілей, та вибирає певну поведінку для роботи.

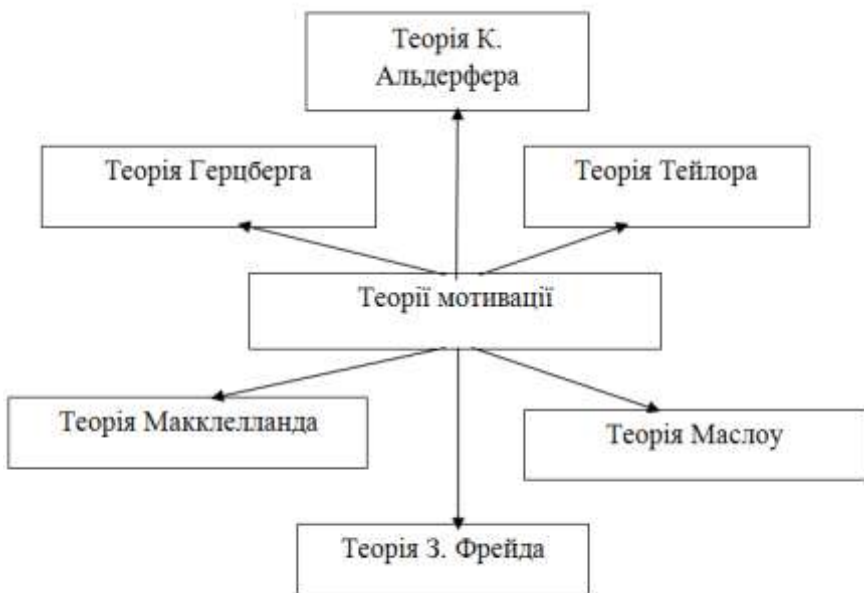

Рис. 1.1 Види теорії мотивації

Мотивація розглядається з того боку, що змушую людину спрямовувати зусилля на досягнення бажаних результатів, та поставлених цілей. У більш розповсюдженому визначені поняття мотивація, застосовуються система мотивації, яка дозволяє підвищити ефективність не тільки окремих робітників, а і команд та відділів.

До процесуальних теорій відносяться:

1) Теорія очікування В. Врума стверджує, що наявність однієї потреби в даний час не є необхідною умовою для виконання завдань для досягнення результату. Залежність теорії очікування: витрати праці - результати, результати - винагорода, валентність.

Очікування відносно витрат праці – це співвідношення між зусиллями, які були витрачені та отриманим результатом.

Очікування відносно результатів – це очікування винагороди за досягнення цілей.

Валентність – це ступінь власного задоволення

працівника, який був передбачений після отримання винагороди за досягнення цілей.

2) Теорія справедливості Дж. Адамса. Згідно цієї теорії люди визначають відношення отриманої винагороди та власних витрачених зусиль та порівнюють їх з винагородою інших людей, які виконували подібну роботу. Сутність полягає в тому, що людина буде зменшувати інтенсивність своїх зусиль до тих пір, поки не отримає винагороду, яку бажає бачити.

3) Теорія Портера-Лоулера передбачає поєднання елементів теорії очікувань та теорії справедливості. Ця модель мотивації побудувалась на таких змінних: витрачені зусилля сприйняття, отримання результатів, винагороди та міри задоволення. Ця теорія встановлює зв'язок між винагородою та результатами праці, тобто людина задовольняє власні потреби за рахунок винагороди, отриманої за виконаних завдань.

4) Теорія Х та Y Макгрегора

Теорія Х передбачає, що працівники спочатку будуть уникати роботи, тому вони мають бути постійно під наглядом. У цій теорії вважається, що єдиною мотивацією людей є гроші, що нічого іншого працівників не мотивує до роботи.

Теорія Y передбачає зовсім протилежне, що робітникам не подобається працювати, виконувати творчі роботи. Мотивацією є задоволення від виконаної роботи. Вважають, що якщо працівникам дати повну свободу в реалізації їх дій, продуктивність праці тільки зросте.

Види мотивації:

- матеріальне стимулювання
- нематеріальне стимулювання

Матеріальне стимулювання – це оплата медичної страховки, абонементу в спортзалі, лікарняні виплати, компенсації проїзду на роботу або забезпечення транспортом, додаткові дні відпустки, грошова допомога в разі дня народження, надбавки для пенсіонерів.

Нематеріальне стимулювання – це безкоштовні путівки в оздоровлюючі центри та заклади, безкоштовне медичне обстеження, гнучкий графік роботи, скорочені робочі дні,

оплата корпоративів за рахунок організації.

Для підтримання дружніх стосунків та періодичної мотивації робітників для ефективної праці, можна використовувати такі методи:

- хвалити співробітників за успішно виконану роботу
- не нехтувати можливостями кар'єрного просування
- турбота про належну систему комунікацій в організації
- спільне дозвілля для колективу
- успішний імідж компанії і високі рейтинги на ринку.

Табл. 1.1 Види мотивації персоналу

Матеріальна мотивація	Нематеріальна мотивація
1. заробітна плата, доплати	1. навчання, підвищення кваліфікації
2. премії	2. путівки в санаторії, туристичні путівки
3. відсотки з прибутку, акцій компанії	3. подарунки на свята
	4. харчування
	5. грамоти, медалі
	6. просування по кар'єрі

Етапи мотивації:

- 1) Виникнення потреб
- 2) Пошук шляхів задоволення потреб
- 3) Визначення цілей для задоволення потреб
- 4) Реалізація дій, які задовольняють потреби
- 5) Задоволення потреб
- 6) Здобуття винагороди за виконану роботу

Мотивація виконує такі функції:

- мотивація сприяє виконанню і досягненню цілей організації
- мотивація сприяє задоволенню потреб людини
- мотивація є фактором створення взаємостосунків між людьми
- мотивація формує організаційні цінності та культуру

підприємства

Мотив – це те, що спонукає людину до певних дій. Мотивами є інтереси, імпульси, потяги, бажання, життєві ідеали.

Мотив праці формується лише тоді, коли трудова діяльність є головною умовою одержання блага.

Мотиви можуть бути:

- внутрішні мотиви – пов'язані з задоволенням потреб від того, чим володіє людина або чого хоче позбутися.

- зовнішні мотиви – пов'язані з прагненням людини володіти тим, що вона не має або чого хоче позбутися.

ВИСНОВКИ

Мотивація - це сила або стимул, який змушує людей працювати, діяти та досягати поставлених цілей.

Саме тому такий високий інтерес керівників і дослідників, що займаються управлінням, до вивчення причин, що змушують людей працювати з повною віддачею сил в інтересах організації. Ефективна робота підприємства – це, перш за все ефективна робота персоналу від керівника до робітника, і хоча не можна стверджувати, що робочі результати і робоча поведінка співробітників визначається тільки їх мотивацією, все ж значення мотивації дуже велике.

У процесуальних теоріях аналізується те, як людина розподіляє зусилля для досягнення різних цілей і як вона обирає конкретний вид поведінки. Процесуальні теорії орієнтовані на досягнення мети.

Концепція процедурних теорій мотивації полягає в тому, що працівник, усвідомивши завдання і можливі винагороди за їх реалізацію, співвідносить цю інформацію зі своїми потребами, можливостями, готовністю докласти необхідних зусиль та вибирає для себе певний вид поведінки. Після цього він прагне досягти визначених цілей за кількісними і якісними показниками цілей.

Змістовні теорії мотивації - спроби визначити і класифікувати потреби, що спонукають до дії.

Змістовні теорії мотивації базуються на виявленні тих

внутрішніх потреб, які змушують людей діяти так, а не інакше.

Змістовну теорії мотивації вивчають потреби людини і пропонують ієрархічну класифікацію цих мотивів.

Матеріальне стимулювання – це цілеспрямоване застосування матеріальних стимулів на поведінку працівника. Матеріальне стимулювання розвитку персоналу в організації спрямоване на задоволення потреб працівників в одержанні більш високої заробітної плати шляхом підвищення рівня індивідуальної професійної майстерності, зайняття внаслідок професійно-кваліфікаційного просування більш відповідальної і високооплачуваної посади.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/management/14504/>
2. https://allreferat.com.ua/uk/menedgment_ypravlinnya_personalom/referat/431
3. <https://termin.in.ua/motyvatsiia/>
4. https://pidru4niki.com/15341220/menedzhment/motivatsiya_menedzhmenti
5. <http://www.frontmanagement.org/fomants-2077-1.html>
6. <https://buklib.net/books/27523/>
7. https://stud.com.ua/6509/menedzhment/motivatsiya_stimulyuvannya
8. Шегда А.В. Менеджмент : підручник / А. В. Шегда. - К.: Знання, 2004.
9. Соснин О.С, Казарцев В. В. Виробничий і операційний менеджмент: Навч. посібник. - К: Ви-во Європ. У-ту, 2002.

*Куля І.Ф.,
ст. викладач кафедри
економіки та менеджменту
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Левченко А.Б.,
здобувачка вищої освіти
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Вступ. Однією з важливих умов ефективної управлінської діяльності сучасним підприємством є управління конфліктами. Через нестабільність економіки, політичної або соціальної ситуації в світі, появу нових нестабільних факторів, які впливають на керовану систему, зростає тривожність, що в подальшому приводить до конфліктних ситуацій, як на міжособистісному рівні, так і на міжгруповому.

Так конфлікти можуть виникати під час діяльності різних соціальних груп, колективів, держави та окремо людини. Основною складовою появи конфліктів на підприємстві можна вважати відсутність бажання учасників конфлікту шукати сторони взаєморозуміння, позитивні та корисні наслідки від співпраці.

Керівник підприємства завжди знаходиться в центрі конфліктної ситуації, і саме через це управління конфліктами на підприємстві є однією з головних функцій керівника підприємства.

Постановка проблеми. Управління конфліктами на підприємстві передбачає в своєму значенні діяльність, що допомагає вирішити конфліктну ситуацію, що виникла на підприємстві під час діяльності з подальшим завершенням цього конфлікту. Беручи до уваги вже існуючі механізми вирішення

конфліктів на підприємстві або керівниками, або їх підлеглими, можна зробити висновок, що в більшості випадків використовуються доволі знайомі та розповсюдженні методи. Але не завжди ці методи призводять до ефективного та бажаного результату, який очікується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою конфліктів та їх управління на підприємстві займалося чимало видатних науковців, таких як Батракова Т.І., Борцов Ю.С., Герасіна Л.М., Гриненко А.М., Гришова І. Ю., Ємельяненко Л.М., Захарчин Г.М., Запрудський Ю.Г., Ішмуратов А.Т., Козер Л., Кузьмін О.Є. та інші.

Завдяки цим вченим були розроблені моделі, що допомагають виявити конфліктні ситуації на підприємстві, класифікації конфліктів, фактори впливу, методи, завдяки яким можна уникнути та вирішити виявлені конфлікти.

Але не зважаючи на діяльність вищеперерахованих науковців, які присвятили свою діяльність вивченню конфліктів, досі спостерігається недостатня кількість інформації щодо методів оцінки та врегулювання конфліктів, а також передбачення та запобігання конфліктних ситуацій на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо відходити до істоків, то з латинської мови термін «conflictus» перекладається як зіткнення. Взагалі термін «конфлікт» має безліч значень. Пропоную їх розглянути в таблиці 1.

Узагальнивши вище написане можна дійти висновку, що конфлікт – це стосунки, що виникають між суб'єктами під час управлінської діяльності, які характеризуються протиріччями та суперечками. Також можна сказати, що кожен автор та кожне тлумачення має свої погляди на конфлікт.

Таблиця 1

Визначення поняття конфлікт з різних сторін

Поява	Визначення
В управлінській науці [1]	Відсутність згоди між двома або більше сторонами
Автори школи наукового управління [4]	Конфлікт – це негативне явище в управлінській діяльності
Автори школи людських відносин [1]	Ознака неефективної діяльності підприємства, погане управління
Сучасний підхід [1]	Неминуче, а в деяких випадках і необхідне явище в діяльності підприємства

Узагальнивши вище написане можна дійти висновку, що конфлікт – це стосунки, що виникають між суб'єктами під час управлінської діяльності, які характеризуються протиріччями та суперечками. Також можна сказати, що кожен автор та кожне тлумачення має свої погляди на конфлікт.

Для когось конфлікти в управлінні несуть суто негативний вплив на діяльність підприємства, а для когось конфлікти мають рівнозначно як позитивний, так і негативний наслідок [1,4]. Таке відбувається при сучасному підході до визначення конфлікту.

Тобто, з однієї сторони дотримується погляд, що конфлікт все ж таки несе негативний вплив, але при окремих ситуаціях конфлікт може стати позитивним товчком. В часткових випадках конфлікт може виступати як чинник, що підштовхує працівників досягати більшого а також як підтримка рівноваги в соціально – економічному значенні.

Позитивний аспект в конфліктах можна також розглядати з точки зору пошуку альтернативних ідей та дій щодо вдосконалення робочого процесу, знайдення нових точок зору працівників та додаткової інформації в наслідок цього працівник має можливість висловити свою думку, погляд на ту чи іншу

ситуацію, що виникла під час діяльності або співпраці, а також донести свою думку або задовольнити свої потреби [5].

Також можна сказати, що конфлікти за своїм природним значенням, мають суперечний характер. Якщо подивитися на конфлікт з одного боку, його поява може стати рухомим товчком для покращення роботи діяльності підприємства, розвитку системи управління, вдосконалення механізмів менеджменту на підприємстві, а з іншого боку, відбивати бажання працювати, гальмувати процес діяльності, що викличе зниження ефективності праці як працівників, так і керуючих підприємства.

В конфліктній ситуації завжди приймає участь декілька учасників. Щоб краще зрозуміти, які учасники можуть бути задіяні в конфлікті пропонує розглянути рис.1[6].

Рис. 1. Основні учасники конфлікту

Проаналізувавши рис. 1 можемо дійти висновку, що основними учасниками конфлікту є 4 сторони, а саме:

1. Опонент;
2. Супротивник;
3. Агресор;
4. Ворог

Щоб краще зрозуміти властивості кожного із учасника конфлікту, пропоную розглянути їх детальніше [7].

Опонент – під чим учасником можна розуміти сторону, що має певні претензії та непорозуміння з іншим учасником конфліктної ситуації.

Супротивник – учасник, що налаштований та ладен задовольнити свої потреби та реалізувати свої цілі, шляхом нейтралізації свого противника, тобто іншого учасника конфлікту.

Агресор – учасник конфліктної ситуації, який оперую агресивними засобами по відношенню до іншого учасника конфлікту.

Ворог – той учасник, що розробляє та реалізує свої заходи щодо нейтралізації іншого учасника конфлікту.

Відомі науковці Мескон, Альберт та Хедоурі виділяють основні чотири види конфлікту на підприємстві, які можемо розглянути на рис.2[12].

Рис. 2. Види конфліктів на підприємстві

Для кращого розуміння розглянемо окремо кожен з видів конфліктів на підприємстві.

Внутрішньо особовий конфлікт – конфлікт, який називають особливим. Він має свою найпоширенішу форму – рольовий конфлікт. Сутність цього конфлікту визначається в суперечливих вимогах щодо його роботи та результату діяльності. Також доволі часто такий конфлікт виникає на підприємстві через незнання особистих потреб працівника або навіть цінностей. Внутрішньо особистий конфлікт може бути спровокований перенавантаженням робітників.

Міжособовий конфлікт – його прийнято вважати одним з найпоширеніших конфліктів на підприємстві. Даний конфлікт доволі часто виникає на підприємстві через те, що кожен

намагається переконати свого керівника обрати саме його точку зору або його рішення, щодо вирішення конкретної проблеми або конкретного завдання, що допоможе вдосконалити роботу підприємства, окремого відділу або групи [10]. Також такий конфлікт може розпочатися між керівниками різних відділів, через боротьбу за кращі ресурси, робочу силу, підтримку з боку вищого керівництва, виділення коштів на реалізацію проекту.

Конфлікт між особою і групою – такий конфлікт можна визначити як поява непорозуміння та суперечностей між очікуваним та отриманим в групі. Другий варіант такого конфлікту можна визначити як хмарне очікування окремої людини в групі, тобто при вже прийнятих правилах та нормах в групі, одного учасника цієї групи щось не влаштовує і він починає руйнувати робочий процес та робочий клімат колективу.

Міжгруповий конфлікт – може буде як і в формальному колективі, так і в неформальному по окремоті, а також між собою. В останньому випадку більше буде йти підозра та недовіра неформальної групи до формальною з приводу того, що остання невпевнена в силах першої або намагається за рахунок них вийти на перший план.

Як і будь – яке явище конфлікт має як негативні наслідки, так і позитивні наслідки. А в свою чергу завдяки наслідкам конфлікту, буде зрозуміло в подальшому на скільки може бути ефективним та результативним управління конфліктами під час діяльності підприємства в цілому, окремого відділу або окремо взятого працівника[9]. Пропоную розглянути в таблиці 2 негативні та позитивні наслідки конфліктів на підприємстві [8].

Зробивши аналіз таблиці 2 можна побачити, що негативні наслідки конфліктів перевищують позитивні. Тому вчені виявили методи, що дозволять вирішувати конфлікти на підприємстві з найменшими втратами.

Таблиця 2. Позитивні та негативні наслідки конфліктів

Позитивні наслідки конфлікту	Негативні наслідки конфлікту
Проблема вирішується шляхом, що буде влаштовувати всіх учасників, що призведе до покращення клімату завдяки тому, що учасники будуть відчувати свою причетність до процесу вирішення конфлікту Більше здані на співпрацю при майбутніх конфліктах та існування вже вірних, послідовних дій в конфліктах	1. Зниження продуктивності та ефективності праці, текучість кадрів 2. Менший прояв індивідуальності в праці 3. Неохоче ставлення до праці в групах 4. Зменшення взаємодії в майбутньому між групами, що мали конфлікт 5. Неправильність розташування пріоритетів

Найбільш розповсюдженими методами є:

- Роз'яснення вимог до роботи з боку керівників;
- Використання в вирішенні конфліктів координаційних та інтеграційних механізмів;
- Встановлення керівниками організаційних цілей, що будуть підходити всім працівникам;
- Використання при вирішенні конфліктів системи винагород

Розглянемо кожен метод окремо. Багато вчених вважає метод роз'яснення вимог до роботи одним із найкращих через те, що шляхом розмови з працівниками кожного відділу або підрозділу підприємства, донесення до них конкретних завдань та бажаних результатів при закінченні роботи буде налагоджуватись зв'язок між керівниками та працівниками, а також між самими підрозділами або відділами. Також при цьому методі доцільно керівникові роз'яснювати якими повноваженнями, правилами, відповідальність володіють відділи та працівники цього відділу, для кращого розуміння своєї діяльності та підвищення її ефективності [7].

Метод координаційних та інтеграційних механізмів має на увазі встановлення правильної та доцільної ієрархії повноважень в підрозділі, ефективного ланцюга роботи, за внаслідку буде упорядковувати та налагоджувати міжособові зв'язки, взаємодію в команді та ухвалення рішень для підвищення подальшої ефективності діяльності.

Метод встановлення організаційних цілей допомагає розуміти за яким працівником окремого відділу стоять цілі та завдання, що вимагає чіткого виконання [5]. Ідея ті сутність цього методу полягає в налагодженні роботи, об'єднанні зусиль працівників для досягнення конкретної мети.

Методи системи винагороди має на увазі те, що працівники будуть пропонувати своє бачення вирішення проблеми, кроки для досягнення конкретної мети, за що будуть отримувати винагороду в різному вигляді.

Висновки. Отже, з викладеного матеріалу можна зробити висновки, що конфлікти мають як позитивний, так і негативний характер на різних рівнях управління. Саме тому потрібно не лише знати та усвідомлювати поняття конфлікту, а також володіти методами вирішення конфліктів та методи управління ними, щоб знижувати появу конфліктних ситуацій на підприємстві в цілому, в відділах та підрозділах або окремих групах. Також керівникам підприємств необхідно знати різновиди конфліктів, що можуть виникати між працівниками, щоб якнайшвидше та найефективніше їх вирішити.

Список використаних джерел

1. Бабенко В. В. Основи теорії ймовірностей і статистичні методи обробки даних у психологічних і педагогічних експериментах: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 168 с.
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка: підручник для вузів. Київ: Знання, 2006. 624 с.
3. Батракова Т.І. Інфляція як вираження розподільчого конфлікту. Економічні студії Науково-практичний економічний журнал 1(09) лютий 2016). С.7 — 11

4. Башук Т. О. Управління різними типами конфліктів у креативному колективі. Маркетинг і менеджмент інновацій: 2012. № 3. С.111–119.
5. Бестужев І. В. Соціальний прогноз і соціальне нововведення. Соціологічні дослідження. 2003. № 8. С.87 – 93.
6. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів. навч.посіб. Київ: Кондор, 2004. 172 с.
7. Чумиков А. Н. Керування конфліктами: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 97 с.
8. Шаленко, В. М. Конфлікти в трудових колективах: учеб. пособ. Минск: изд-во МГУ, 2004. 239 с.
9. Кузмін О. Є., Мельник О. Г.. Основи менеджменту: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. – 464 с.
10. Кульчицька А. Г. Роль менеджера в процесі управління конфліктами. Тези міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки. ЖДТУ, 2012. Т.2, С. 318–319.
11. Ложкин Г. В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 256 с.
12. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ. М.: Вильямс, 2009. 692 с.

*Куля І.Ф.,
ст..викладач кафедри
економіки та менеджменту
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
Тукусер Ю.Ю.,
здобувачка вищої освіти
Придунайська філія
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Вступ. У сучасних економічних умовах основним джерелом розвитку та засобом підвищення конкурентоспроможності підприємства є успішне впровадження інновацій. Проте інноваційна діяльність суттєво відрізняється від інших видів економічної діяльності підприємства вищим рівнем ризиків, негативний вплив яких необхідно мінімізувати. Тому успіх інновації багато в чому залежить від уміння управляти ризиками, тому в таких умовах питання управління ризиками набувають особливої актуальності.

Постановка проблеми. Існуючі конкурентні переваги та конкурентні стан за час існування підприємства не змінюється. Перетворення, які впливають на конкурентоспроможність підприємства, можуть бути: зміна продуктова політика, впровадження нових технологій, диверсифікація виробництва, зміна організаційно-правового статусу підприємства, модернізація форм реалізації продукції, вихід на нові ринки, створення спільних виробництва і т. д. Саме тому для досягнення та підтримання відповідного рівня конкурентоспроможності необхідно постійно впроваджувати інноваційні процеси на підприємствах. А для регулювання інноваційного процесу потрібне постійне управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що проблемам управління ризиками в інноваційній діяльності приділяється велика увага у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, а саме:., Василенка В.О., Волкова О.І., Денисенка М.П., Ілляшенко С.М., та інших. Однак забезпечити чіткий методологічний апарат зазначеного процесу поки що дуже складно, оскільки існуючі підходи до управління ризиками в інноваційній діяльності майже не враховують характерних рис інновацій, крім того, багатогранність ризиків призводить до відмінності в термінологічній базі. З усього вищевикладеного стає актуальним подальше дослідження питань управління ризиками в інноваційній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під управлінням ризиками в інноваційній діяльності розуміється комплекс практичних заходів, що дозволяють знизити невизначеність результатів інноваційної діяльності, підвищити корисність впровадження інновацій, знизити витрати на досягнення інноваційної мети.

На ухвалення управлінських рішень завжди впливає ряд чинників, змінити або обмежити дію яких неможливо. Серед таких чинників податкове законодавство, природно-географічні умови, суспільна мораль, соціальні засади і інш. Ці чинники породжують чисті ризики. Проте, потрібно відмітити, що одні і ті ж ризики можуть відноситися до чистих або не входити до цієї групи. Наприклад, при ілюстрації характеру вияви чистих ризиків частіше за все пропонують розглянути природно-географічні ризики. Однак якщо мова йде про інноваційну діяльність, цей приклад не завжди є справедливим: інноватор може реально вплинути на цей чинник ризику, приймаючи рішення про розміщення нової організації, про вибір кліматичної зони для реалізації нововведення і інш.

Для розмежування ризиків потрібно їх зіставити в таблиці 1, наведені найбільш відомі класифікації ризиків.

Таблиця 1. Класифікація ризиків

Вид	Визначення
Політичні ризики	Пов'язано з політичною ситуацією у країні та діяльністю держави. Вони виникають при порушенні умов виробничо-торговельного процесу з причин, які не залежать безпосередньо від суб'єкта господарювання.
Чисті ризики	Вони мають відносно постійний вияв. Для їх аналізу та оцінки широко використовуються методи математичної статистики та теорії ймовірностей, тому що їх виявлення, як правило, стійке у часі або відрізняється певною закономірністю.
Природні і стихійні	Це ризики, пов'язані з проявами природних сил: землетрус, повінь, буря, пожежа, епідемія тощо.
Спекулятивні ризики	На відміну від чистих, спекулятивні ризики повністю визначаються управлінськими рішеннями. Спекулятивні ризики часто мають невизначений характер прояву, їх аналітичні оцінки змінюються у часі.
Кредитний ризик	Він є небезпекою несплати позичальником основного боргу та відсотків, належних кредиту. Кредитний ризик також включає ризик того, що емітент, який випустив боргові цінні папери, не зможе виплатити відсотки за ними або основну суму боргу.
Комерційний ризик	На відміну від інноваційних комерційні ризики пов'язані зі стабільним процесом виробничо-господарської або фінансової діяльності.
Валютний ризик	Сприймається як небезпека валютних втрат, що з зміною курсу іноземної валюти стосовно національної валюти під час проведення зовнішньоторговельних, кредитних, валютно-обмінних операцій, операцій на фондових чи валютних біржах.
Портфельні ризики	Належить до портфеля інвестицій. Стратегічне розміщення активів визначає, як слід розподіляти кошти портфеля для довгострокових прогнозів з урахуванням таких показників, як дохідність, дисперсія, коваріація.
Інноваційні ризики	Належить до інноваційної діяльності, основною метою якої є впровадження інновацій. Оцінка інноваційного ризику проводиться за тими самими правилами, як і оцінка комерційного ризику. На відміну від комерційних ризиків, інноваційні ризики пов'язані з комерціалізацією нових видів товарів та послуг.
Діловий ризик	Виникає в підприємницькій діяльності і пов'язаний з імовірністю зниження виручки до рівня, що не покриває підприємницькі витрати.

Інноваційна діяльність відбувається в умовах високої невизначеності і пов'язана з високими ризиками в порівнянні із звичайними процесами виробничо-господарської діяльності.

Під ризиком інноваційної діяльності розуміється різноманіття її проміжних і остаточних результатів, які мають різну оцінку в очах інноваторов, інвесторів і інших учасників інноваційних процесів.

Розвиток ринкових відносин визначило інноваційну діяльність як єдиний спосіб виживання підприємств незалежно від форми власності та сфери їхньої діяльності на всіх етапах життєвого циклу організацій, технологій та продуктів праці. При цьому ефективність інноваційної діяльності безпосередньо залежить від того, наскільки точно проведено оцінку та експертизу ризиків, а також від того, наскільки адекватно визначено методи управління ними.

Прогнозування ризикових ситуацій ґрунтується не лише на вмінні передбачувати та розраховувати можливий розвиток подій, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності, а й на знанні структури, умінні ідентифікувати самі ризики.

Інноваційний ризик є результатом комплексної дії факторів, що визначають різні види ризиків: науково-технічні, економічні, політичні, підприємницькі, соціальні, екологічні та інші.

У процесі реалізації інноваційного проекту здійснюється операційна, інвестиційна та фінансова діяльність. Усі види діяльності пов'язані з типовими ризиками, до яких слід зарахувати:

а) науково-технічні ризики:

- невідповідність технічного рівня виробництва технологічному рівню інновації;
- невідповідність кадрів професійним вимогам проекту;
- відхилення в термінах реалізації етапів проектування;
- виникнення непередбачених науково-технічних проблем.

б) ризики правового забезпечення проекту:

- помилковий вибір територіальних ринків патентного захисту;

- поява патентно-захищених конкурентів;
- обмеження в термінах патентного захисту;
- «витік» окремих технічних рішень.

в) ризики комерційної пропозиції:

- невідповідність ринкової стратегії фірми;
- відсутність постачальників необхідних ресурсів і комплектуючий:

- невиконання постачальниками зобов'язань по термінах і якості постачання

Знаючи про можливість виникнення ризикових подій та маючи їх опис у класифікаторі за видами та основними ознаками, інноватори отримують можливість аналізувати та розробляти конкретні заходи, спрямовані на зниження можливості виникнення ризикових ситуацій чи ослаблення їх наслідків в інноваційній діяльності.

Аналіз ризиків здійснюється як на основі розрахунково-аналітичних методів, так і із залученням експертних оцінок. При цьому необхідно враховувати низку факторів інноваційних ризиків, які прийнято ділити на фундаментальні, кон'юнктурні та внутрішні.

Фундаментальні фактори ризику визначаються на основі аналізу політичної, економічної та фінансово-кредитної політики як окремих країн, так і світової спільноти загалом.

Кон'юнктурні фактори визначаються наявністю мікросередовища, що безпосередньо впливає на інноваційну діяльність організації.

До внутрішніх чинників належать чинники, що характеризують інноваційний потенціал підприємства. Ризик можна оцінити за прямими і непрямими показниками. До прямих показників підприємницького ризику відносяться індекси зростання основних економічних характеристик (обсяги виробництва чи реалізації, чистий прибуток та ін.). Непрямі індикатори ризику використовуються, коли неможливо отримати значення прямих індикаторів або перевірити

достовірність значень прямих індикаторів. До них відносяться характеристики якісного стану капіталу (інтенсивність обороту активів, співвідношення позикових та власних коштів, ліквідність активів та ін.).

До основних методів управління ризиками належать: розподіл ризиків, диверсифікація, лімітування, страхування, хеджування, уникнення ризику та інші.

Розподіл ризиків зазвичай здійснюється між учасниками проекту, щоб максимально покласти відповідальність за ризик на кожного учасника, який у цих умовах буде змушений розраховувати та контролювати ризики, а також вживати необхідних заходів для подолання наслідків ризиків.

Диверсифікація дозволяє скоротити за рахунок різноспрямованості діяльності продажу та постачання, кредиторську заборгованість і т. д. Найпростішим прикладом різноспрямованих вкладень є портфель, сформований із двох цінних паперів з коефіцієнтами, однаковими за модулем, але різними за знаком. Через війну зниження курсу одних цінних паперів майже повністю компенсується зростанням інших, тобто. незалежно від кон'юнктури ринку вартість портфеля залишається стабільною, а інвестиції схильні лише до систематичного ризику.

Сформований подібним образом портфель має загалом ризик нижче, ніж кожний з створюючих його фінансових активів. Можливі варіанти диверсифікації інвестиційного портфеля передбачають:

- поєднання фінансових активів, рухомих паралельно з ринковими індексами, і інших фінансових активів, що мають протилежну тенденцію;

- присутність іноземних цінних паперів, оскільки економіки різних країн не завжди рухаються синхронно і інш.

Лімітування (обмеження) забезпечує встановлення граничних сум видатків, реалізації, кредиту. Цей метод використовується банками зниження рівня ризику при видачі кредитів суб'єктам господарювання, при реалізації товарів у

кредит, видачі кредитів, визначенні розмірів капітальних вкладень тощо.

Страхування як система економічних відносин включає створення спеціального фонду грошових коштів (страхового фонду) і його використання (розподіл і перерозподіл) шляхом виплати страхового відшкодування за різні види збитків і шкоди, заподіяних несприятливими подіями (страховими випадками). При страхуванні обов'язкова присутність двох сторін: спеціальної організації, яка управляє відповідним фондом (страхувальників), та юридичних чи фізичних осіб, які здійснюють встановлені платежі до фонду (страхувальників). Їхні взаємні зобов'язання регулюються договором відповідно до умов страхування.

Залежно від системи страхових відносин розрізняють різні види страхування: страхування, подвійне страхування, перестрахування, самострахування.

Хеджування є ефективним способом зниження ризику несприятливої зміни цінової кон'юнктури шляхом укладання форвардних контрактів (ф'ючерсів та опціонів). Метод дозволяє зафіксувати ціну купівлі чи продажу певному рівні і в такий спосіб компенсувати збитки над ринком попиту (ринку готівкових товарів) прибутком над ринком термінових контрактів. Купуючи та продаючи ф'ючерсні контракти, підприємець захищає себе від коливань цін на ринку і тим самим підвищує достовірність результатів своєї виробничо-господарської діяльності.

У практиці управління іноді зустрічаються випадки, коли необхідно піти від ризикових інноваційних проєктів або припинити спільну діяльність з партнерами. Для цього існують методи відходу від ризиків:

- відмова від ненадійних партнерів;
- відмова від ризикованих проєктів;
- пошук гарантів і т. д.

Отже, інноваційна діяльність характеризується високим рівнем невизначеності динаміки основних чинників, визначальних її результати. Інновації, на відміну стабільних

процесів, можуть закінчитися повним провалом. Проте дедалі більша кількість підприємців, розпочинаючи впровадження інновацій, воліють прораховувати свої ризики та шанси, прогнозувати вузькі місця та намагатися зменшити можливі негативні відхилення. Ці завдання вирішуються під час створення системи управління ризиками.

Основний методологічний принцип аналізу ризику полягає у забезпеченні зіставлення оцінки ефективності інноваційного проекту та ступеня його ризику. Не випадково серед принципів американського менеджменту теза про те, що «все хороше і прекрасне щохвилини балансує на тонкій межі між «ще небезпечно» і «за це треба боротися», наголошуючи на необхідності ризику управління на всіх стадіях виробничо-інноваційного циклу.

Існує безліч поєднань факторів, що визначають успішність діяльності, її ефективність. Повний аналіз їх комбінацій неможливий. Тому при прийнятті рішень у галузі управління ризиками завдання зазвичай спрощується: аналіз зводиться до розгляду лише найбільш можливих чи критичних наслідків.

Серед методів аналізу ризиків виділяють наступні наведені в таблиці 2.

Ці та інші методи аналізу дозволяють оцінити ризики. Оцінка ризику – це один із етапів аналізу ризику, який полягає у якісній чи кількісній оцінці можливих втрат (збитків, збитків) та можливості їх виникнення. Він здійснюється в основному експертними методами в умовах невизначеності та використовується при порівнянні обмеженої кількості альтернатив прийнятим рішенням.

Таблиця 2. Методи аналізу ризиків

Методи	Визначення
Метод аналогії	Це розробка стратегії управління ризиками конкретного інноваційного проекту на основі аналізу бази даних щодо реалізації аналогічних проектів та умов їх реалізації. Цей метод дозволяє враховувати можливі помилки, вплив несприятливих факторів та екстремальних ситуацій як джерела потенційного ризику.
Метод балльної оцінки ризику	Це один із методів оцінки ризику, заснований на узагальнюючому показнику, що визначається рядом приватних показників (факторів) міри ризику, що оцінюються експертно. Цей метод широко використовується в діяльності рейтингових та аналітичних агентств при оцінці регіональних, політичних та кредитних ризиків.
Метод дерева рішень	Це метод, що оцінює найбільш вірогідні значення результатів інноваційної діяльності в залежності від варіантів реалізації інновації. Він заснований на побудові просторово-орієнтованого діаграми, що відображає послідовність прийняття рішень і умов їх реалізації, оцінці проміжних результатів з урахуванням їх імовірності. Метод дозволяє розрахувати математичне очікування результатів по кожному з варіантів реалізації інновації.
Метод Монте-Карло (статистичних випробувань)	Це метод формалізованого опису невизначеності, що використовується в найбільш складних для прогнозування проектах. Він полягає у вивченні статистики процесів реалізації проектів на даному або аналогічному підприємстві, що дозволяє встановити вплив і частоту отримання конкретних результатів, а також обмеження на діапазон і динаміку початкових значень і показників, що аналізуються.
Моделювання ризику	Це метод аналізу і оцінки ризику проекту, що використовується у випадку, якщо необхідно врахувати велике число чинників ризику, що виявляються.
Метод Дельфі	Це метод прогнозу, при якому в процесі дослідження виключається безпосереднє спілкування між членами групи і проводиться індивідуальний досвід експертів з використанням анкет для з'ясування їх думки відносно майбутніх гіпотетичних подій.

ВИСНОВКИ.

На сучасному етапі розвитку економіки України темпи впровадження інновацій на підприємствах є дуже низькими, що пов'язано з низкою факторів, одним з яких є високий ризик цього виду діяльності. Для покращення стану інноваційної діяльності підприємств необхідно знижувати негативні наслідки ризиків, а отже ризиками необхідно керувати.

Управління ризиками в інноваційній діяльності буде більш ефективним, якщо враховуватимуться характерні особливості інновацій. У зв'язку з цим дано обґрунтування доповнення процесу управління ризиками в інноваційній діяльності етапами переведення невизначеності в ризикову ситуацію та ранжирування ризиків, що дозволило певною мірою врахувати специфіку інноваційної діяльності. .

Недосконалість методичного апарату оцінки ризиків та аналізу ефективності заходів щодо управління ризиками в інноваційній діяльності може призвести до помилок у розрахунках та, як наслідок, до прийняття неадекватних управлінських рішень. Саме тому було проаналізовано основні методи оцінки ризиків, приділено увагу дослідженню методів визначення ефективності управління ризиками в інноваційній діяльності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ілляшенко С.М. "Управління інноваційним розвитком": Навч. посібник; Суми: Університетська книга, 2003
2. В.О. Василенко, В.Г. Шматько "Інноваційний менеджмент": Навчальний посібник. Видання 3є, вип. та доп./ за редакцією В.О. Василенко – К.: Центр навчальної літератури, 2005
3. Дудар Т.Г., Мельниченко В.В. "Інноваційний менеджмент": Навч.посібник – К.: Центр учбової літератури, 2009
4. Інноваційний розвиток промисловості України /Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П.; Під ред. проф. Волкова О.І, проф. Денисенка М.П. – К.: КНТ, 2006

5. Скібицький О.М. "Інноваційний та інвестиційний менеджмент": навчальний посібник для ВНЗ: 75-річчю Національного авіаційного університету присвячується/ О.М. Скібицький; Нац.авіаційний ун-т. – К.: ЦУЛ, 2009

6. Головатюк В.М. "Теоретико-методологічні підходи до оцінки ризиків інноваційного розвитку соціально-економічної середовища"/ Проблеми науки №6 – 2006

7. Закон України "Про інноваційну діяльність" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

*Ліксман А.Ю.,
здобувачка вищої освіти II курсу, юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

КОНСТИТУЦІЯ США 1787 РОКУ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Для більшості сучасних країн конституція – це основний закон держави. Важливою частиною історії розвитку конституціоналізму, а також права демократичних країн є Конституція США. Для американців це один із стовпів на якому тримається їхня країна. Для інших держав це приклад утворення республіки.

Дослідженням різноманітних аспектів Конституції США 1787 року в контексті історії держави та права зарубіжних країн займалися так і вчені як Глиняний В. П., Бостан Л. М., Бостан С. К., Бандурка О. М., Швець Д. В. та інші. Також аналізом конституції займалися такі вчені-конституціоналісти як Каррі Д. П., Ріяка В. О. Горшеньова М. С., Закоморна К. О. і т.д.

Конституція США була прийнята у 1787 р. Це одна з найдавніших чинних на цей час конституцій та одна з найбільш «жорстких»: більш ніж за 200 років до неї було внесено всього 27 поправок [1, с. 255]. Вона складається із загальних норм щодо устрою країни та громадянських прав і свобод.

Після Війни за незалежність у США виникла політична та економічна криза, оскільки конфедеративний устрій не дозволяв централізувати податки та зовнішню політику держави. Тому 25 травня 1787 року у Філадельфії відбувся Конституційний конвент. У ньому взяли участь 55 «отців засновників» - обраних представників штатів. 3 грудня 1788 р. почалося обговорення і затвердження Конституції на законодавчих зборах штатів. До серпня 1788 р. Конституцію схвалили всі 13 штатів [2, с. 473].

Як зазначає Каррі Д. П. Конституція США базується на трьох основних принципах: федералізму, поділу влади, стримувань та противаги. Перший полягає в обмеженні офіційного гніту, розподіляючи повноваження між нацією та штатами, що її складають. Наприклад, штати мають свою конституцію та є більш самостійними. При цьому громадянин певного штату є громадянином держави. Принцип поділу влади передбачає утворення трьох незалежних один від одного федеральних установ (законодавча влада - Конгрес, виконавча влада – Президент, судова влада – Верховний суд). Принцип стримувань та противаги доповнює попередній, оскільки забезпечує баланс повноважень трьох гілок влади. Це гарантується різним встановленням різних джерел формування і термінів повноважень органів державної влади (відкладальне вето Президента, імпічмент, конституційний нагляд Верховного суду). Жоден із цих трьох принципів не названий у Конституції США так, як ми формулюємо тут, але кожен із них відбито в низці спеціальних положень [3, с. 12].

Конституція США не містила розділу з переліком прав і свобод громадян. Тому майже відразу після її прийняття та набуття чинності постало питання про необхідність конституційного закріплення прав і свобод громадян. Так, згодом у червні 1789 р. Д. Медісон запропонував Конгресові США проєкт загальнодержавного білля про права. 25 вересня 1789 р. він був схвалений як десять поправок до основного тексту Конституції. Необхідно зазначити, що у деяких конституціях штатів вже містилися норми про громадянські права та свободи. До грудня 1791 р. Біль про права був ратифікований штатами. Поправки мали щонайменше подвійну мету: по-перше, вони створювали сферу загальнофедерального контролю й законодавства стосовно громадянських прав і свобод; по-друге, вперше у сфері політичного законодавства вони були побудовані як заборони та обмеження, що накладалися на законодавців [4, с. 309].

Біль про права гарантував наступні права громадянам США: 1) свобода віросповідання, слова, друку, право звертатися

до уряду з петиціями; 2) зберігати і носити зброю; 3) не розміщувати військових на постій у мирний час; 4) на охорону особи, житла, паперів і майна від необґрунтованих податків і арештів, ордери на обшук і арешт можуть видаватися лише за достатніх підстав; 5) право осіб, яким загрожує смертна кара на суд присяжних (за винятком військовослужбовців), непритягнення двічі до відповідальності за одним і тим же обвинуваченням; не свідчити проти самого себе в кримінальній справі, а також «ніхто не повинен позбавлятися життя, свободи або майна без законного судового розгляду; ніяка приватна власність не повинна відбиратися для громадського користування без справедливої винагороди» тощо [5, с. 329]. Ці поправки надали Конституції США завершеного вигляду, хоч і були абстрактними.

Отже, Конституція США з поправками є еталонним нормативно-правовим актом держави, що перетворив її з конфедерації на федерацію. Своєю чергою це призвело до зміцнення республіки та утворення держави, яка досі є світовим гегемоном та впливає на політику багатьох країн світу. Конституція США вперше створила систему органів влади, що базується на принципах розподілу влад та стримувань і противаг.

Список використаної літератури

1. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник / М. С. Горшеньова та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки. 2-е вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 5-те вид., перероб. і допов. Київ: Істина, 2005. 768 с.
3. Каррі Д. П. Конституція Сполучених Штатів Америки: посіб. для всіх / пер. з англ. О. М. Мокровольського. Київ: Веселка, 1993. 192 с.
4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 2-е вид. перероб. й доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / Бандурка О. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

Маклюк О.В.,
*доцент МКА, ст. викладач кафедри управління
персоналом, економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Бачуріна І.В.,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних
та поведінкових дисциплін
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,*

Михайлюк К.О.,
*здобувачка вищої освіти групи ІНЗ-9-19-БІПС
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ситуація, в якій опинилися заклади вищої освіти після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави та фактичного розв'язання війни, є вкрай складною, адже жодний заклад вищої освіти, як і система освіти загалом, не були готові до функціонування в таких надскладних умовах. Складність стосується як організації самого процесу навчання, так і забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу.

Якщо говорити про організацію освітнього процесу, то українські заклади вищої освіти вже мають значний накопичений досвід дистанційного навчання, складність полягає у практичній відсутності можливості забезпечення он-лайн зв'язку студентів з викладачами на територіях, де ведуться бойові дії, а також у знищенні значної частини матеріально-технічної бази конкретних закладів вищої освіти.

Що ж стосується психологічного супроводу учасників освітнього процесу, то тут все набагато складніше. Ніхто не був готовий до війни, у тому числі й педагогічні колективи закладів вищої освіти. Дуже складно працювати в умовах постійних тривог, а на окремих територіях України ще й в умовах постійних «прильотів». Складно викладачам, а ще складніше здобувачам вищої освіти, адже пріоритетним для них є саме виживання.

В таких складних умовах дуже актуальним стоїть питання функціонування психологічних служб у закладах вищої освіти, при цьому ефективність психологічної допомоги залежить від рівня підготовки працівників даних служб та їх готовності працювати.

Психологічну допомогу та постійну емоційну підтримку здобувачам вищої освіти мають надавати не лише представники психологічних служб закладів вищої освіти, а й усі викладачі конкретного закладу. За необхідності доцільно залучати й батьків та рідних здобувачів вищої освіти. Лише комплексність процесу психологічної допомоги забезпечить її ефективність.

Викладачі мають враховувати емоційний стан здобувачів вищої освіти, адже частина з них могла переїхати з регіонів, де ведуться бойові дії (південні, південно-східні та східні регіони України), частина знаходилась в регіонах, де велися бойові дії (Сумська, Чернігівська, Київська та Житомирська області), а частина ще й досі знаходиться в найбільш «гарячих» регіонах та отримують освітні послуги он-лайн. До останньої категорії необхідно відноситись найбільш лояльно та приділяти більше уваги їх психічному стану. За можливості та бажання таких здобувачів для них якомога частіше необхідно організовувати індивідуальні психологічні консультації або ж просте «п'ятихвилинне» он-лайн спілкування з викладачем по типу «як у тебе справи?».

Пережите впливає на поведінку людини, здатність до навчання, а за певних умов і на бажання навчатись, а також на психологічні реакції на навколишні збудники. Навіть підвищений тон викладача, різкий звук сигналу автомобіля за

вікном може викликати паніку у здобувача або ж іншу «не найкращу» психічну реакцію. Психічні травми, як відомо, порушують нормативну організацію психіки людини та можуть зумовити виникнення межових (тимчасове відчуття дискомфорту) або ж клінічних станів (втрата працездатності, зниження імунітету, порушення когнітивних процесів тощо).

Окрім того, пережите в кризовій ситуації негативно впливає і на психічний стан самих викладачів. Вони також потребують психологічної підтримки. За таких умов допомога психологічних служб закладів вищої освіти та практичних психологів є просто вкрай необхідною

Діяльність психологічної служби закладу вищої освіти спрямована на забезпечення своєчасного та систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки та діяльності із урахуванням вікових, фізичних, інтелектуальних, гендерних й інших індивідуальних особливостей; сприяння формуванню умов для виконання освітніх та виховних завдань закладів вищої освіти, соціального й інтелектуального розвитку здобувачів вищої освіти, охорони їх психічного здоров'я, надання психологічної й соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу у відповідності до цілей та завдань системи вищої освіти [1].

Ще однією з особливостей організації освітнього процесу у закладі вищої освіти в умовах війни, як в очному, так і в змішаному режимах, є забезпечення належного рівня безпеки у випадку отримання сигналу «Повітряна тривога». Процес створення та утримання укриття у закладі вищої освіти регламентує «Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку», що був затверджений постановою КМУ від 10.03.2017 № 138. Всі учасники освітнього процесу під час повітряної тривоги мають організовано прослідкувати у підготовлене укриття та перебувати там до завершення тривоги. Цей час може бути використано для надання психологічної допомоги та емоційної підтримки учасникам освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Психічні розлади – це одна із найскладніших медичних

проблем, що зачіпає усіх людей й незалежно від їх віку, статі тощо. В залежності від проявів особливостей психічних розладів, вони здатні кардинально впливати на якість життя людини або ж бути практично непомітними.

Психічний розлад – це клінічне визначення, що використовується з метою опису проблем психічного здоров'я людини, що серйозно обмежують її здатність добре себе почувати й функціонувати.

Помітити та розпізнати ознаки психічних розладів у здобувачів вищої освіти, а у деяких випадках і у викладачів, є одним з основних завдань працівників психологічної служби закладу вищої освіти і, як вже вказувалось вище, педагогічного колективу, особливо в умовах війни. Викладачі мають звертати увагу не лише на студентів, а й на власних колег. Якщо викладачем будуть виявлені у конкретної людини ознаки психічного розладу (наприклад під час проведення занять чи під час перебування в укритті у здобувачів вищої освіти, під час проведення нарад, засідань кафедр, особистого спілкування у колег), то необхідно звернути увагу на цей факт когось з працівників психологічної служби закладу, або ж, за умов попередньої підготовки, самостійно надати психологічну підтримку.

У такому випадку доцільно підійти до людини з ознаками психологічного розладу, висловити занепокоєння її станом та запропонувати розмову. Для проведення розмови необхідно вибрати такий час і таке місце, яке дасть змогу провести її тет-а-тет, адже коли навколо багато людей, то пропозиція поговорити скоріш за все буде відхилена. Щоб «схилити» людину до розмови можна почати з власного досвіду переживання кризового стану.

Під час розмови з людиною, яка має ознаки психічного розладу, необхідно уважно її вислухати, розпитати, уточнити певні деталі розповіді. В даному випадку представник психологічної служби закладу вищої освіти приймає досвід людини й показує їй готовність бути поруч з нею та уважно слухати. Коли людина дала згоду поговорити необхідно її

запитати про почуття, думки, а також поцікавитись, що людина відчуває зараз та скільки часу це вже триває, які зміни у власній поведінці людина помітила і що вона про це думає. Це дуже важливо, адже людина може у розладі чи неспроможності його подолати звинувачувати саме себе. У такому випадку людину варто запевнити, що психічні розлади є такими ж захворюваннями, котрі потребують лікування й корекції, а людина бути в цьому винною не може.

Далі людині, у якої було виявлено ознаки психічного розладу, необхідно запропонувати підтримку й допомогу, надати необхідну інформацію, стимулювати до самодопомоги й пошуку додаткової підтримки.

Якщо ж несприятливий стан триває більше двох тижнів, він негативно впливає на повсякденне життя людини. Якщо їй важко працювати та виникають проблеми на роботі й у спілкуванні із іншими, то у такому випадку дуже важливо скерувати людину звернутися за фаховою допомогою.

Через певний час необхідно звернути увагу на стан людини, у якої був помічений психічний розлад, з'ясувати, чи зверталася вона до фахівців і яким був результат, за необхідності надати додаткову підтримку [2].

Професійна робота психолога є надзвичайно делікатною, адже існує реальна небезпека посилення проявів розладу та деформації особистості (вторинна травма) [3].

Отже, з метою забезпечення ефективної та своєчасної психологічної допомоги й постійної емоційної підтримки здобувачів вищої освіти необхідно:

- забезпечення підвищення компетентності педагогічних працівників закладів вищої освіти у напрямку надання першої психологічної допомоги, а також оволодіння викладачами сучасними технологіями даної допомоги;

- фахівцям психологічних служб закладів вищої освіти впроваджувати факультативні курси, котрі будуть спрямовано на збереження та зміцнення психічного здоров'я та підвищення психологічної культури всіх учасників освітнього процесу;

- забезпечення обміну досвідом серед викладачів та

практичних психологів різних закладів освіти щодо надання психологічної допомоги й постійної емоційної підтримки здобувачів вищої освіти.

Повсякденна психологічна допомога й емоційна підтримка учасників освітнього процесу дозволить підвищити якість освітнього процесу, що здійснюється в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році. Лист МОН № 1/8794-22 від 02.08.22 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8794729-22#Text>.
2. Рекомендації МОЗ із психологічної допомоги. Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/9463-rekomendacii-moz-iz-psykholoichnoi-dopomogy.html>.
3. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 310 с.
4. Савченко В., Маклюк О. Знаннєвий пріоритет у розвитку економіки як один із факторів сучасної освіти. Вища школа. 2021. № 5. С. 51-64.

*Мишаста Т.Б.,
здобувачка вищої освіти 3-го курсу, групи КЮ - 201
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Нітченко А.Г.,
к.і.н., доцент кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ЛИСТУВАННЯ, ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ТЕЛЕГРАФНОЇ ТА ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Захист прав, свобод і законних інтересів людини є одним із значних зобов'язань української держави і питання, що стосуються захисту цих прав набуває все більшої значимості. У цьому контексті актуальним питанням сьогодення є проблема захисту права особи на недоторканість особистого життя, в тому числі на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Правам людини в інформаційній сфері присвячені праці багатьох вчених, так, цю проблему вивчали: Т. Корнієва, Б. Кормич, Є. Скулиш, І. Усенко. Специфіку надзвичайного стану як особливого правового режиму та загальну характеристику обмежень, які стосуються прав і свобод людини вивчали Л. Демидова, Н. Сергєєва, С. Кузнichenko, О. Процюк, С. Магда, Ю. Фігель, О. Шкітов, О. Ларін, О. Домрин та інші.

Метою тез є дослідження ключових гарантій забезпечення конституційного права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

У сучасному світі як в робочій сфері, так і в особистій, листування, телефонні розмови, телеграфна та інша кореспонденції є досить важливим засобом спілкування людей. Обов'язок держави і її органів забезпечити конституційне право спілкування між людьми.

В ст. 12 Загальної декларації прав людини зазначається, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист від такого втручання або таких посягань. Вище вказане право було зафіксовано на міжнародному рівні ще у 1948 році з прийняттям Загальної декларації прав людини [1].

В Основному законі таке положення прописане в ст. 31 та гарантує кожній особі таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Одночасно стаття 64 Конституції України проголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім деяких випадків [2].

Цікаву думку с цього приводу висловлює А.В. Левченко. Вона вважає, що доречно було б доповнити ст. 31 Конституції України положенням щодо можливості втручання у право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції без судового рішення в умовах воєнного або надзвичайного стану з метою заволодіти інформацією, яка згодом можливо буде застосована як підтвердження вчинення протиправних дій, які спричинили до надзвичайних ситуацій або воєнних злочинів [3, с. 415]. Ми погоджуємося з її думкою, оскільки нині, в умовах воєнного стану в Україні та величезної кількості воєнних злочинів росії на українських землях ця тема є надзвичайно актуальною. Адже, перехоплення телефонних розмов та публікація листування російських окупантів засвідчує жорстокі і цинічні злочини російської федерації проти українського народу, за які всі винні обов'язково мають бути покараними.

У Кримінальному кодексі України за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої

кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, передбачена кримінальна відповідальність. Санкція за порушення цих прав передбачає покарання у вигляді штрафу, виправних робіт або обмеження волі. У разі, якщо ті ж самі дії вчинені повторно або щодо державних чи громадських діячів, журналіста, або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації, то такі особи караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років [4].

Як було вже зазначено, в законодавстві України передбачена певна кількість випадків, коли таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може бути легально порушена. Так, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах здійснюються у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором на підставі ухвали слідчого судді [5].

Таким чином, Конституція України гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, що є одним із основоположних та невід'ємних прав людини. Однак, порушити право можна за наявності відповідного рішення суду. Порушення права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції є кримінальним правопорушенням, за яке передбачена кримінальна відповідальність. Вважаємо, що із ситуацією яка склалася в нашій країні, в ст. 31 слід внести зміни, в яких би чітко зазначалися випадки коли можуть бути обмежені ці права.

Список використаної літератури:

1. Загальна декларація з прав людини: декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015 (дата звернення: 25.09.2022).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 25.09.2022).

3. Левченко А.В. Можливість втручання у право на таємницю кореспонденції як спосіб отримання доказів у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. № 70. 2022. С. 411-416

4. Кримінальний кодекс України. Верховна Рада України Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 25.09.2022).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.09.2022).

Могиль В.О.,
*аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
kafedrapa@ukr.net*
Семенець-Орлова І.А.,
*доктор наук з державного управління, професор,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
innaorlova@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: КОНТЕКСТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Українське законодавство має бути адаптоване до законодавства ЄС, наближаючи його до сучасної європейської правової системи. Адаптація українського законодавства включає реформу правової системи та її поступову адаптацію до європейських стандартів і включає приватну, митну, трудову, фінансову, податкову, інтелектуальну власність, охорону праці, життя та здоров'я, довкілля, технічні регламенти та стандарти законодавства. Для цього слід провести заплановані реформи всіма органами влади, а також провести консультації та конференції з ЄС.

Цікавою також є думка дослідниці О. Полторацької, яка наголошує на тому, що реалізація європейського вибору потребує не лише політичної волі, а й належної підготовки чиновників не лише центральних відомств, а й регіонального та місцевого рівнів. Загальна програма перепідготовки та навчання має надавати необхідні знання та навички для розуміння цілей інтеграції та Європейського Союзу, його основних інституцій та процесу прийняття рішень, уміння вести переговори, використовувати європейські інформаційні ресурси, а також оволодіти одними з основних європейських мов. Дослідниця додає, що необхідно, щоб євроінтеграція стала не лише пріоритетом усіх державних структур, а й свідомим вибором суспільства в цілому. Тому слід проводити роз'яснювальну роботу з громадянами, видавати газети та телепрограми, які б

розповідали про суть і сутність євроінтеграції, специфіку функціонування ЄС тощо. Це означає, що уряд має підтримувати постійний діалог із громадськістю щодо реалізації своєї європейської політики [2, с. 48-59]. На думку дослідниці С. Леськів треба також не лише запитувати, що Євросоюз може дати Україні, але й шукати переконливі аргументи, що Україна може дати Європейському Союзу [1, с. 163-167].

Таким чином, можна сказати, що європейська інтеграція та членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, оскільки це найкращий спосіб реалізації національних інтересів, побудови економічно розвиненої демократичної держави, зміцнення її позицій у світовій системі міжнародних відносин. Для України євроінтеграція – це шлях до модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, вихід на світові ринки та ринок ЄС.

Доцільно наголосити, що Україна зробила важливий крок на шляху до євроінтеграції, 23 червня 2022 року лідери країн Європейського союзу на саміті в Брюсселі підтримали надання статусу кандидата в ЄС для України. Це питання було одним із головних питань порядку денного засідання Європейської ради [3]. Але, надання статусу кандидата на членство в ЄС – лише перший крок. Адже, на шляху до вступу Україна повинна провести низку реформ та адаптувати українське законодавство до європейських критеріїв.

Список використаних джерел

1. Машталір Х., Леськів С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства. *Теорія держави і права*. 6/2017. С. 163-167.
2. Полторацька О. Т., Кириченко А. І. Стратегічний вектор розвитку зовнішньоекономічних відносин України з Європейським Союзом. *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 48-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_107_7.
3. Україна – ЄС: що ми маємо зробити у статусі

кандидата і коли можливий вступ в Євросоюз. URL:
<https://suspilne.media/253476-ukraina-es-so-mi-maemo-zrobiti-u-statusi-kandidata-i-koli-mozlivij-vstup-v-evrosouz/>

Мурашко М.І.,
канд. економічних наук, професор
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Макаренко І.О.,
канд. наук з держ. управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Макаренко Ю.В.,
бакалавр медичного університету “Манітоба”
(м.Вініпег, Канада)

ІНЖЕНЕРНА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕГОВАНОЇ АРМАТУРИ В ЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОНСТРУКЦІЯХ ГІДРОТЕХНІЧНИХ СПОРУД

Застосування високоякісних металевих матеріалів мікромодифікованих ультра дисперсними порошками для створення виробів чи будівельних конструкцій нового покоління визначається їх високою ефективністю, рівнем витрат на такі сталі (сплави), не вважажається перешкодою до їх впровадження на промисловості.

На основі застосування інноваційних сталей можливо технічне переозброєння енергетичного транспортного машинобудування та гідротехнічної галузі. Ресурс таких конструкцій різного призначення збільшується від 50 до 100% в порівнянні зі стандартними. А тому, необхідно продовжувати роботи по удосконаленню технологій отримання таких високоякісних матеріалів на металевій основі з ціллю покращення комплексу їх властивостей. В основі стратегії такого прориву порошкової металургії в економіці повинні знаходитися розробка пріоритетів напрацювання і послідовна реалізація короткотермінових цільових програм національного і регіонального рівней, а також розробка довготермінової комплексної програми національного рівня і доведення робіт до

практичної реалізації. А тому, необхідно також значно розширити фінансування цього напрямку.

В розвинутих країнах усвідомлення ключової ролі, яку вже в недалекому майбутньому будуть грати результати робіт зі створення високоякісних легованих сталей із залученням ультрадисперсного порошку, привело до розробки крупно масштабних програм по їх розвитку і державної підтримки.

Слід відмітити, що, крім США, довгострокові програми прийняті Європейським Союзом, Японією, Китаєм, Бразилією, ПАР і ін. – всього 35 країнами.

З числа технологічно продвинутих країн – Україна, на жаль, до теперішнього часу не має національної програми щодо розвитку високих технологій в стратегічно важливій металургійній галузі та недофінансування.

Крім того, розробку і освоєння нових високоякісних матеріалів за кордоном, крім держави, фінансують приватні фірми і компанії (наприклад, німецький сталевий концерн “Маннесман”). В Україні при мізерному фінансуванні цього перспективного наукового напрямку повністю відсутня участь з боку власників металургійних і інших підприємств, які, в основному, зацікавлені в тимчасовій вигоді. Це в недалекій перспективі може привести до відставання України від розвинутих країн у виробництві сучасних якісних матеріалів і послабленню її позиції на світовому ринку, який оцінюється в сотні мільйонів дол. США. В очікуванні такого ринку виросла інвестиційна активність крупних корпорацій.

Недивлячись на відсутність координації з боку держави, роботи по практичному впровадженні і просуванні на ринок в країні проводяться. Разом з тим рішення складної задачі переходу від наукових досліджень до економічно ефективному масовому виробництву пов'язано з цілим рядом труднощів, зокрема переводом “ноу-хау” на економічно ефективну основу.

На базі аналітичних досліджень встановлено що застосування високоякісних металевих матеріалів мікромодифікованих ультра дисперсними порошками для створення виробів чи будівельних конструкцій нового покоління

визначається їх високою ефективністю, рівнем витрат на такі сталі (сплави), не вважажається перешкодою до їх впровадження на промисловості.

На основі застосування інноваційних сталей можливо технічне переозброєння енергетичного транспортного машинобудування та гідротехнічної галузі. Ресурс таких конструкцій різного призначення збільшується від 50 до 100% в порівнянні зі стандартними. А тому, необхідно продовжувати роботи по удосконаленню технологій отримання таких високоякісних матеріалів на металевій основі з ціллю покращення комплексу їх властивостей. В основі стратегії такого прориву порошкової металургії в економіці повинні знаходитися розробка пріоритетів напрацювання і послідовна реалізація короткотермінових цільових програм національного і регіонального рівней, а також розробка довготермінової комплексної програми національного рівня і доведення робіт до практичної реалізації. А тому, необхідно також значно розширити фінансування цього напрямку.

В розвинутих країнах усвідомлення ключової ролі, яку вже в недалекому майбутньому будуть грати результати робіт зі створення високоякісних легованих сталей із залученням ультрадисперсного порошку, привело до розробки крупно масштабних програм по їх розвитку і державної підтримки.

Крім того, розробку і освоєння нових високоякісних матеріалів за кордоном, крім держави, фінансують приватні фірми і компанії (наприклад, німецький сталевий концерн “Маннесман”). В Україні при мізерному фінансуванні цього перспективного наукового напрямку повністю відсутня участь з боку власників металургійних і інших підприємств, які, в основному, заінтересовані в тимчасовій вигоді. Це в недалекій перспективі може привести до відставання України від розвинутих країн у виробництві сучасних якісних матеріалів і послабленню її позиції на світовому ринку, який оцінюється в сотні мільйонів дол. США. В очікуванні такого ринку виросла інвестиційна активність крупних корпорацій.

Недивлячись на відсутність координації з боку держави,

роботи по практичному впровадженні і просуванні на ринок в країні проводяться. Разом з тим рішення складної задачі переходу від наукових досліджень до економічно ефективному масовому виробництву пов'язано з цілим рядом труднощів, зокрема переводом “ноу-хау” на економічно ефективну основу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Научная сессия общего собрания РАН, 19 декабря 2002г.// Вестник Российской академии наук.- 2003.- №5.- С.7-9.
2. Makarenko V.D., Muravjev K.A., Kalyanov A.I. Special features of manual and welding of root joints in nonrotating welds in pipelines in Western Siberia.-Welding International.-2006.- №20(5).- P.410-413
3. Макаренко В.Д., Грачев С.И., Прохоров Н.Н. и др. Сварка и коррозия нефтегазопроводов Западной Сибири. –Киев: Наукова думка. -1996.-549с
4. Макаренко В.Д., Ковенский И.М., Прохоров Н.Н. и др. Коррозионная стойкость сварных металлоконструкций нефтегазовых объектов//М.: ООО”Недра-Бизнесцентр”.-2000.- 500с.
5. Окада Т., Хаттори С. Зависимость между концентрацией соли в воде и сопротивлением коррозионной усталости конструкционной стали, содержащей 0.37% углерода. –Труды Американского общества инженеров-механиков. –Изд-во Мир: №3.-1085.-С.98-107.
6. Макаренко В.Д., Максимов С.Ю., Винников Ю.Л. и др. Корозійні руйнування гідротехнічних споруд// Київ: Видавничий центр НУБіП України. – 2021.-195с.
7. Коррозия: справочник / под ред. Л.Л. Шрайера; пер. с англ. М.: Металлургия, 1981. 632 с.
8. Ликверман А.И. Эффективная система защиты металлических мостов от коррозии / А.И. Ликверман, Ф.Б. Глазман, К.О. Распоров // Транспортное строительство. 2001. №8. С. 2-5.
9. Маринин А.Н. Сопротивление железобетонных конструкций воздействию хлоридной коррозии и карбонизации /

А.Н. Маринин, Р.Б. Гарибов, И.Г. Овчинников. Саратов: Издат. центр «РАТА», 2008. 296 с.

10. Сахаров В.Н. Современные методы антикоррозионной защиты металлоконструкций в гидротехнике / В.Н. Сахаров, В.Г. Майоров // Гидротехническое строительство. 2005. №3. С. 46-11. Серебряников И.В. Антикоррозионная защита металлических конструкций мостов / И.В. Серебряников, В.К. Матвеев, В.В. Черкасов // Путь и путевое хозяйство. 2008. №5. С.10-12.

12. Старосельский А.А. Коррозия и защита железобетонных конструкций и сооружений электрифицированных железных дорог: учеб. пособие / А.А. Старосельский. Харьков: ХИИТ, 1988. 82 с.

13. Шлугер М.А. Коррозия и защита металлов / М.А. Шлугер, Ф.Ф. Ажогин, Е.А. Ефимов. М.: Металлургия, 1981. 216 с.

14. ISO 12944-1988 (части 1-8) Международный стандарт. Лаки и краски. Защита от коррозии стальных конструкций системами защитных покрытий.

15. Mezenov V. Tough call for coating / V.Mezenov, M. Golovnenkova // Bridge: design and engineering. 2009. N55. V.15. 64 p.

16. Бабік К.М., ГахН.Д., Шалінський В.В. Технічний стан конструкцій та елементів земляної вставки автодорожнього переїзду спорудами Дніпровської ГЕС//Промислове будівництво та інженерні споруди.- №4.-2020.-С.7-15

*Назарко С.О.,
кандидат економічних наук, доцент
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Семенець Я.Є.,
здобувач вищої освіти групи ІНЗ-9-19-Б1 УПП
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Постановка проблеми. Управління людським капіталом є однією з сучасних тенденцій світового менеджменту. Перехід від управління людськими ресурсами до управління людським капіталом обумовлюється формуванням нової концепції постіндустріального суспільства: зростанням ролі сфери послуг та інформації в економіці, зміною сутності та природи капіталу, автоматизацією та комп'ютеризацією виробництва. Основною конкурентною перевагою компаній стають інформація та накопичений людський капітал, який включає в себе навички та вміння людей, їх професійні знання, мотивацію, досвід, фізичні, психологічні, світоглядні, суспільні, культурні якості та здібності. Сьогодні людський капітал є основним засобом виробництва, драйвером соціально-економічного розвитку компанії і держави загалом.

Україна володіє потужним людським капіталом, який характеризується високим рівнем освіти, креативністю та вмотивованістю. Однак війна, яку розв'язала Росія, змінила його характеристики, вплинула на розвиток та призвела до значних втрат. В таких умовах компанії змушені змінювати підходи до управління людським капіталом.

Формулювання мети статті. Мета статті – визначити пріоритетні напрями дій держави та бізнесу, спрямовані на підвищення ефективності управління людським капіталом в

умовах війни.

Основний матеріал дослідження. Перш ніж дослідити управління людським капіталом в умовах війни, необхідно визначити суть цього поняття. На думку Брюхова А. М., управління людським капіталом – це вибір найкращої альтернативи з його застосування, збільшення цінності (шляхом інвестування коштів у розвиток та навчання персоналу, розвиток медичного обслуговування тощо) та отримання прибутку від його використання [1]. Концепція управління людським капіталом розвиває здібності окремого працівника, виявляє його сильні та слабкі сторони з метою допомогти співробітнику зробити більший внесок в успіх організації [2].

Враховуючи думки дослідників, управління людським капіталом необхідно розглядати як цілеспрямований управлінський вплив на суб'єкт управління (працівника), з метою розвитку об'єкта управління: професійних навиків, знань, компетенцій, мотивації, фізичних здібностей, соціально-психологічних відносин та інших змістовних елементів людського капіталу.

Основними напрямками в управлінні людським капіталом є:

- 1) формування людського капіталу;
- 2) розвиток людського капіталу;
- 3) збереження людського капіталу.

Формування людського капіталу передбачає визначення необхідного для успішного функціонування підприємства рівня людського капіталу, підбір кандидатів через службу зайнятості населення, за допомогою рекрутингових агенцій або пошук кандидатів з числа працівників підприємства. Важливим етапом відбору кандидатів на вакантні посади є розробка системи критеріїв при відборі персоналу. Ці критерії повинні враховувати набір необхідних знань, навичок, здібностей та особистих характеристик працівників.

Розвиток на підтримка людського капіталу на належному рівні відбувається після його формування. Для цього проводиться оцінка працівника, найпоширенішою формою якої

є атестація. Нерідко після проведення атестації виявляється потреба в підвищенні освітнього та кваліфікаційного рівня співробітників.

Збереження людського капіталу спрямоване на підтримку поведінки, ставлення та результати, які вигідні компанії.

Формування, розвиток та збереження людського капіталу в умовах війни є важливим завданням кожного підприємства незалежно від форми власності, відомчої, галузевої приналежності та ступеня технологічності. Від цього залежить існування України на глобальній карті як незалежної та конкурентоспроможної держави [3].

У зв'язку з вторгненням російських військ на територію України перед роботодавцями постали нові виклики щодо управління людським капіталом під час війни. Вони не можуть використовувати його повною мірою, що пов'язано як зі значними втратами людського капіталу, так і з несприятливими умовами для його формування, розвитку та збереження.

За даними Агентства ООН у справах біженців, в середині липня кордон з Україною перетнуло понад 9 мільйонів людей [4]. Найбільше українських біженців перебуває в Польщі. Станом на 11 липня 2022 року в країні зареєстровано понад 1,2 млн українців, які рятуються від війни [5]. Велика кількість людей виїхала в Німеччину, Чехію, Туреччину, Італію, Молдову, Румунію та Словаччину. Згідно з даними, отриманими в результаті опитування Агентства ООН у справах біженців, більшість з них після закінчення війни бажають повернутися до України [5]. Однак можна припустити, що велика кількість українців, які виїхали за кордон, не повернуться. Все залежатиме від тривалості війни, масштабів руйнувань та можливості працевлаштування в іншій країні. Згідно з даними аналітичного центру міжнародного агентства з працевлаштування Gremi Personal із посиланням на Міністерство сім'ї та соціальної політики Республіки Польща, з початком повномасштабної війни в Польщі працевлаштувалося 372 тис. українських біженців [6].

З України продовжують виїжджати не тільки працездатні

громадяни, а й студентська та учнівська молодь, яка є трудовим потенціалом країни. Чіткої статистики не існує, однак згідно з даними ООН, через війну переміщено дві третини дітей та молоді, зокрема, дітей молодшого та шкільного віку – 5,7 млн та студентів – 1,5 млн [7]. Ситуацію з виїздом учнів та студентів можна розглядати з двох боків. З одного боку, це відкриває доступ до безкоштовного навчання в закладах освіти Європейських країн, який сприятиме формуванню високоосвіченої мультикультурної молоді. З другого боку, значна частина дітей та молоді не повернеться в Україну. Таким чином, наша держава втратила значну частину людського капіталу.

До втрати людського капіталу призводить примусова евакуація українських громадян до Росії. За оцінками різних джерел, російська влада допитала, затримала і примусово депортувала від 900 тис. до 1,6 млн громадян України, включаючи 260 тис. дітей, з їхніх домів до Російської Федерації [8]. Втрату людського капіталу в Україні спричинило вбивство великої кількості цивільного населення та військових.

Серед інших несприятливих умов для формування, розвитку та збереження людського капіталу необхідно відзначити такі:

- стресовий стан багатьох українців. Згідно з результатами останнього опитування соціологічної групи Рейтинг в рамках проекту «Україна в умовах війни», 24% українців мають дуже напружений емоційний стан і лише 9% вважають його дуже спокійним (Рис. 1);

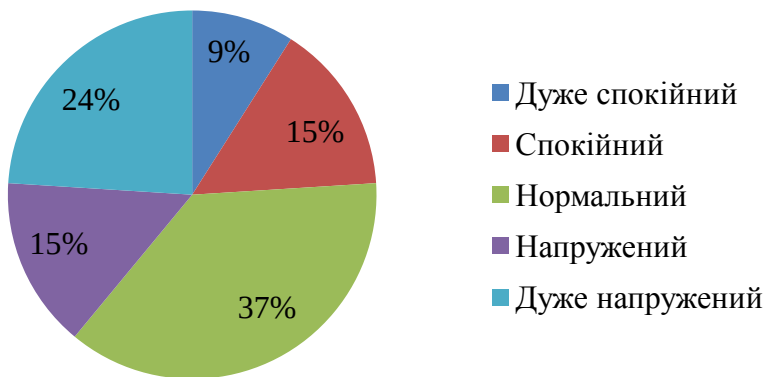

Рис. 1. Емоційний стан українців під час війни [9]

- відсутність інвестицій в людський капітал. Мається на увазі формування гнучкої та добре оснащеної системи освіти, яка відповідає потребам бізнесу. За повідомленням Укрінформу, станом на 30 липня, внаслідок повномасштабного вторгнення російський військ було пошкоджено 2199 закладів освіти, із них 225 – зруйновані повністю [10]. Негативний вплив на систему освіти та, відповідно, на формування людського капіталу, має припинення освітнього процесу на окупованих територіях або його продовження відповідно до стандартів окупантів. Необхідно відзначити низьку якість освіти у відносно спокійних регіонах, зумовлену постійними перервами на повітряні тривоги, поганим інтернет-зв'язком, відсутністю достатньої кількості технічного обладнання тощо;

- зниження заробітних плат. Через падіння доходів велика кількість українських компаній змушена звільняти працівників або скорочувати заробітні плати. Нерідко працівники переводяться на половину ставки, скорочуються години або оформляються відпустки за власний кошт. Якщо ж компанія наймає нових працівників, то їм пропонується заробітна плата нижча, ніж до війни. Варто зазначити, що

найбільше падіння заробітної плати спостерігається в сфері видобутку сировини (на 58%), інсталяції та сервісу (на 56%) та безпеки (на 49%). Істотне зниження зарплат спостерігається в сфері консультування, будівництва, нерухомості, туризму, готельного та ресторанного бізнесу, транспорту, логістики, а також в банківській сфері, сфері продажу, мистецтва, розваг та масмедіа [11].

- обмежена діяльність українських компаній або повна зупинка їх роботи. Згідно з опитуванням компанії Делойт в Україні та Американської торговельної палати в Україні, яке проходило з 6 квітня по 13 травня, 65% опитаних компаній різних індустрій ведуть обмежену операційну діяльність, 8% призупинили свою роботу, 2% знаходяться в процесі ліквідації і тільки в 25% компаній операційна діяльність ведеться в повному обсязі (Рис. 2).

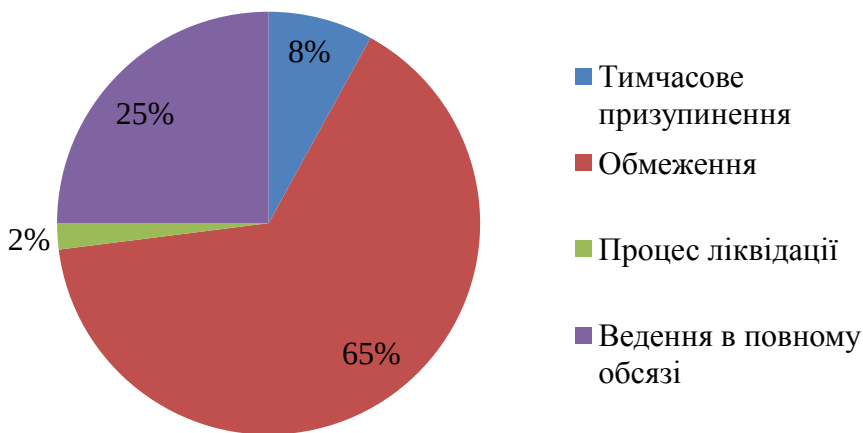

Рис. 2. Операційна діяльність українських компаній під час війни [12]

Попри значні втрати людського капіталу і несприятливі умови для його формування, розвитку та збереження, в цьому напрямі є певні надбання. Мова йде про позитивну зміну

характеристик людського капіталу. До війни основними характеристиками людського капіталу були: високий рівень освіти, креативність та вмотивованість. Сьогодні до них можна додати національну самоідентичність, патріотизм та цифрову компетентність.

Посилення національної самоідентичності підтверджують результати соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології, яке проводилося з 6 по 22 липня 2022 року методом телефонного інтерв'ю. Відповідно до них, 85% опитаних (дорослих у віці від 18 років, які проживають на території України) вважають себе громадянами своєї держави (Рис. 3).

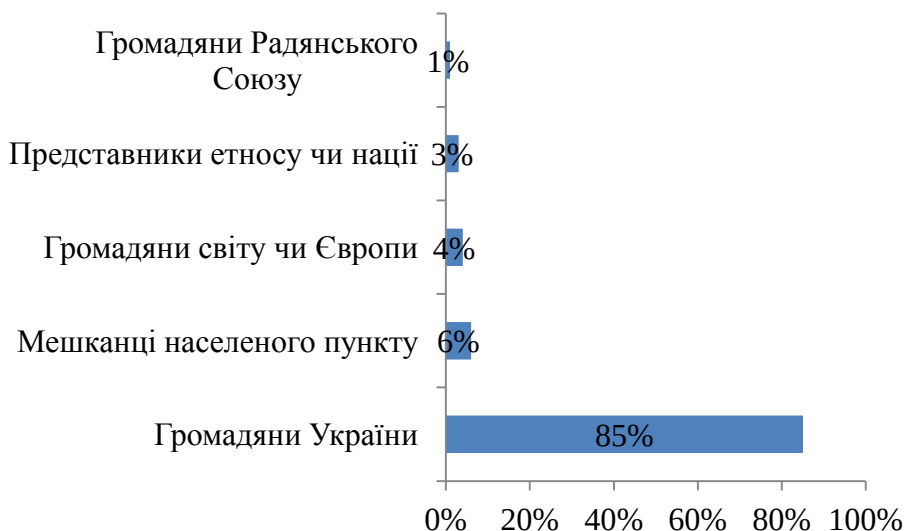

Рис. 3. Громадянська ідентичність українців [13]

Посиленню патріотизму сприяла зміна цінностей населення. Зростає кількість українців, які відчують гордість за свою країну. Матеріальні цінності відходять на другий план. Більш важливим стає спілкування з рідними, альтруїзм та допомога один одному.

Важливим досягненням є формування цифрової компетентності людського капіталу. В умовах війни більшість

українських користувачів змінили підхід до використання інтернет-ресурсів. Зокрема, спостерігається зростання довіри до перевірених джерел державних установ, зміна ставлення до захисту особистих даних, трансформація поведінки в соціальних мережах та більш свідоме ставлення до споживання різноманітної інформації та інформаційної безпеки.

Зміна характеристик людського капіталу, умов його формування, розвитку та збереження змусили компанії переглянути підходи до управління цим капіталом. Більшість з них фокусують свою увагу на підтримці людей, що підтверджує спільне опитування компанії «Делойт» (Україна) та Американської торгівельної палати, метою якого стало дослідження актуальних пріоритетів, практик та реакцій на нові реалії в сфері управління людським капіталом. Згідно з результатами опитування, яке проходило в квітні-травні 2022 року, головними пріоритетами компаній в управлінні людським капіталом стало управління робочим навантаженням (57%), підтримка та допомога працівникам (57%) та перегляд чисельності персоналу (49%) (Рис. 4).

Рис. 4. Пріоритети компаній у сфері управління

людським капіталом [12]

Необхідно зазначити, що більшість компаній, незважаючи на складну ситуацію в країні, не скорочувала кількість працівників (67%) (Рис. 5).

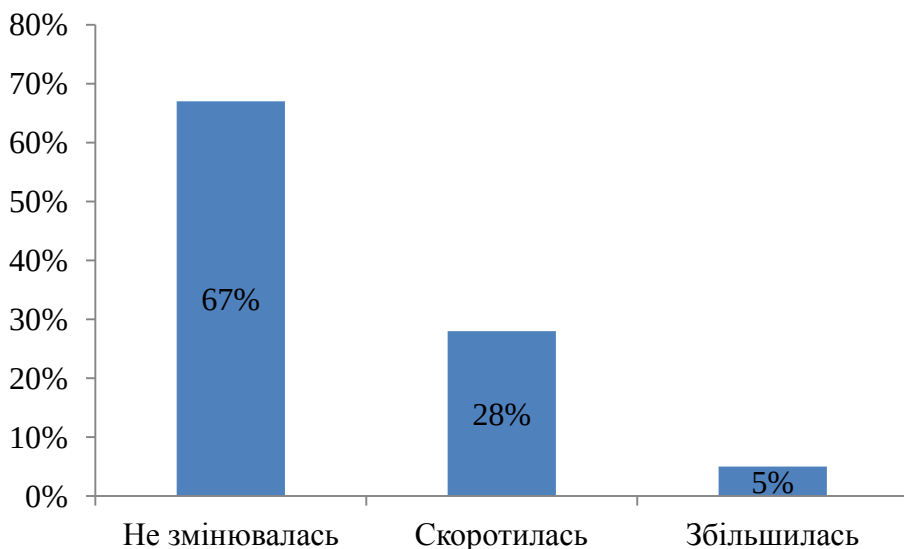

Рис. 5. Скорочення працівників під час війни [12]

Задля підтримки працівників низка компаній зменшила робоче навантаження для всього персоналу або для його певних категорій.

Важливим моментом є допомога компаній працівникам, які знаходяться не тільки в Україні, а й за кордоном. Зокрема, 79% опитаних компаній надає допомогу з переїздом та житлом, а 67% опитаних допомагає грошима (Рис. 6).

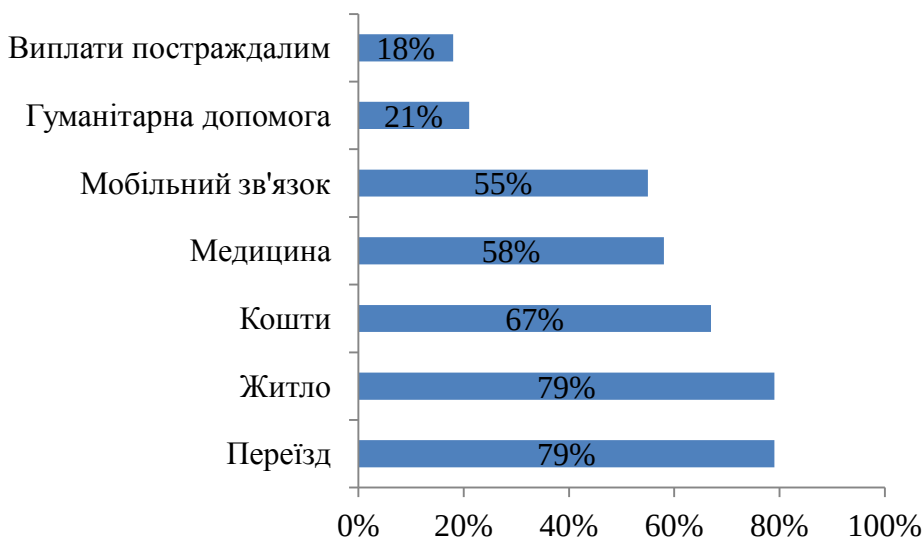

Рис. 6. Матеріальна допомога працівникам під час війни [12]

Необхідно відзначити збільшення інтенсивності комунікації між роботодавцями та персоналом, яка сприяє покращенню відносин між ними та підвищенню довіри з боку працівників.

Варто зазначити, що дії компаній, спрямовані на допомогу своїм працівникам, підтверджують їх зрілість з точки зору соціальної відповідальності.

Повне відновлення людського капіталу, яке сприятиме підвищенню ефективності управління цим капіталом, можливе при умові визначення пріоритетних напрямів дій для держави та бізнесу після завершення активних бойових дій (Табл. 1).

Таблиця 1. Пріоритетні напрями дій, що спрямовані на підвищення ефективності управління людським капіталом

Для держави	Для бізнесу
• Лібералізація податкової сфери. • Лібералізація трудового законодавства. • Фінансова підтримка українських компаній. • Розробка програм стимулювання розвитку бізнесу та самозайнятості населення. • Соціальна підтримка людей, що повертаються з-за кордону. • Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. • Реформування системи освіти, яка повинна бути спрямована на створення сприятливого середовища для розвитку людського капіталу. • Підтримка цифрової культури в Україні шляхом розробки державної програми з її формування та розвитку.	• Повернення та утримання талантів. • Забезпечення добробуту працівників (фінансового, фізичного та психічного стану). • Забезпечення гнучкості робочих процесів. • Трансформація бізнес-діяльності з урахуванням принципів соціальної значимості.

Висновки. Україна має значний людський капітал, однак війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, вплинула на його формування, розвиток та збереження. В зв'язку з цим українські компанії змушені змінювати підходи до управління людським капіталом, адже на сьогоднішній день він є основним засобом виробництва, драйвером соціально-економічного розвитку бізнесу та держави в цілому.

Військовий конфлікт призвів до значної втрати людського потенціалу. Його формуванню, розвитку та

збереженню заважають й інші несприятливі фактори, серед яких необхідно відзначити стресовий стан багатьох українців в зв'язку з воєнними діями, відсутність інвестицій в людський капітал, зниження заробітних плат, обмеження діяльності українських компаній або повна зупинка їх роботи. Однак попри це, відмічається позитивна зміна характеристик людського капіталу, до яких додалась національна самоідентичність, патріотизм та цифрова компетентність.

Більшість українських компаній враховують всі зміни, які відбулися під час війни та розробляють нові підходи до управління людським капіталом. Важливим досягненням в цьому напрямі є те, що вони акцентують увагу на підтримці свого персоналу, що дуже важливо в умовах війни. Однак для підвищення ефективності управління людським капіталом необхідна підтримка з боку держави та кардинальні кроки з боку самого бізнесу: лібералізація податкового та трудового законодавства, підтримка українських компаній і людей, які повертаються з-за кордону та внутрішньо-переміщених осіб, реформування освіти, сприяння розвитку цифрової культури, повернення та утримання талантів, забезпечення добробуту працівників компаній, забезпечення гнучкості бізнес-процесів та трансформація бізнес-діяльності.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів українським бізнесом, який продовжує працювати в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюхов А. М. Научный анализ понятий «человеческий капитал» и «управление человеческим капиталом». *Челябинский гуманитарий. Научный журнал*, 2012. № 1. С. 23-26.
2. Носкова К. А. Методы управления человеческим капиталом. *Гуманитарные научные исследования*, 2013. № 9
3. Точиліна Ю.Ю. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Вип. 26. Ч. 2. 89 с.

4. Over 9 million border crossings registered from Ukraine - UN agency. reuters.com, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13/>

5. Гамалій І. Понад 9 млн українців виїхали з початку війни (ООН). lb.ua, 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/07/14/523112_ponad_9 mln_ukraintsiv_vi_ihali_z_kraini.html

6. Мельничук Ю. У Польщі найнижче безробіття за останні 32 роки: скільки українських біженців працевлаштувати. zn.ua, 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/u-polshchi-najnizhche-bezrobittja-za-ostanni-32-roki-skilki-ukrajinskikh-bizhentsiv-pratsevashtuvali.html>

7. Інна Совсун: «Я вже друге десятиліття спостерігаю відтік найкращих, найрозумніших викладачів і студентів». lb.ua, 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/07/27/524314_inna_sovsun_ya_vzhe_drug_e_desyatilittya.html

8. «Фільтраційні» операції, примусові зникнення і масові депортації українських громадян, вчиняємі Росією. ua.usembassy.gov, 2022. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/russias-filtration-operations-forced-disappearances-and-mass-deportations-of-ukrainian-citizens/>

9. Яковлева О. Як почуваються українці після чотирьох місяців війни? Результати свіжого опитування. vikna.tv, 2022. URL: <https://vikna.tv/test/opytuvannia/vtoma-ta-nestacha-snu-najbilshi-problemy-ukrayincziv-rezultaty-svizhogo-socziologichnogo-opytuvannya/>

10. Близько 30% шкіл готові до навчання в режимі офлайн — Шкарлет. ukrinform.ua, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3542631-blizko-30-skil-gotovi-do-navcanna-v-rezimi-oflajn-skarlet.html>

11. Галицький А. В Україні продовжують знижуватися зарплати через війну: яким професіям платять найменше. economics.segodnya.ua, 2022. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/business/v->

ukraine-prodolzhayut-snizhatsya-zarplaty-iz-za-voyny-kakim-professiyam-platyat-menshe-vsego-1621967.html

12. 81% компаній допомагає працівникам в Україні та за кордоном – нове опитування «Делойт» в Україні та Американської торговельної палати в Україні. [www2.deloitte.com](https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2022/acc-deloitte-survey.html), 2022.
URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2022/acc-deloitte-survey.html>

13. Майже вдвічі зросла кількість людей, які ідентифікують себе громадянами України — опитування. [nv.ua](https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-lyudey-v-ukrajini-vvazhayut-sebe-ukrajincyami-ostanni-novini-50263605.html), 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-lyudey-v-ukrajini-vvazhayut-sebe-ukrajincyami-ostanni-novini-50263605.html>

*Незнахінна Д.Є.,
здобувач вищої освіти 2-го курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Американський психолог, визнаний експерт у галузі емоційного інтелекту Деніел Гоулман стверджує, що наші емоції грають у досягненні успіху в сім'ї та на роботі набагато більшу роль, ніж це прийнято вважати. Але що таке «емоційний інтелект»? Чи можна його виміряти? Чим відрізняється «звичайний» інтелект від «емоційного» і чому власники першого найчастіше поступаються місцем під сонцем власникам другого? [1]

Останнє десятиліття показало як стрімко зростає кількість безглузвих витівок, проявів нерозсудливості та безвідповідальності у сім'ях, спільнотах та колективах. Перед нами – розповіді про сплески люті та розпачу одиноких дітей, залишених працюючими батьками під опікою телевізора замість няні. Дітей, які страждають від того, що вони виявилися занедбанними, залишилися поза увагою, зазнали жорстокого поводження або стали жертвами розбещеності батьків. Статистика показує, що душевне здоров'я поширюється дедалі ширше, що випадків депресії у світі стає дедалі більше[3].

Невтішна інформація надходила з усіх боків. І тоді представники вченого світу всерйоз почали аналізувати емоції. Серед найбільш вражаючих результатів слід зазначити дослідження людського мозку у процесі функціонування. Вони стали можливими завдяки новітнім розробкам у галузі технології оптичних зображень відділів головного мозку. Вперше в історії людства вчені зуміли побачити те, що століттями залишалося таємницею за сімома печатками. Ми починаємо розуміти, як, поки ми думаємо і відчуваємо, будуюмо уявні образи і мріємо, працює ця неймовірно складна система з

величезної маси клітин. Різноманітність даних у галузі нейробиології допомагає краще зрозуміти, як мозкові центри, відповідальні за емоції, змушують нас гніватися чи плакати. Або як найпотаємніші відділи мозку, що підштовхують розв'язувати війни або пробуджують любов, спрямовують енергію на добро чи зло. Подібні дослідження безпрецедентні. Вони розкривають механізми бурхливого прояву емоцій та його слабшання, а також демонструють методи виходу з колективного емоційного кризи.

Тепер наука нарешті має право зі знанням справи вести розмову про вирішення невідкладних і дуже заплутаних проблем психіки в її найбільш ірраціональних проявах. Отже, з більшою чи меншою точністю скласти карту людських почуттів.

Така карта спростує думку тих, хто дотримується вузького уявлення про інтелект. Вони доводять, ніби міра розумового розвитку [1] задається нам генетично, а тому неспроможна змінюватися під впливом життєвого досвіду. Що наша доля значною мірою визначається розумовими здібностями, якими ми наділені природою. Аргумент сильний, але він не знімає гострого питання: чи можемо ми хоч щось змінити, щоб наші діти жили краще? Які чинники спрацьовують, наприклад, коли люди з високим коефіцієнтом розумового розвитку зазнають невдачі? Або коли, навпаки, ті, у кого виявлено скромні здібності, виявляються напрочуд успішними?

Причина найчастіше у тому, що називається «емоційним інтелектом». Самоконтроль, заппадливість і наполегливість, а також уміння мотивувати свої дії – усьому цьому дітей можна навчити. І тим самим надати їм можливість якнайкраще використати розумовий потенціал, що випав у генетичній лотереї [2].

У цьому контексті ясно видно наш моральний імператив. Настали часи, коли структура суспільства розповзається дедалі швидше. Егоїзм, насильство та духовне убожество, схоже, руйнують соціальний добробут. Ось чому важливо говорити про

емоційний інтелект: завдяки йому почуття, характер та внутрішні моральні стимули виявляються тісно пов'язаними. Стає все більш очевидним, що фундаментальні етичні установки впливають із емоційних здібностей, що лежать в їх основі. Порив, наприклад, є засіб вираження емоцій; джерелом всіх поривів є почуття, що виражається у дії. Для тих, хто перебуває у владі поривів, тобто людей із недостатнім самоконтролем, характерно відступ від суворих принципів моралі (адже здатність контролювати пориви становить основу волі і характеру). До того ж альтруїзм походить з емпатії - здатності вловлювати і розшифровувати емоції інших людей. Якщо немає розуміння потреби чи розпачу іншої людини, то й турбуватися нема про що. І якщо в наш час потрібні якісь моральні позиції, то саме ці дві: стриманість та співчуття.

Незважаючи на соціальні обмеження, пристрасті постійно перемагають розум. Ці особливості людської природи визначаються характером ментальної сфери. Якщо ж говорити про біологічну конструкцію головного нервового контуру емоцій, то народжуємося ми з тим, що найкраще зарекомендувало себе в роботі протягом останніх 50 тисяч поколінь людей. кожна з емоцій пробуджує прагнення діяти. У тому, що емоції призводять до дій, найлегше переконатися, спостерігаючи за тваринами чи дітьми. Лише у «цивілізованих» дорослих ми часто виявляємо колосальне відхилення від норми тваринного царства: емоції – основні стимули до дії – часто розходяться вони із самою дією [1].

Кожна емоція з нашого емоційного репертуару відіграє унікальну роль, яку розкривають характерні біологічні риси. дослідники відкривають все більше фізіологічних подробиць того, як кожна емоція готує організм до зовсім різних реакцій у відповідь.

У хвилину гніву кров приливає до кистей рук, дозволяючи швидше та легше схопити зброю або завдати удару ворогові; збільшується частота серцевих скорочень, а викид гормонів, наприклад, адреналіну, забезпечує заряд енергії, якого вистачає для рішучих дій.

Коли людина охоплює страх, кров спрямовується до великих скелетних м'язів, зокрема до м'язів ніг, допомагаючи швидше втекти від небезпеки; людина блідне, що відбувається в результаті відтоку крові від голови (з'являється відчуття, що кров «холоне в жилах»). Миттєво ціпеніє тіло, хоч і ненадовго, мабуть, даючи час оцінити ситуацію і вирішити, чи не буде найкращим виходом швидше сховатися в затишному місці. Схеми в емоційних центрах мозку запускають механізм викиду гормонів, приводячи тіло у стан загальної бойової готовності, змушуючи його згоряти від нетерпіння і готуючи до дії. Увага зосереджується на безпосередній загрозі: потрібно швидше та краще визначити, яке рішення прийняти у цій обстановці [2].

Серед безлічі біологічних змін, що відбуваються, коли людина щаслива, відзначимо підвищену активність мозкового центру, який пригнічує негативні почуття, заспокоює переживання, що провокують тривожні думки, та сприяє припливу енергії. При цьому, однак, не відбувається жодних особливих змін у фізіології, за винятком того, що настає стан спокою. Воно дозволяє організму швидше одужати від активації руйнівних емоцій. Подібний пристрій забезпечує організму загальний відпочинок, а також стан готовності та насагу, необхідні для виконання будь-якого насущного завдання та руху до нових масштабних цілей.

Кохання, ніжні почуття та статеве задоволення викликають активацію парасимпатичної нервової системи, що фізіологічно протилежно мобілізації на кшталт «борись або рятуйся», викликаній страхом чи гнівом. Парасимпатична модель, що дублює «реакцію розслаблення», утворена сукупністю розподілених по всьому тілу реакцій, що створюють загальний стан спокою та задоволеності, сприяють психологічній сумісності.

Головна функція смутку полягає в тому, щоб допомогти впоратися з непоправною втратою, такою як смерть когось із близьких або серйозне розчарування. Смуток спричиняє різке зниження енергії. Ми перестаємо захоплюватися чимось, що приносить задоволення. Чим сильніший сум, тим ближча

депресія, що веде до уповільнення метаболізму. Такий відхід у собі з супутнім йому самоаналізом надає можливість оплакати втрату або нездійснену надію, обміркувати її наслідки для подальшого життя і - з поверненням енергії - розпочати планування нових починань. Втрата енергії, ймовірно, утримувала тих, хто перебував у смутку, а тому вразливих людей древнього світу ближче до будинку, де вони перебували в безпеці.

Наш життєвий досвід та наша культура сприяють формуванню біологічно обумовленої схильності до дії. Наприклад, втрата коханої людини у всіх викликає смуток та скорботу. Але те, як ми виявляємо своє горе, – виявляємо чи стримуємо емоції доти, доки нас ніхто не бачить, – формується культурою. Емоційні реакції вироблялися протягом тривалого еволюції. Це була суворіша реальність, ніж та, в якій жила і живе більшість людей після того, як почалася власне історія [3].

Проблеми зробили наші емоційні реакції настільки важливими для виживання. Чим слабше реакції, тим гірше підігнані одна до одної інші частини емоційного репертуару. Якщо в давні часи гнів, що миттєво спалахнув, міг дати вирішальні шанси для виживання, то в наші дні доступність автоматичної зброї для тринадцятирічних підлітків занадто часто звертає її прояви в катастрофу.

По суті, у нас два розуми: один думає, інший відчуває. Взаємодія цих двох докорінно різних процесів і становлять наше ментальне життя. Один процес, здійснюваний раціональним розумом, є режим розуміння, який ми зазвичай усвідомлюємо: він більш помітний за результатом (отримане знання), насичений думками, відображає здатність рацію обмірковувати і розмірковувати. Але водночас є й інша система пізнання, сильна і імпульсивна, хоча часом і нелогічна, - розум емоційний [3].

Найбільший інтерес з погляду розуміння влади емоцій у нашому ментальному житті викликають вчинки, вчинені в запалі пристрасті, про які ми потім – як тільки все вляжеться – шкодуємо. Питання, чому ми так легко втрачаємо голову. Саме

в такі моменти – коли імпульсивне почуття зневажає докази розуму. Поступаючи від органів чуття сигнали дозволяють мигдалеподібному тілу перевіряти кожне переживання на присутність у ньому тривоги. Це дає мигдалеподібному тілу можливість зайняти провідне становище в ментальному житті, ставши чимось на кшталт психологічного вартового, що звертається до кожної ситуації, до кожного відчуття завжди з однотипними і найпримітивнішими питаннями: Це те, чого я не виношу? Це боляче зачіпає мене? Це щось, чого я боюся? Якщо справа саме так (що склалася ситуація так чи інакше має на увазі ствердну відповідь), то мигдалеподібне тіло миттєво реагує, подібно до нервової проводки, передаючи повідомлення про критичний момент усім відділам головного мозку. Зазвичай передлобні зони від початку керують нашими емоційними реакціями.

Академічний розум не має жодного відношення до емоційного життя. Найздатніший з нас може міцно сісти на міліну неприборканих пристрастей та бурхливих поривів. Люди з високими коефіцієнтами розумового розвитку виявляються приголомшливо поганими лоцманами свого приватного життя.

Один із виявлених секретів психології полягає у відносній неможливості безпомилково передбачити, хто досягне успіху в житті. Не є підставою ні оцінки, ні коефіцієнти розумового розвитку, ні бали, набрані під час тестування академічних здібностей, незважаючи на гіпнотичний вплив всіх цих показників на людей. Зрозуміло, існує певний зв'язок між коефіцієнтом розумового розвитку та пристроєм у житті для великих груп загалом: багато людей з дуже низьким коефіцієнтом зупиняються на рівні прислуги, а володарі високих коефіцієнтів прагнуть зайняти високооплачувані посади – але в жодному разі не можна сказати, що так буває завжди [1].

Широко поширені і винятки з правила, що свідчить, що коефіцієнт розумового розвитку визначає успіх. Винятків набагато більше, ніж доказів. У кращому випадку частка коефіцієнта в факторах, що визначають успіх у житті, становить

20 відсотків, тоді як 80, що залишилися, припадають на частку інших сил. Як зазначив один оглядач, «у величезній більшості випадків остаточне місце, яке займає людина в суспільстві, визначається факторами, що не мають відношення до коефіцієнта розумового розвитку, починаючи з класової належності та кінчаючи везінням». Зв'язок між оцінками, отриманими на іспитах, і досягненнями заступається усією сукупністю інших характеристик, які людина вносить у життя».

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Видав-во: Vivat, 2018. 512с.
2. Емоційний інтелект. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Емоційний_інтелект (дата звернення: 26.09.2022 р.)
3. Что такое эмоциональный интеллект?. URL: <https://blog.agrokebety.com/chto-takoye-emotsionalnyy-intellekt> (дата звернення: 26.09.2022 р.)

Нітченко А.Г.,
к.і.н., доцент кафедри правоохоронної діяльності
та загальноправових дисциплін
Пальона А.В.,
здобувачка вищої освіти 4 курсу, групи АЮ-191
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України багатьом людям прийшлося покинути свої домівки. Комуś через страх, через бойові дії на території де вони проживали, комуś через втрату свого дому. Люди лишилися просто ні з чим. Відтак, комуś вдалося виїхати за кордон, а комуś в іншу область. Разом з цими всіма подіями дуже гостро зросла проблема забезпечення належними правами внутрішньо переміщених осіб.

Як відомо, до 2014 р. на території України не існувало категорії суб'єктів внутрішньо переміщених осіб. У вітчизняній науці науковці зосереджували свою увагу на дослідженні проблеми правового регулювання міграційних процесів та захисту прав і свобод біженців. Зокрема, зазначені проблеми висвітлювали у своїх публікаціях такі вітчизняні науковці як О.О. Бандурка, С.П. Бритченко, Є.С. Герасименко, О.А. Гончаренко, Н.М. Грабар, І.Б. Ковалишин, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, С.О. Мосьондз, В. І. Олефір, О.І. Піскун, Ю.І. Римаренко, М.М. Сірант, В.М. Снігур, Н.П. Тиндик, С.Б. Чехович.

З 2014 року ситуація змінилася, науковці почали зосереджувати свою увагу на дослідженні проблем правового забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні, а з початком російсько-української війни і запровадження воєнного стану зазначені проблеми набули особливої актуальності. Проблеми правового захисту

внутрішньо переміщених осіб у своїх публікаціях висвітлюють С.В. Глібо, А.Є. Краковська, А.П. Купін, А.В. Осауленко, О.В. Розгон, І.В. Подрез-Ряполова, Г.С. Тимчик та ін.

Метою цих тез є аналіз наукових досліджень та аналіз сучасного стану наявних проблем правового регулювання прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Згідно із статтею 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.

Більшість проблем, що виникли з початком війни, були пов'язані з тим, що центри надання соціальних послуг були не готові до великого потоку цих осіб, з'явилися проблеми з їх розміщенням, підтримкою, забезпеченням необхідним. Проблеми з'явилися в інформуванні людей, де і яку допомогу вони можуть отримати.

3-поміж іншого, виникло багато скарг на систему отримання статусу внутрішньо переміщеної особи, реєстрацію та отримання допомоги. На нашу думку, вирішенням цієї проблеми мала бути поява більшої роз'ясненості для людей, особливо для тих, хто погано орієнтується та не може знайти потрібну інформацію в Інтернеті, не може зареєструватися через такі портали як «Дія». Для цього потрібно в центрах соціального захисту створити інформаційні бюро, в яких люди зможуть отримати відповіді на питання, або роз'яснення з алгоритмом дій для них, якщо вони хочуть набути статус внутрішньо переміщеної особи або отримати допомогу.

Необхідно також наголосити на тому, що враховуючи необхідність реагування міжнародною спільнотою проблеми переміщених осіб, від імені Генеральної Асамблеї Організації

Об'єднаних Націй і Комісії з прав людини в 1998 році були прийняті «Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни» (документ ООН E/CN.4/1998/53/Add/2 F) котрі висвітлюють міжнародні стандарти щодо регулювання внутрішнім переміщенням осіб та є керівними принципами для міжнародних та неурядових організацій [1, с.168].

Відповідно до цього, відсутність національних ресурсів для допомоги внутрішньо переміщеним особам вказує на необхідність залучення міжнародної допомоги, а отже, сприяння наданню такої допомоги.

Також необхідно розробити механізм відновлення майнових прав, створити єдину базу даних обліку майна внутрішньо переміщених осіб та прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, що регулює надання гарантій щодо відшкодування шкоди за знищення (пошкодження) майна громадян під час бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією країни-терориста.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що норми реалізації політичних, соціальних, економічних, особистих прав і свобод внутрішньо переміщених осіб потребують подальшого законодавчого врегулювання [2].

Для реалізації цього необхідно розробити та згодом прийняти підзаконні акти, що регулюють механізм розподілу грошової допомоги від міжнародних організацій на першочергові потреби внутрішньо переміщених осіб, а також підтримки бізнес-проектів таких осіб.

Також актуальною є розробка довгострокових державних програм забезпечення житлом, працевлаштування та інтеграції осіб за новим місцем проживання. З метою стимулювання роботодавців приймати на вакантні посади внутрішньо переміщених осіб доцільно запровадити низку податкових пільг.

Отже, чинні міжнародно-правові акти та стандарти щодо захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, законодавство України дають можливість для організації дієвих, ефективних програм, спрямованих на соціальний супровід і

правовий захист внутрішньо переміщених осіб та забезпечують послаблення негативного впливу війни на суспільство.

Список використаної літератури:

1. Тимчик Г. Проблеми правового забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Правове регулювання економіки : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. Нац. Екон. Ун-т ім. Вадима Гетьмана», юридичний ф-т ; редкол. : В. Опришко (головн. Ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2014. Вип. 14. С. 161–172.

2. Юровська Г., Здебський О., Шаповалова О. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Юридичний радник. 2017. №1 (91) лютий. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/problemni-pitannya-zahistu-prav-vnutrishno-peremishhenih-osib/> (дата звернення:05.09.2022)

Одинцов О.С.,
аспірант кафедри Публічного управління та
менеджменту організації Національного університету
«Чернігівська Політехніка»
Науковий керівник: Петрик О.Л.,
к. держ. упр., доцент Національного університету
«Чернігівська політехніка»

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ, ЩОДО ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН

Збройна агресія проти нашої країни створила загрозу економіці: сума збитків, завданих війною за новим звітом Світового банку становить близько 349 мільярдів доларів США. Війна триває, тож економіка зазнає колосальних збитків. За інформацією, яку озвучив голова Уряду Денис Шмигаль, на захист країни та на підтримку економіки щоденно витрачається близько 2 млрд гривень [4]. Звісно, Україна отримує допомогу від багатьох країн світу. Зокрема, щомісячна допомога на підтримку українського бюджету, яку виділяють Сполучені Штати, складе 1,5 млрд. доларів [1]. Так зазначив Президент В. Зеленський в інтерв'ю CBS, що опубліковане 25 вересня 2022 року. Але країна повинна розраховувати на свої сили. Уряд, законодавці, науковці країни в цей складний час повинні виробити концепції подальшого розвитку країни, збереження економіки.

Держава запровадила спрямовані на підтримку економіки зміни до законодавства. Зокрема Верховною Радою були внесені зміни в законодавство щодо оподаткування, подання звітності, трудових відносин, що будуть актуальними на період дії воєнного стану. Прийняття цих законів допоможе адаптації економіки країни до реалій війни.

Так Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії

воєнного стану» від 03.03.2022 р. №2118-IX, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану» введено зменшення податкового тиску під час періоду дії воєнного стану. Запроваджується звільнення від фінансової та адміністративної відповідальності фізичних та юридичних осіб, що не змогли своєчасно сплатити податки та збори, подати звітність (крім податкової); встановлюється мораторій на проведення всіх податкових перевірок за винятком фактичних перевірок, зокрема щодо можливості сплати картками. Та у Законі № 2120-IX уточненням дозволено контролюючим органам проводити фактичні та камеральні перевірки, у разі бюджетного відшкодування [2].

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження диференційованої рентної плати за видобування газу природного» від 15.03.2022 №2139-IX, Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 №2120-IX, Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 №2142-IX на період до 31.12.2024 ПДВ на внутрішні перевезення авіатранспортом встановлено в розмірі до 7% замість 20%. На операції з постачання та ввезення на митну територію України бензинів, важких дистилатів та скрапленого газу, нафти та нафтопродуктів зменшено ставку ПДВ з 20% до 7%. На період дії воєнного стану та протягом 3 місяців після його припинення штрафні санкції щодо ЄСВ не будуть застосовуватись, пеня не нараховуватиметься, а нарахована пеня за ці періоди підлягає списанню; також перевірки щодо ЄСВ не проводитимуться. Дозволено фізичним особам підприємцям 2 та 3 групи та юридичним особам, що перебувають на спрощеній системі не

сплачувати ЄСВ за своїх мобілізованих працівників, цей обов'язок бере на себе держава [2].

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» від 24.03.2022 №2142-IX надано можливість переходу на третю групу зі ставкою 2%, не враховуючи обсягу доходу. Продавцям підакцизних товарів таку можливість теж надано. Стосовно фізичних осіб, що є платниками єдиного податку першої та другої групи, прийнято рішення надати їм право не сплачувати єдиний податок та не подавати звітність за періоди, за які не сплачувався податок. Дозволяється не сплачувати податок на житлову нерухомість та земельні ділянки, що розташована на тимчасово окупованих територіях, та на нерухомість, непридатну для проживання внаслідок дій агресора. Відміняється сплата податків на земельні ділянки, на яких ведуться або велися бойові дії, або за визнані засміченими вибухонебезпечними предметами ділянки чи ділянки з фортифікаційними спорудами. Також не нараховується і не сплачується земельний податок та орендна плата за землі державної і комунальної власності з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, в якому воєнний стан буде скасовано та припинено [2].

Крім того Постановою КМУ №314 від 18 березня 2022 року «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» та Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. №2118-IX послаблюються вимоги для отримання ліцензій. Наприклад, щоб почати діяльність, необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки. До Міністерства внутрішніх справ у випадку здійснення охоронної діяльності. Також, ліцензія вважається діючою, навіть якщо за неї не був сплачений черговий платіж або термін її дії закінчився. У цьому разі необхідно протягом 30 днів після

припинення або скасування воєнного стану продовжити ліцензію [2;3].

Постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» встановлено, що на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його скасування роботодавцям надається можливість отримання компенсації в розмірі 6500 грн щомісячно за кожну тимчасово переміщену особу, працевлаштовану ним.

Постановою КМУ від 18.03.2022 р. № 312 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29» розширено програму «Доступні кредити «5-7-9%». Тепер бізнес нашої країни, під час дії воєнного стану та 1 місяця після його завершення має змогу отримати безвідсотковий кредит до 60 млн. грн., незалежно від обсягів річного доходу. Після зазначеного вище терміну і до повної виплати кредитних коштів діятиме 5-ти відсоткова ставка за кредитом. Такий кредит видається на 5 років у разі придбання основних засобів та на 3 роки для поповнення обігових коштів [3].

Розпорядження КМУ від 25.03.2022 № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» надає змогу за сприяння державних і місцевих органів влади, а також, за наявності логістичної можливості, що виключає надмірну загрозу для водіїв та залізничників, на безоплатний переїзд підприємств, переміщення та розселення працівників, підбору для розміщення виробництва відповідних площ та підбору персоналу у місцях нового розміщення [3] .

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX впроваджує лібералізацію у сфері трудових відносин, а саме:

- Дозволяється без згоди працівника переведення його на іншу, не обумовлену трудовим договором роботу, якщо ця робота дозволена йому за станом здоров'я. При цьому дозволено не попереджувати працівника у двохмісячний термін.

- Можна звільняти працівника протягом періоду його тимчасової непрацездатності та відпустки, винятки: відпустка у зв'язку з пологами та відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

- З'являється право роботодавця стосовно загальної категорії працівників збільшувати тривалість робочого часу до 60 годин на тиждень, та стосовно пільгових категорій працівників, котрим передбачена скорочена тривалість робочого часу – до 50 годин.

- За погодженням з військовими адміністраціями, роботодавець встановлює п'яти чи шестиденний робочий тиждень.

- Виплату заробітної плати може бути відтерміновано, якщо відсутня можливість підприємства функціонувати через воєнні дії.

- Встановлено тривалість оплачуваної відпустки у 24 дні, строк тривалості неоплачуваної відпустки може бути необмеженим. Крім того, коли працівника залучено до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, у відпустці йому дозволено відмовити.

- Працівник, не залучений до робіт на об'єктах критичної інфраструктури або до суспільно-корисних робіт, має право на розірвання трудового договору у термін, вказаний ним в заяві, якщо місце роботи знаходиться в зоні ведення бойових дій [2].

Можна зробити висновок, що держава у складних для себе умовах сьогодення не покинула суб'єктів господарської діяльності напризволяще, а забезпечила їм можливість для подальшого функціонування і, таким чином, підтримала економіку України, що допоможе у відбудові країни. Процес законотворчості у даному напрямку потрібно продовжувати і

коригувати в тісній взаємодії з представниками бізнесу, наукової спільноти та громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Американські системи ППО NASAMS вже в Україні, — Зеленський " [Електронний ресурс] // Факти URL: <https://fakty.ua/408006-amerikanske-sistemy-pvo-nasams-uzhe-v-ukraine>.

2. Головна сторінка розділу "Законодавство України" [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

3. Рішення уряду [Електронний ресурс] // Урядовий портал. Кабінет Міністрів України URL: <https://www.kmu.gov.ua/npasearch>.

4. Уряд активно працює над тим, щоб відновлення нашої країни було швидким [Електронний ресурс] // Київська обласна військова адміністрація URL: <https://koda.gov.ua/uryad-aktyvno-praczuuye-nad-tym-shhob-vidnovlennya-nashoyi-krayiny-bulo-shvydkym>.

*Павлова С.Л.,
здобувачка вищої освіти 3 курсу, групи ПД-201
Національного університету «Чернігівська Політехніка»
Науковий керівник: Нітченко А.Г.,
канд.іст.наук, доцент
Національного університету «Чернігівська Політехніка»*

ПРАВО НА ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Найвищими соціальними цінностями людства завжди було, є та буде життя. В ст. 27 Конституції України зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений його. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен громадянин має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1].

Окремими питаннями права на життя займалися такі науковці, як І. В. Гайдайчук, Ю. В. Гоголь, В. В. Заборовський, П. Ф. Мартиненко, Н. М. Михальська, Н. М. Моргун, Я. Т. Новицька, Б. В. Островська, В. В. Подольський, М. В. Рапаєва, А. О. Шпачук та ін. Важливу роль у дослідженні цього питання відіграють експертні дискусії у яких приймають участь члени правозахисних організацій, зокрема, Українська гельсінська спілка з прав людини, «Харківська правозахисна група», «Мирний берег» та інші.

Метою тез є аналіз шляхів запобігання, профілактики та припинення виникнення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я людини.

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України виявилось, що найменш захищеним є право на життя, хоча до війни також були деякі проблеми з тим, що право на життя порушувалося проте не досить часто, як на даний момент.

В умовах війни найбільш поширеними злочинами проти життя є: вбивства й тілесні ушкодження, викрадення та примусове вивезення людей на тимчасово окуповані території,

катування та нелюдське поводження над мирним населенням, а також згвалтування та інші форми насильства.

З урахуванням криміногенної ситуації щодо вбивства та умисних тілесних ушкоджень, які вчинили окупанти можна запропонувати такі напрями запобігання цієї проблеми :

По – перше , це кримінологічна профілактика;

По – друге , це відвернення злочинів та їх припинення.

Кримінологічна профілактика – це діяльність боротьби з насильницькою діяльністю різними суб'єктами, вона спрямована на своєчасне виникнення криміногенно небезпечних явищ, а якщо можливо то навіть їх усунення та створення достатнього захисту та безпечних умов від насильницьких посягань [2].

Найбільш важливими профілактичними комплексами стосовно запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я є :

- втручання у кризові ситуації;
- зменшення практичних можливостей вчинення насильницьких злочинів;
- інформаційна та виховна робота серед населення на окупованих територіях, аби люди якомога менше виходили на вулиці, а особливо жінки;
- залучення громадян до запобігання насильницьким злочинам;
- надання допомоги тим хто постраждав від цих злочинів [2].

Що стосується найголовніших заходів припинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи до них ми можемо віднести такі:

1. Створити спеціалізовані підрозділи та групи які б саме боролися з тяжкою насильницькою злочинністю;

2. Потрібно більш вдосконалити Кримінальний кодекс України та Кримінально-процесуальний кодекс України (наприклад збільшити термін покарання за насильницькі злочини);

3. Активна протидія розвитку злочинної діяльності і

настанню тяжких її наслідків;

4. Негайне вжиття заходів щодо осіб на життя яких готується замах: убезпечити їх [2].

Щоб уберегти себе від сексуального насильства під час війни потрібно:

1. намагатися залишатися наодинці й якомога рідше виходити на вулицю.

2. У разі перебування на вулиці не привертати до себе увагу, одягатися в непомітний одяг темних кольорів, не наносити яскравий макіяж. Якщо маєте довге волосся – ховайте його під головним убором або капюшоном.

3. На вулиці рухайтесь спокійно, цілеспрямовано, не озираючись.

4. Бути максимально зібраними і налаштовувати слух та зір на максимальну увагу.

5. Не користуватися телефоном або іншими гаджетами, аби не привернути увагу. Видаліть із своїх гаджетів персональну інформацію, фото-відео та соціальні мережі.

6. Не вступати в розмови з незнайомими людьми, особливо з військовими, уникати скупчень чи бесід навіть зі своїми сусідами чи знайомими [3, с.4].

Отже, право на життя є найвищою соціальною цінністю, яку потрібно оберігати всіма можливими способами. Дивлячись на ситуацію, яка нажалі зараз у нас в країні, ми можемо констатувати той факт, що найнебезпечніший вид злочину який окупанти вчиняють – це посягають на життя мирного населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. – Розділ II URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>(дата звернення 17.09.2022)

2. Кримінологія особлива частина Особлива частина: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман; За редакцією І. М. Даньшина. – Харків: Право, 1999. 232 с.

URL:https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/410/1/084.html#%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%94%D0%86%D0%9B_2(дата звернення 18.09.2022)

3. Шрамко С. С., Калініна А. В. Як уберегтися від сексуального насильства під час війни. 2022. URL:<https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2022/07/pdf>(дата звернення 20.09.2022)

Положенцев Д.В.,
*ст. викладач кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Акопов С.Е.,
*ст. викладач кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Тітова Н.А.,
*д.е.н., ст..наук.співроб., професор кафедри
управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Поява цифрових та інноваційних технологій, нових моделей, нового типу мислення, нові умови для всіх суб'єктів економічної діяльності, призводить до зростання ВВП та забезпечує створення підґрунтя для формування електронних систем необхідних для громадян та бізнесу держави. Україна володіє вагомим інноваційно-цифровим потенціалом, який залишається лише в малій частці реалізованим на сьогоднішній день і створює нові можливості для забезпечення розвитку державної економіки [1].

У сфері фінансових технологій на сучасному етапі відбуваються радикальні зміни, пов'язані з підвищенням рівня автоматизації, відкритості та орієнтованості на споживача. Значення даного інноваційного сектору вельми велике, оскільки глобальне впровадження фінансових технологій щорічно зростає на 15-20%. Крім того під час війни, в умовах обмеженої

мобільності громадян через небезпеку обстрілів та окупації, актуальність використання цифрових технологій у фінансовій сфері надалі зростає.

Згідно з Глобальним Індексом Інновацій у 2019 року, Україна посіла 15-е місце (із 129 економік) за валовими витратами на НДДКР із-закордону [2, с.571-573]. І вже за два останні роки цей показник знизився: сьогодні Україна займає 49-е місце серед 132 економік, 76-е місце по запровадженню інновацій і 37 місце за результатами інноваційної діяльності [3, с.181].

Причинами зниження ГІІ можна назвати зменшення витрат на дослідження та розробки та освіту у відсотках до ВВП, що вплинуло на якість розвитку людського капіталу та досліджень. Крім того, рівень розвитку інноваційної інфраструктури залишається досить низьким порівняно з провідними країнами світу. До слабких сторін також належать захист прав інтелектуальної власності, розвиток кластерів і низька частка населення, яке користується Інтернетом.

Швидкий розвиток технологій за останні роки призвів до змін у фінансовому секторі: мобільні гаманці, онлайн банкінг, криптоплатформи – те, що колись було лише теорією, стало невід’ємною частиною повсякденного життя. Фінтех – це новий світогляд і потужний тренд у фінансовому секторі. Фінтех привертає увагу не тільки розробників програм, а й гравців на фінансовому рин-ку, які готові запроваджувати сучасні рішення. Тому важливо розуміти стан фінансових технологій в Україні та аналізувати їхні перспективи. В Україні фінтех-індустрія перебуває на ранній стадії розвитку, тому стикається з рядом викликів.

Криза пандемії COVID-19 та війна в Україні суттєво прискорили перехід на цифрові технології різні сфери діяльності, що проявилось в різкому зростанні електронної торгівлі, зростання темпів впровадження відео-конференцій, дистанційного навчання та фінансових технологій. За даними МВФ сучасний прогрес розвитку мобільних грошей, фінансово-технологічних послуг, інтернет-банкінгу можуть принести

значні переваги населенню з низькими доходами і малому бізнесу [4], що, в свою чергу, визначає актуальність дослідження використання цифрових технологій у фінансовій сфері.

Розглядаючи фактори розвитку фінтех, доцільно зосереджувати увагу не лише на зовнішніх, але й на внутрішніх факторах впливу, що вирізняють їх від традиційних банківських та інших фінансових послуг і роблять привабливішими для споживачів, зокрема вартісні і цінові чинники, вплив яких пов'язаний із нижчою вартістю фінансових операцій, реалізуються з використанням фінтеху. Незважаючи на значні результати у вивченні теоретичних аспектів розвитку фінансових інновацій в умовах цифровізації української економіки та світової глобалізації, вони потребують подальшого дослідження.

Фінтех-компанії – це фінансові установи, які використовують технологічні розробки для здійснення операцій. В Україні сьогодні налічується близько 150 фінтех-компаній, більшість з яких засновано протягом останніх 7 років.

Основними факторами, які сприяли бурхливому розвитку «фінтах» у світі є наступні:

- 1) світова економічна криза, що почалася в 2008 р. та її наслідки;
- 2) зростання в усьому світі процесів цифровізації, що охопили практично всі сфери людського життя, включаючи і фінансовий сектор;
- 3) прискорений розвиток ринку мобільних пристроїв;
- 4) поширення швидкими темпами соціальних мереж та месенджерів;
- 5) прагнення до інновацій, підвищені вимоги до зручності користування послугами, якості та швидкості отримання інформації, властиві самому численному у світовій історії поколінню мілленіалів (народилися у період з 1980 р. до початку 2000-х рр.);
- 6) успіх технологічних компаній в інших секторах економіки (ритейл, індустрія розваг та ін);
- 7) зростання обсягу електронної торгівлі, що стимулює

зростання обсягу послуг в сегменті платежів і переказів, а також в сегменті фінансування [5, с. 9-10].

Фінтех відкриває величезні можливості для всіх суб'єктів фінансової сфери. Він забезпечує клієнтам зниження витрат, платежі в реальному часі, більш широкий вибір послуг та більшу зручність. Фінтех може сприяти розширенню доступу до фінансування для фізичних осіб, малих та середніх підприємств, недостатньо охоплених фінансовими послугами. Розкриваючи позитивний вплив фінансових технологій для всіх його суб'єктів, дослідники відзначають зростання конкуренції на ньому, консолідацію інформаційних технологій фінансовими організаціями для диверсифікації свого бізнесу, зменшення інформаційної асиметрії та підвищення ефективності ціноутворення, розширення набору фінансових послуг та кола потенційних клієнтів, забезпечення фінансової доступності в країнах з економікою, що розвивається і розвиненою економікою.

Фінансові послуги в більшості країн світу розвиваються швидкими темпами, перебувають у процесі постійних змін та еволюціонують. Їх еволюція сприяє модернізації всієї системи держави, що відбувається на основі впровадження фінансових, інформаційних та комунікаційних технологій. Програмісти, фінансові аналітики, і економісти зазначають, що поширеність і затребуваність технології зростатиме в геометричній прогресії.

Розвиток цифрових технологій сприяє появі певних потенційних ризиків, які впливають на ефективність функціонування фінансової системи. До таких ризиків належать: ринковий ризик, що передбачає негативні наслідки від істотної зміни ринкової кон'юнктури; кіберризик, що виникає внаслідок специфіки середовища фінансових технологій; технологічний ризик, що передбачає порушення безперебійності надання послуг внаслідок збоїв чи помилок у діяльності сервісу; юридичні ризики, які стосуються недостатності захисту прав споживачів [6, с. 64].

Отже, сучасний етап цифровізації економіки визначив тенденції та напрями розвитку банківської сфери, але водночас

виявив виклики та загрози, у відповідь на які банківські установи повинні сконцентрувати увесь власний потенціал. Зокрема, до першочергових завдань варто віднести необхідність визначення пріоритетів цифрових ініціатив і встановлення чіткої їх узгодженості до корпоративної стратегії розвитку банківської установи. Крім того, вплив цифрових ініціатив повинен знайти відображення в ключових показниках ефективності, а також під час оцінювання приросту вартості бізнесу до і після впровадження фінансових інновацій.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

2. WEF (Світовий економічний форум) (2019). Звіт про глобальну конкурентоспроможність, 2019. 666 с.

3. Global Innovation Index 2021. World Intellectual Property Organization 34, chemin des Colombettes, P.O. Box 18 CH-1211 Geneva 20, Switzerland, 2021. 206 p.

4. Офіційний сайт МВФ. Оновлений огляд світової економіки, липень 2022 р. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/07/26/world-economic-outlook-update-july-2022>

5. Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. Вісник КНТЕУ. 2018. № 2. С. 5-16.

6. Волосович С.В., Василенко А.В. Regtech в екосистемі фінансових технологій. *Modern Economics*. 2019. №15. С 62-68

Положенцева К.Л.,
*к.е.н., доцент кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Ліхота О.В.,
*к.е.н., доцент кафедри управління персоналом,
кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Полянська Л.О.,
*магістр,
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»,
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАГАТОПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Реформування української системи охорони здоров'я, а саме перехід її на новий, відповідний європейським стандартам рівень, передбачає створення потужних інструментів удосконалення соціальної та економічної діяльності медичної служби та підвищення якості медичної допомоги. В цьому контексті, найважливішим завданням, що стоїть перед державою, для отримання аналітичної складової управлінської діяльності, є визначення процесів попередньої обробки неопрацьованих масивів даних.

Володіння достовірною і актуальною інформацією поряд з умінням ефективно використовувати адекватні методи її узагальнення, обробки, аналізу і надання, є основою успішної діяльності державних органів будь-якого рівня. Але для отримання аналітичної складової управлінської діяльності необхідно визначити процеси попередньої обробки неопрацьованих масивів даних [1].

Обробка інформаційного масиву може здійснюватися шляхом приведення даних від абсолютних до відносних, зокрема за допомогою розрахунку індикаторних соціально-економічних показників.

Мета визначення соціально-економічних індикаторів результативності – підтримати лікарні в оцінці ними власної діяльності шляхом відповіді на запитання щодо результатів та подальшої корекції дій з метою підвищення якості надання медичної допомоги. Система індикаторів використовується як механізм внутрішнього управління, а також зовнішнього контролю за системою охороною здоров'я в цілому [2].

Проблема розробки соціально-економічних індикаторів якості та ефективності роботи медичного закладу є актуальною та практично значущою в контексті управління охороною здоров'я на різних рівнях. Аналітична база, у тому числі й використання індикаторів діяльності, має стати підґрунтям для прийняття управлінських рішень, як один з інструментів подолання корупції шляхом фактичного обґрунтування прийнятих висновків та економічних заходів, а також впровадження доказового управління.

Індикативні показники є важливою складовою системи підвищення якості, суттєвими рисами якої є:

- виявлення проблем якості та успіхів;
- систематичний збір даних про надання допомоги;
- здійснення необхідних економічних, соціальних та інших змін через ефективні механізми і стратегії;
- вимірювання впливу змін;
- використання кращих практик [3].

Інформація, що оброблена до індикаторів діяльності, може бути використана у різних видах ситуаційного аналізу на рівні закладу або системи управління пулом закладів охорони здоров'я у якості інструменту стратегічного планування [4].

Визначення вихідних даних для обчислення індикатора є актуальною проблемою, адже отримання зазначених даних невід'ємно пов'язане з методологією статистичного обліку,

забезпечення повноти та достовірності даних, а також можливістю цифрової обробки.

Аналітичне забезпечення державного управління економічною та соціальною діяльністю дає змогу вирішувати значний комплекс завдань:

- одержувати інформацію, необхідну для обґрунтування цілей і формування завдань управління;

- аргументувати прийняття управлінських рішень;

- виявляти соціальні та економічні резерви та використовувати їх для підвищення ефективності виробництва і управління;

- якнайкраще виходити із кризових і неоднозначних ситуацій;

- сприяти розробці концепцій, проектів, програм, планів і прогнозів;

- удосконалювати організацію і систему управління.

З вересня 2020 року заклади охорони здоров'я почали отримувати щомісячні звіти НСЗУ щодо своїх електронних медичних записів, внесених у електронну систему охорони здоров'я (ЕСОЗ). Як зазначається на офіційному сайті НСЗУ у розділі «ЕСОЗ, Можливості для користувачів», «Для менеджера закладу – це доступ до надійних і актуальних даних його закладу, які можна аналізувати і приймати на основі них рішення щодо подальшого розвитку закладу» [6].

Індикатори діяльності медичної допомоги є потужним інструментом удосконалення діяльності медичної служби та підвищення якості медичної допомоги. Але, як для будь-якого інструмента, існує можливість його неадекватного застосування та загрози, з цим пов'язані. Загально визнаною міжнародною практикою є дотримання принципу відмови від використання індикаторів якості медичної допомоги для прямих порівнянь та оцінок діяльності окремих закладів або регіональних служб.

Існує можливість систематичних похибок та укривтя інформації в тих випадках, коли значення індикаторів стають підставою для організаційного тиску, управлінських та кадрових рішень. Використання індикаторів для прямого порівняння як

«турнірних таблиць» є неконструктивним та шкідливим, оскільки з таких «таблиць» неможливо відокремити конкретні аспекти якості медичної допомоги та реальні шляхи їх покращення, а спроби «покращити» діяльність за допомогою маніпуляцій з інформацією призводять до неможливості взагалі отримати уявлення про реальний стан речей.

Індикатори не забезпечують пряму міру якості, а слугують вказівниками для ідентифікації можливих проблем та/або можливостей вдосконалення якості.

Індикатори не забезпечують відповідей на запитання, скоріше привертають увагу до тих сфер, де доцільно провести поглиблені спеціальні дослідження або вжити заходи щодо вдосконалення якості [2].

Таким чином, використання щомісячного звіту щодо внесених електронних медичних записів в якості інформаційного джерела для розрахунку індикаторів діяльності є доцільним через його систематичність, забезпечення єдиного підходу до збору інформації, притаманність для більшості закладів охорони здоров'я та безпеку шляхом використання знеособлених даних.

Визначення показників, що характеризують обсяги та структури надання медичної допомоги, є важливою складовою управлінського процесу на різноманітних рівнях.

Машиночитаність даних та спроможність автоматичної обробки визначених показників значно поширює можливості щодо виявлення проблем та суттєвих відхилень у діяльності закладу та визначення потенційних напрямків соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Демчина Л.І. Аналітична інформація як засіб підготовки управлінських рішень органами місцевого самоврядування. International Academy Journal Web of Scholar. 4(46), 2020, с. 32-37, <https://rsglobal.pl/index.php/wos/article/view/1309/1220>

2. Богомаз В.М., Горох Є.Л., Ліщишина О.М., Новічкова О.М., Росс Г., Степаненко А.В. Індикатори якості медичної допомоги та їх роль в управлінні охороною здоров'я // Український медичний часопис, 1 (75) І/ІІ 2010, https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2010_indyak.pdf

3. Ліщишина О. М. Національні підходи до стандартизації медичної допомоги. Державний експертний центр МОЗ України. https://www.uihp.org.ua/images/attachments/Work_meet_Dec2017/Lish_18_12.pdf

4. Стратегічне планування в охороні здоров'я на рівні госпітального округу. <https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/605/Workbook1.pdf>

5. Сайт Національної служба здоров'я України. <https://nszu.gov.ua/e-data/esoz>

Присяжний В.В.,
здобувач вищої освіти III курсу, спеціальності «Право»
Науковий керівник: Кочина О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Після початку повномасштабної війни майже всі сфери суспільних відносин зазнали впливу. Зокрема це стосується інституту сім'ї, оскільки приблизно 6 мільйонів українців (здебільшого жінки та діти) виїхали за кордон і 3 мільйони стали внутрішніми переселенцями [1]. При цьому в період воєнного стану чоловікам – громадянам України, віком від 18 до 60 років, а також жінкам військовозобов'язаним обмежено виїзд за кордон. Необхідно зазначити, що за словами начальниці Управління інформаційної політики Міністерства юстиції України Оксана Грязнова за перші пів року в Україні уклали 103 903 шлюби, каже вона. Також зареєстрували 7 632 актові записи про розірвання шлюбу. За аналогічний період минулого року зареєстрували 85 960 шлюбів, а розлучень 13 153 [2]. Однак численна кількість осіб не знають як можна укласти чи розірвати шлюб знаходячись на значних відстанях один від одного, або ж якщо один із подружжя перебуває на окупованій території тощо.

Відповідно до ст. 23 Сімейного кодексу (далі – СК) України чоловіки та жінки мають право на шлюб, коли досягнуть шлюбного віку (18 років). Також за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам [3].

Законодавство дещо спростила процедуру одруження під час воєнного стану. По-перше, як зазначає Міллер В. «Місячний термін скорочується у зв'язку із введенням воєнного стану. Відтак, шлюб можна зареєструвати в день подання заяви або

якщо наречені обирають більш зручну для них дату. Цей місячний термін скорочений для усіх категорій населення, бо є безпосередня загроза життю» [4].

Якщо ж наречені не можуть з'явитися з поважної причини для проведення державної реєстрації шлюбу у встановлений день, строк такої реєстрації переноситься за їх письмовою заявою на інший день [5].

Також, якщо проаналізувати постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», то можна зробити висновок, що військовослужбовці можуть одружуватися без особистої присутності – онлайн. Спростуються процедури для військовослужбовців, працівників поліції та медичних установ. Факт реєстрації шлюбу також може підтверджуватися свідоцтвом про шлюб, яке складається безпосередньо командиром/керівником служби/місця роботи, керівником лікувального закладу [6]. Т. Дудін зазначає також про те, що «свідоцтво про державну реєстрацію шлюбу видається у відділі державної реєстрації актів цивільного стану під час звернення одного з подружжя та лише після його внесення до Державного реєстру актів цивільного стану громадян тим відділом, до якого було надіслано оригінал такого акта» [7].

Процедура розірвання шлюбу майже не змінилася. Принцип добровільності шлюбу передбачає те, що воєнний стан не є перешкодою для розірвання шлюбу, адже шлюбні відносини будуються за принципом добровільності. При цьому заява про розлучення не може бути подана при вагітності дружини або при наявності спільної дитини віком до одного року. Якщо подружжя не має неповнолітніх дітей і обидві сторони погоджуються розірвати шлюб, розлучення повинно бути здійснене в органах реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС), в іншому випадку справа вирішується в судовому порядку.

До повномасштабної війни, якщо один із подружжя перебував на окупованій території, то ця особа у найближчому місті на підконтрольній Україні території могла звернутися до

нотаріуса РАЦС із заявою про розірвання шлюбу. Якщо за законом особи можуть розлучитися лише в судовому порядку, насамперед необхідно знайти суд, до якого ви можете звернутися. За загальним правилом позов про розлучення подається в суд за зареєстрованим місцем знаходження або перебування відповідача. Якщо один із подружжя зареєстрований в окупованому населеному пункті, то функції суду який перебував в ньому можуть бути передані іншому. Існує певний перелік судів територіальну підсудність яких змінено у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя під час воєнного стану.

Є декілька випадків, коли один із подружжя можуть подати позов до суду за власним місцем перебування:

- 1) на його утриманні перебувають неповнолітні діти;
- 2) за станом здоров'я або з інших поважних причин особа не може виїхати до місця проживання відповідача – в позові необхідно одразу зазначити таку причину.

Якщо особа вже подала позов до суду, то постає питання повідомлення відповідача про судовий розгляд. У випадку, коли його місце перебування невідоме і він не виходить на зв'язок, суд може зробити запит у відповідні органи для з'ясування його місця перебування. Якщо навіть це не допомогло, суд відкриває провадження. Щоб повідомити «зниклого» відповідача про судовий розгляд, суд розміщує інформацію на офіційному вебпорталі судової влади України.

Розірвання шлюбу з іноземцем може відбуватися через РАЦС або суд. Іноземна особа має скласти заяву про розірвання шлюбу, нотаріально її засвідчити. Після цього необхідно перекласти цю заяву на українську мову, нотаріально засвідчити та подати до РАЦСу.

У випадку судового розгляду справи про розлучення, варто аналізувати: чи є між Україною та країною громадянства вашого чоловіка або дружини міжнародний договір щодо вирішення цивільних та сімейних справ та як він врегульовує питання розлучення. В деяких країнах розірвання шлюбу відбувається на їх територіях за місцевим законодавством тощо.

Якщо такого договору немає, то необхідно керуватися Законом України «Про міжнародне приватне право». Українське законодавство визнає примат міжнародних норм над національними у випадку ратифікації відповідних нормативно-правових актів.

Як зазначає юрист Ю. Бабенко «Розірвати шлюб з «іноземним елементом» в Україні можна, якщо на території нашої держави відповідач має зареєстроване місце проживання чи перебування, а також якщо шлюб укладався в Україні. В інших випадках, вам доведеться звертатися до суду тієї країни, де ви укладали шлюб» [8].

Отже, укладення та розірвання шлюбу під час війни має свої певні особливості. Це зумовлено змінами у законодавстві та воєнним станом, що обмежує пересування деяких категорій осіб. Укладення шлюби стало швидшим та простішим, особливо для військовослужбовців, працівників поліції та медичних установ. Однак багато пар, в яких чоловіки не є військовими, також бажають укласти шлюб, тому необхідно переглянути правило про онлайн-одруження. Під час війни процедура розірвання шлюбу майже не змінилася, однак тенденція до збільшення кількості розлучень негативно позначиться на інституті сім'ї. Розлучення з іноземцем регулюється переважно міжнародним сімейним правом (міжнародними договорами так законодавством інших країн). Можливість розірвання шлюбу з іноземцем в Україні існує якщо відповідач має зареєстроване місце проживання чи перебування, а також якщо шлюб укладався на території нашої держави.

Список використаних джерел

1. У МВС розповіли, скільки українців виїхали за кордон та який відсоток серед них – чоловіки. URL: <https://tsn.ua/ato/u-mvs-rozpovili-skilki-ukrayinciv-viyihali-za-kordon-ta-yakiy-vidsotok-sered-nih-ce-choloviki-2125153.html> (Дата звернення: 25.09.2022).

2. Гончарова К. Сім'я на дві країни. Чи стало в Україні більше розлучень під час війни. URL:

<https://daily.rbc.ua/ukr/show/razorvannye-otnosheniya-stali-ukraintsy-chashche-1662039143.html> (Дата звернення: 25.09.2022).

3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (Дата звернення: 25.09.2022).

4. Шапошніков Д. Що змінилось при укладенні чи розірванні шлюбу під час війни. URL: <https://suspilne.media/263837-so-zminilos-pri-ukladenni-ci-rozirvanni-slubu-pid-cas-vijni/> (Дата звернення: 25.09.2022).

5. Топ-5 фактів про одруження під час війни. URL: <https://kyivobljust.gov.ua/news/info/top-5-faktiv-pro-odrujennya-pid-chas-viyni> (Дата звернення: 25.09.2022).

6. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 07.03.2022р. № 213. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-shlyubu-v-umovah-voyennogo-stanu-213> (Дата звернення: 25.09.2022).

7. Дудін Т. Як зареєструвати шлюб під час війни. URL: <https://pravo.ua/iak-zareiestruvaty-shliub-pid-chas-viiny/> (Дата звернення: 25.09.2022).

8. Бабенко Ю. Розлучення в Україні 2022: як розлучитись під час війни. URL: <https://mitrax.com.ua/uk/blog/rozluchennya-v-ukra%D1%97ni-2022-yak-rozluchitis-pid-chas-vijni/#rozirvannya-shlyubu-pid-chas-vijni-yakshho-odin-z-podruzzhya-perebuva-2> (Дата звернення: 25.09.2022).

Проценко Е.Б.,
*к.ф.н., доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та
поведінкових дисциплін,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Кононенко А.О.,
*здобувачка вищої освіти, групи ТУкр-9-19-БІПкАН,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Художній стиль — це стиль художньої літератури, який використовується в поетично-художній творчості. Його головним завданням є вплив на психіку, почуття, думки читача, за допомогою творів.

Основні ознаки:

образність (образ - персонаж, образ колектив, образ - символ, словесний образ, зоровий образ);

поетичний живопис словом навіть прозових і драматичних творів;

естетика мовлення, призначення якої - викликати в читача почуття прекрасного;

експресія як інтенсивність вираження (урочисте, піднесене, увічливе, пестливе, лагідне, схвальне, фамільярне, жартівливе, іронічне, зневажливе, грубе та ін.);

насиченість стилістичними засобами (тропи, епітети, порівняння, метафори, алегорії, гіперболи, перифрази, тощо; віршова форма, поетичні фігури); конкретно-чуттєве живописання дійсності;

визначальним є суб'єктивізм розуміння та відображення (індивідуальне світобачення, світовідчуття і, відповідно, світовідтворення автора спрямоване на індивідуальне світосприйняття та інтелект читача).

Мета художнього стилю полягає не в тому, щоб безпосередньо передати певну інформацію, а щоб впливати на

емоційну сторону людини, що читає твір, а також збереження індивідуального стилю автора. Саме це і робить твори унікальними. Досягнення встановлених цілей відбувається тоді, коли виконуються функції художнього тексту. До них відносяться:

образно-пізнавальна, яка полягає в тому, щоб розповісти людині про світ, суспільство за допомогою емоційної складової мови.

ідейно-естетична, застосовувана для опису образів, які і передають читачеві сенс твору.

комунікативна, при якій читач пов'язує інформацію з тексту з реальною дійсністю.

Багато хто вважає, що переклад літературних творів є однією з найвищих форм, оскільки це більше, ніж просто переклад тексту. Літературний перекладач також повинен бути достатньо кваліфікованим, щоб передати почуття, культурні нюанси, гумор та інші тонкі елементи твору. Насправді, перекладач перекладає не значення, а повідомлення. Саме тому, текст повинен розглядатися в його цілісності. Альтернативно, Пітер Ньюмарк визначає переклад як «передачу значення тексту іншою мовою так, як автор мав на увазі цей текст» [3, с. 5].

Переклад – це складний вид діяльності, і існує небагато труднощів, які виникають у його процесі, оскільки кожна мова відображає світ по-різному і має власну граматичну структуру, правила та синтаксичні розбіжності.

Складність перекладу полягає лише в тому, що і зміст, і стиль вже існують в оригіналі, і, як наслідок, вам доведеться докласти максимум зусиль, щоб відтворити їх у тому вигляді, в якому вони є в зовсім іншій мові.

До найбільш поширених проблем, з якими стикаються перекладачі, належать: нерозбірливий текст, пропущені посилання, деякі конструкції граматики, діалектні терміни та неологізми, нераціонально розмита термінологія, незрозумілі аббревіатури та скорочення, неперекладність, навмисне неправильне найменування, специфічні культурні відсилання тощо. Тим не менш, існують теоретики, які вважають, що

«дослівний переклад» неможливий. Вони наводять три основні причини, що підтверджують їхню позицію:

1. Тому що певне слово в одній мові часто містить значення, які включають кілька слів в іншій мові. Наприклад, англійське слово "wall" може передаватися німецькою мовою як Wand (внутрішня стіна) або як Mauer (зовнішня стіна).

2. Оскільки граматичні частки (часи дієслова, однина/двійка/множина, маркери відмінків тощо) існують не в кожній мові.

3. Тому що ідіоми однієї мови та культури можуть бути абсолютно незрозумілими для носіїв іншої мови та культури.

"Мова закладена в природі людини" (Benveniste, 1971: 223-224) і "дає саме визначення людини" (Adams and Searle, 1986: 729). Перекладачі стикаються зі складнощами відмінностей між культурами; тема "культурних відмінностей" є дуже проблематичною, і Вальтер Беньямін (1968) описав її як "нерозв'язність, або лімінальність, "перекладу", елемент опору в процесі трансформації, "той елемент у перекладі, який не піддається перекладу". Сапір (1956) наголошує: «Ніякі дві мови ніколи не бувають достатньо схожими, щоб відображати одну і ту ж соціальну реальність. Світи, в яких живуть різні суспільства, є різними світами, а не просто одним і тим же, але з різними ярликами.» [1].

Спочатку переклад літературних творів – романів, оповідань, п'єс, віршів тощо – розглядається як самостійна літературна творчість. Однак, що стосується рішень, то перекладачам слід починати з ретельного дотримання наступних принципів:

1) чудове розуміння мови, письмової та усної, з якої він перекладає, тобто мови оригіналу;

2) відмінне володіння мовою, на яку він перекладає, тобто мовою перекладу;

3) обізнаність у тематиці книги, твору, що перекладається;

4) глибоке знання етимологічних та ідіоматичних співвідношень між двома мовами;

5) тонке відчуття того, коли слід вдаватися до метафори або "буквального перекладу", а коли до перефразування, щоб гарантувати точні, а не фальшиві еквіваленти між текстами мовою оригіналу та мовою перекладу.

Крім того, деякі з наступних методів можуть бути об'єднані для ефективного вирішення проблем перекладу. Наприклад:

1. Зворотний переклад: "Порівняння зворотного перекладу з оригінальним текстом іноді використовується як перевірка точності оригінального перекладу..." [2]. Це один з найбільш поширених методів пошуку еквівалентів:

1.1 Перекладу елементів з мови оригіналу на мову перекладу.

1.2. Вільного перекладу їх назад на мову оригіналу.

2. Обговорення з іншими спеціалістами на тему використання термінів і визначення найбільш коректних.

Перекладачі не повинні думати, що будь-яка двомовна людина здатна виконати задовільний або навіть якісний переклад тільки тому, що вона вільно володіє другою мовою. Здібності, навички і навіть основні психічні процеси, необхідні для білінгвізму, здебільшого відрізняються від тих, що необхідні для перекладу. Передусім, перекладачі повинні вміти читати, розуміти і вловлювати чужі думки, а потім передавати їх точно, повно і без пропусків. Якщо вони зможуть це зробити, то читачі отримають первісний зміст. Зазвичай перекладачі вважають, що найкращі переклади виходять у тих, хто перекладає з другої мови на рідну, адже рідко хто, вивчивши другу мову, володіє нею досконало.

Висновок

Оскільки переклад є одночасно теорією і практикою, перекладачі, окрім подолання труднощів, повинні думати про художні особливості тексту, його вишуканість і підхід, а також про його знаки (лексичні, граматичні чи фонологічні). Не слід забувати, що стилістичні знаки однієї мови можуть надзвичайно відрізнятися від іншої. Художній переклад є і результатом міжнаціональної комунікації, і визначенням самої мови в

цілому. Він одночасно виконує дві основні функції: інформативну і творчу.

Отже, підводячи підсумки можна сказати, що художній переклад є відтворенням рідною мовою іншомовного тексту, єдності змісту і форми, а також важливим елементом сприйняття літератури іноземною мовою.

Список використаних джерел

1. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/inmov/posibniki/теорія_перекладу.pdf
2. Шулік, С. Актуальні проблеми художнього перекладу. Суми. 2015. 2 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324252356.pdf>
3. A Textbook of Translation. Front Cover. Peter Newmark. Prentice-Hall International, Language Arts & Disciplines, 1988. 292 pages.

*Рябоконт Н.С.,
старший викладач кафедри психології
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

*Щербак В.М.,
здобувач вищої освіти, групи ТУкр-9-19-БІПС,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ВАЖЛИВІСТЬ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ ЗАГРОЗИ ВТРАТИ РОБОТИ

Психологічна безпека як стан, порівняно з особливостями копінг-стратегій, рідше привертає увагу дослідників і аналізується, як правило, в контексті інших феноменів: колективної пам'яті та конструювання соціальних проблем у свідомості людей [2], невпевненості і формуванні внутрішньої сили особистості [5]. У рамках множинного вибору мислення аналізується дихотомія «безпека – вразливість» [8].

У роботі Г. В. Сем'ї простежувався зв'язок між втратою почуття психологічної безпеки та різкою зміною життєвих умов. Психологічна захищеність визначається як досить стійке та позитивне емоційне переживання, яке базується на поєднанні зовнішніх умов і внутрішньої позиції особистості [5]. У цьому ж руслі психологічну захищеність аналізує М. І. Єнікеев, визначаючи феномен як «стійкий емоційно-позитивний стан, заснований на усвідомленні індивідом стійкої можливості задоволення базових потреб» [3, с. 604] і протиставляючи її психологічній незахищеності [3, с. 571].

Л. Ю. Суботіна аналізує психологічну безпеку, в тому числі в ситуації втрати роботи, як наслідок функціонування механізмів психологічного захисту особистості [9]. У ситуації втрати роботи розрізняють оборонний, екстрений і поліфункціональний психологічний захист [4]. Як умови

переживання психологічної безпеки виділяють «приналежність до стабільної соціальної групи, особистісні здібності, реалістичний рівень домагань» [3, с. 604]. Важливість приналежності до стабільної соціальної групи підкреслюється також авторами, які аналізують суміжну сферу - проблему психологічної захищеності (І. О. Баєва, Г. В. Грачов, Н. В. Дашкова, О. Ю. Закотнова, Т. С. Кабаченко, Г. С. Коритова, М. А. Котик, О. Б. Лактіонова, А.О. Реан).

І. А. Баєва та М. М. Баєв відзначають, що здатність людини зберігати стабільність в «середовищі з психотравмуючими впливами «психологічної безпеки» виражається в переживанні своєї захищеності/незахищеності в конкретній життєвій ситуації» [1], а психологічна захищеність – це «результат успіху в подоланні негативних впливів на людину» [1, с.2].

Незахищеність є протилежною стороною захищеності в континуумі захищеність-незахищеність. Як окремий випадок психологічної незахищеності може бути розглянута і суб'єктивна трудова незахищеність – процес і водночас результат переживання, викликаного поєднанням інтерпретації робочої ситуації як загрозливої в майбутньому збереженню зайнятості внаслідок суб'єктивного сприйняття дії об'єктивного стресора (загрози втрати роботи), а також оцінки власних особистісних ресурсів для подолання цієї ситуації. Дослідники відзначають деструктивний характер впливу суб'єктивної незахищеності роботи на працівника та організацію [10].

А. Ю. Смірноюю, після проведення емпіричного аналізу стосовно значення підтримки соціального оточення особистості у ситуації загрози втрати роботи, були виявлено, що суб'єктивне переживання психологічної захищеності у підлеглих тісніше пов'язане з когнітивною оцінкою безпеки робочого середовища, відсутності конфлікту між сім'єю і роботою. Конфлікт між сім'єю та роботою більше корелює з когнітивною оцінкою безпеки/загроз робочої ситуації, яка є більш вираженою серед керівників. Співробітники, особливо керівники, які розглядають неробоче середовище як джерело рольового конфлікту, також

схильні сприймати робочу ситуацію як більш загрозливу. Оцінка організаційного середовища звичайними працівниками як сприятливого пов'язана з когнітивною оцінкою безпеки робочої ситуації і вони більш схильні до конфлікту між сім'єю і роботою ніж працівники які займають керуючу посаду [7] .

Порівняння даних одружених і неодружених працівників показало, що у групі одружених і неодружених працівників було виявлено найбільшу кількість різних параметрів. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що сім'я змінює жінку більше, ніж чоловіка. У заміжніх жінок спостерігався вищий рівень підтримки сім'ї, ніж у незаміжніх [6] .

У самотніх жінок, які виховують дітей, рівень конфлікту між сім'єю та роботою вищий, ніж у заміжніх, що пояснюється великою кількістю обов'язків одного з батьків.

В ситуації загрози втрати роботи саме інструментальна підтримка сімейного середовища, яка проявляється в зниженні претензій сім'ї до тимчасових і енергетичних ресурсів працівника, сприяє підтримці психологічної захищеності, а також «оцінці трудової діяльності» як менш загрозливої.

Підтримка робочого оточення більшою мірою впливає на когнітивну оцінку загроз робочої ситуації, а не емоційні переживання, пов'язані з цими загрозами.

Підтримка соціального оточення, що виявляється у відсутності надмірних вимог до працівника із боку сім'ї у загрозливої робочої ситуації, сприяє зниженню оцінки загроз робочої ситуації, почуття соціальної підтримки грає у разі меншу роль. Вплив відсутності конфлікту між сім'єю та роботою на збереження психологічної захищеності вищим, ніж емоційна підтримка сім'ї. Працівники, які перебувають у ситуації загрози втрати роботи, більш схильні до переживання суб'єктивної трудової незахищеності за наявності додаткових вимог з боку сім'ї. Можна зробити висновок, що не просто наявність сім'ї, зокрема яка може надати емоційну підтримку, але здатної надати працюючому члену підтримку, володіючи певними ресурсами, у тому числі ресурсами для того, щоб вирішити завдання сім'ї, не звертаючись за допомогою до

працюючого, сприяє збереженню психологічної захищеності працівника у ситуації загрози втрати роботи [6;7].

Підсумовуючи вищезазначені дослідження можна зробити висновок, що у ситуації загрози втрати роботи найважливіша сімейна підтримка інструментального типу. Слід також наголосити, що підтримка сімейного оточення важлива саме для працюючих жінок.

Підтримка працівника сімейним оточенням сприятливо позначається і на організації: працівники, які мають сім'ю, в цілому розцінюють робоче середовище як більш справедливе, що підтримує, тобто підтримка сімейного оточення надає своєрідний гало-ефект, що виражається в вищому рівні оцінки підтримки робочого оточення заміжніми/одруженими респондентами.

Список використаної літератури

1. Баева И.А., Баев Н.Н. Психологические ресурсы защищенности студентов как показатель психологической безопасности личности. *Психологическая наука и образование*, 2013, № 1.

2. Емельянова Т.П., Дробышева Т.В. Конструирование социальных проблем в СМИ и в представлениях граждан (на примере бедности). *Психологические исследования*, 2015, 8(39).

3. Еникеев М.И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии. М.: Норма, 2005.

4. Кабардов М.К., Аминов Н.А., Гусев С.А. Исследование специфики переживания события потери работы. *Психологические исследования*, 2010, 6(14).

5. Смирнова А.Ю. Роль организационной поддержки в профессиональном развитии персонала. *Акмеология*, 2015, 4(56). С. 142–150.

6. Смирнова А.Ю. Двухкомпонентная модель субъективной незащищенности в сфере труда в зарубежных исследованиях: психологическое содержание и диагностика феномена. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Философия. Психология. Педагогика*, 2015, № 4. С. 99–

7. Смирнова А.Ю. Значение ролевого конфликта в переживании субъективной незащищенности в сфере труда. *Организационная психология*, 2016, 6(4), 14–28.

8. Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А. Рефлексия множественности выбора в психологи межкультурных коммуникаций. *Психологические исследования*, 2015, 8(40), 10.

9. Субботина Л.Ю. Психология защитного поведения. Ярославль: ЯрГУ, 2006.

10. De Witte H. Job insecurity: Review of the international literature on definitions, prevalence, antecedents and consequences. *Journal of Industrial Psychology*, 2005, 31(4), 1–6.

Рябченко М.С.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Іващенко П.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПРОТИДІЯ НЕДРУЖНІМ ПОГЛИНАННЯМ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Рейдер - це фізична або юридична особа, що одержує права на акціонерну компанію (товариство) без згоди на те її акціонерів, працівників, адміністрації, що використовує в цих цілях процедуру покупки на відкритих торгах, агресивно скуповує контрольний пакет акцій.

Грінмейл - форма корпоративного шантажу викупити пакет акцій за завищеною ціною.

Передумовами атаки є:

- прояв інтересу міноритарних акціонерів до діяльності товариства й запиту різні документи.
- несподівані перевірки підприємства із вимогою надання копій документів, що стосуються активів товариства, кредиторської заборгованості.
- підвищена увага ЗМІ до товариства.
- надмірне збільшення операцій із дрібними пакетами акцій.
- нав'язування партнерства, як окремими особами, так і фірмами.
- зникнення різних документів, зразків підписів керівництва, печаток та ін.

Етапи поглинання підприємства та контрзаходи власника

Етап	Ціль	Спосіб здійснення	Контрзаходи власника
1.	2.	3.	4.
1. Збір інформації	Аналіз ситуації в середині АТ, оцінка ресурсів поглинання.	1. “договір” зі службовцями державних організацій, уповноважених проводити перевірки на підприємстві, про одержання від них копій документів, щодо активів підприємства, його господарської діяльності, контрагентів і кредиторської заборгованості. 2. використання баз даних ДПАУ, БТІ, реєстраторів тощо. 3. направлення реєстротримачу від імені міноритарного акціонера вимог про виписку з реєстру акціонерів. 4. використання структур, що займаються промисловим шпигунством	Керівництво товариства при виявленні фактів незаконного збору інформації може притягнути організаторів до відповідальності відповідно до КК України.

2. Формування портфеля	Скупка акцій, тиск на товариство	1. дезорганізація керівництва й демонстрація акціонерам “проблемності” акцій, що перебувають у них на руках. 2. скупка акцій у дрібних акціонерів. 3. порушення кримінальних справ відносно керівництва й великих акціонерів, у тому числі по надуманих підставах. 4. використання тактики “грінмейлера”. 5. позови керівництву товариства від імені акціонерів із приводу порушень при проведенні додаткових емісій акцій, здійсненні великих угод і т. ін. 6. ініціація перевірок підприємства по “сигналах” акціонерів. 7. “роздвоєння” реєстру. 8. здійснення угод з акціями й доведення їх до сумнінного покупця.	1. переслідування учасників розкрадання акцій у карному порядку. 2. контрскупка акцій. 3. переведення акцій у довірче управління. 4. добровільне блокування операцій по особистому рахунку або передача їх у заставу підконтрольній структурі. 5. додаткова емісія акцій з розповсюдженням по закритій підписці.
-------------------------------	---	---	---

3. Пошук союзників	Консолідація пакета	1. розкол керуючого органа. 2. згуртування незадоволених дрібних акціонерів навколо себе. 3. сепаратна пропозиція одному або декільком власникам великих пакетів акцій на вигідних умовах.	Керівництво йде на поступки міноритарним акціонерам з метою пом'якшення опозиції, магання досягти єдності у середині ради директорів.
4. Операції по активах	Виведення активів підприємства, обтяження їх зобов'язаннями, з метою втрати змісту захоплення підприємства	1. "фіксація положення".	
		2. створення "підконтрольної" кредиторської заборгованості	
		3. "гра в міста" по судових позовах.	
			Перешкода переобранню ради або заперечування його легітимності.
5. "Вхід" на підприємств о	Створення формальних передумов, для "входу" на підприємство	1. створення паралельного органу управління за допомогою скликання позачергових зборів акціонерів і обрання нової ради директорів. 2. недопущен ня на збори "небажаних акціонерів". 3. судове визнання зборів акціонерів легітимним. 4. блокування пакету акцій опонентів.	1. участь у зборах, з метою контролю над процесом і веденням протоколу зборів. 2. недопущен ня "альтернативних" зборів з нотаріальним документуванням. 3. блокуванн я пакета акцій загарбника.

6. Перехоплен ня управління	Фізичний контроль над підприємством паралельного органа управління	1. дія судових приставів із суперечними один одному виконавчими листами, виписаними відповідно до визначення різних судів, підрозділів фізичного захисту, приватних охоронних підприємств й міліції. 2. інформаційна війна й перетягання адміністративного ресурсу.
7. Поглинання	Контроль над підприємством: - захоплен ня актив (нерухомість, основні фонди); - захоплен ня бізнесу.	Здійснення угод із продажу, поки актив не попадає в руки сумлінного покупця, щоб не можна було заперечити угоду. Здійснення операцій щодо утримання й ліквідації наслідків захоплення. Легалізація бізнесу.
		Перепрофілювання в рейдери, контрактака підприємства.

Способи захисту від недружнього поглинання:

1. пов'язані з акціями підприємства:

- зустрічна купівля акцій.
- відмова реєстратора перереєструвати акції на ім'я рейдера.
- одержання менеджментом підприємства доручень від акціонерів на право представляти їх на загальних зборах акціонерів.
- маніпулювання кворумом загальних зборів акціонерів з використанням реєстрації.
- проведення додаткової емісії акцій для збільшення кількості акцій менеджменту й “розмивання” частки фірми-рейдера.
- фіксація акцій підприємства, які належать членам трудового колективу, через внесення їх у статутний капітал створеного й підконтрольного менеджменту закритого

акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю.

2. пов'язані з активами підприємства:

- відчуження активів підприємства у власність підконтрольних менеджменту осіб.

- застава активів підконтрольним менеджменту особам.

- ухвала підприємством-метою ексклюзивних договорів на реалізацію продукції, постачання сировиною й т. ін. з підконтрольними менеджменту особами.

3. превентивні заходи:

- налагодження оперативної взаємодії із судовими органами (канцелярією суду).

- фіксація дати складання списку акціонерів.

- відчуження основних активів, які, є причиною інтересу рейдерів.

- ініціація ліквідації свого підприємства.

- захист всієї службової й комерційної інформації.

- контркупка акцій і часток товариства.

Сучасний стан економіки характеризується поглибленням економічної кризи, за якої розпад господарських зв'язків супроводжується скороченням обсягів виробництва та національного доходу. Основною причиною кризи є невідповідність внутрішнього середовища підприємств та ринкових умов господарювання.

Як показали проведені дослідження, ця невідповідність проявляється через низку фінансових труднощів, з якими стикаються як суб'єкти господарювання, так і держава. Найбільше значимими є: недоліки у створенні та використанні оборотних активів; невідповідність між стадіями руху оборотного капіталу; незбалансованість основного капіталу та оборотних коштів; знецінення оборотного капіталу та інших. Вихід із , здається, полягає, з одного боку, в адаптації підприємств до ринку, з другого - в збалансованому формуванні і раціональній політиці щодо недружніх дій на фінансовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України «Про заходи щодо протидії рейдерству» від 22 липня 2019 року № 542/2019.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019>

2. Кузьменко, Т. Сутність та класифікація механізмів публічного управління протидією рейдерству. Науковий вісник: Державне управління, 2022, (1(11)), 61–73. <https://doi.org/10.33269/>

3. Нечай В.О. Схеми недружного поглинання (рейдерство). Ефективна економіка. 2009. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

4. Швидка Т. Регулювання та контроль за злиттями й поглинаннями суб'єктів господарювання. Підприємництво, господарське право і процес. 2021. №2. С. 63- 68. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.11>.

5. Постанова КМУ Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств від 21.02.2017 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

6. Про заходи щодо протидії рейдерству: Указ Президента України від 22.07.2019 р. № 542/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019>.

Сидоренко Є.В.,
к.ю.н. кафедри «Правознавство»
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Колесник К.К.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

РИНОК КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний стан ринку криптовалюти в Україні є досить амбітним. Так, перед початком повномасштабного вторгнення на територію України країни-агресора РФ ринок криптовалюти в нашій державі тримав позиції фінансового центру не лише Східної Європи. Активна фаза військових дій припала саме на активне запровадження легалізації віртуальних фінансів та на початок регулювання всіх процесів, які відбуваються в середині ринку криптовалюти.

Зовні позиція України як криптоцентру досить проста: маючи низькі податки, легку паперову роботу та надлишок високо талановитих інженерів, місцева технологічна економіка могла б розвиватися, щоб залучати іноземні інвестиції. Технологічна економіка, що активно розвивається, допомогла бсхідноєвропейській країні перейти на економіку послуг, де західні компанії часто передають розробку на аутсорсинг, до місця, де є інновації та розвиток, незалежні як від Заходу, так і від Сходу. Так, після легалізації біткойна в Україні в 2021 році наша держава стала четвертою в світі в Глобальному індексі прийняття криптовалют, який був складений інформаційною компанією Chainalysis [1]. На думку фахівці, в Україні люди, які мають фінансові можливості вкладають їх у нерухомість, але зараз з'явилась альтернатива — криптовалюта. Проте, для застосування всіх механізмів, які працюють на ринку криптовалюти треба дуже добре знатися на всіх нюансах, аби не

втратити вкладені кошти.

Так, розвитку ринку криптовалюти в Україні сприяло відсутність альтернатив для вкладення коштів, адже одним з основних надійних інвестицій українців була саме нерухомість. На переконання фахівців українці вкладаються у розвиток криптовалюти через те, що ринок інвестицій в країні доволі обмежений.

Україна також не має міцного фондового ринку, а іноземний ринок є недоступним для багатьох українців, що робить її однією з найбідніших країн Європи з більшою частиною капіталу, що витікає з української економіки.

Криптовалюта – це можливість. Люди вкладають кошти або в криптовалюту, або в нерухомість. «Вторгнення Росії в Україну — це перша велика подія, де криптовалюти є частиною рівняння», — сказав клієнтам хедж-фонд Bridgewater. «Ця короткострокова динаміка відбувається разом зі структурними змінами на ринках криптовалют, які, на нашу думку, саме підкріплюються, оскільки збільшується прийняття ключовими інституційними інвесторами та поглиблюється навколишня екосистема». Середньодобовий оборот ринку віртуальних активів в Україні оцінюється приблизно в 150-200 мільйонів доларів США, хоча цей ринок залишається неврегульованим.

Ідея прийняття нового закону полягала в тому, щоб перевести діяльність із віртуальними активами із сірої зони в регульовану територію. Це означає, що віртуальні активи тепер мають особливий правовий статус. Поняття віртуальних активів (які виходять за межі лише криптовалюти) прямо визнається в законі об'єктом правовідносин.

В результаті прийняття Закону про віртуальні активи:

- буде легалізована діяльність іноземних та українських криптобірж;
- банки зможуть відкривати рахунки для учасників ринку;
- резиденти України, які володіють віртуальними активами, зможуть здійснювати з ними операції відповідно до законодавства;
- Україна гарантуватиме судовий захист усіх прав на

віртуальні активи [2].

Основною перевагою є те, що ринок отримає офіційний статус, а учасники ринку – правовий захист своїх прав. На практиці це означає, що власники віртуальних активів зможуть декларувати свої доходи від цих віртуальних активів і користуватися банківськими послугами з їх залученням. По-друге, Закон про віртуальні активи є важливим кроком у забезпеченні вимог AML 2, особливо з огляду на розмір ринку віртуальних активів. По-третє, юридичне визнання віртуальних активів може допомогти залучити в Україну постачальників та інвесторів віртуальних активів. Це принесе економічні вигоди Україні в цілому та допоможе подолати економічні наслідки, спричинені вторгненням Росії в Україну. Важливо, що Закон про віртуальні активи поширюється на операції з «українським елементом», тобто закон не розширює свою сферу дії за межі України.

Зокрема, Закон про віртуальні активи застосовується у таких випадках: - постачальник або одержувач послуг має зареєстроване місцезнаходження чи постійне представництво в Україні; - сторони правочину обрали право України в якості чинного; - обидві сторони угоди є резидентами України; - набувач віртуального активу — резидент України [2].

Відповідно до Закону про віртуальні активи, віртуальний актив – це нематеріальна вигода, яка має вартість і виражається у вигляді комбінації електронних даних. Однак віртуальні активи не є засобом платежу і не можуть бути обмінені на майно (товари) чи виконання (послуги). Хоча можливість безпосередньої оплати віртуальними активами виключена, на практиці можливі випадки, коли віртуальні активи будуть конвертовані в гривні.

Після набуття чинності Закону про віртуальні активи учасники ринку зможуть користуватися банківськими послугами, сплачувати податок на прибуток та отримувати правовий захист своїх прав.

Отже, дуже важливо захистити інвесторів у віртуальні активи. Проте Закон про віртуальні активи є рамковим правовим

актом, який встановлює загальні основи регулювання. Його реальний вплив і користь стане очевидним лише після прийняття відповідних підзаконних актів, які встановлюють дуже конкретні вимоги до механізмів і процедур роботи з віртуальними активами на ринку. Зокрема, ці підзаконні акти мають бути прийняті вчасно, тобто до або одночасно з набуттям чинності Законом про віртуальні активи, щоб уникнути ситуації, коли ринок діятиме з порушенням законодавства. Також має бути перехідний період, щоб учасники ринку змогли привести свою діяльність у відповідність із законодавством. Для повного та ефективного запуску ринку віртуальних активів Мінфін також активно працює над внесенням змін до Податкового та Цивільного кодексів України. У кожному разі, враховуючи поточний стан української економіки та невизначені перспективи її відновлення, прийняття Закону про віртуальні активи є важливим кроком до побудови ліквідного регульованого ринку.

Список джерел:

1. Біткойн і війна: URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6571468.html>
2. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX – не вступив в дію.

Суворова С.Г.,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
Кадетов С.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
Ременець А.І.,
здобувачка вищої освіти групи ІНЗ-9-19-БІУПП
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «JUST-IN-TIME» В УМОВАХ ВІЙНИ

Загострення конкуренції на світових ринках змінює пріоритети щодо масштабності виробництва. Масове виробництво втрачає свої позиції, стратегія розвитку провідних фірм будується на «поміркованих» темпах економічного зростання. В умовах трансформації ринку, а саме переходу від «ринку продавця» до «ринку покупця» формування виробничих програм залежить виключно від ринкового попиту. Відбувається перехід від традиційної концепції управління виробництвом до логістичної (виробництво на замовлення). Ці обставини зумовлюють підвищення вимог до якості, надійності та своєчасності процесу розподілу, а конкурентними перевагами користуються ті підприємства, які здатні забезпечити найкращу і швидко відповідь на ринковий попит при найменших витратах.

Успішність функціонування будь-якого товаровиробника залежить від ефективності виконання базових логістичних функцій, таких як постачання, виробництво та збут, а також від

вибору необхідної логістичної концепції управління матеріальними потоками.

Система постачань «саме вчасно» або концепція «нульового запасу» є найпоширенішою в логістичному управлінні. З'явилася дана система поглядів в Японії в кінці 50-років XX століття і пов'язана з впровадженням компанією «Тойота Моторс» логістичної системи KANBAN.

На сучасному етапі розвитку логістичних вчень, система «Just-in-Time» розглядається як концепція побудови логістичної системи на стадії постачання, виробництва, дистрибуції, основою якої є синхронізація процесів доставки матеріальних ресурсів, незавершеного виробництва і готової продукції в необхідній кількості і на той момент, коли ланки логістичної системи їх потребують, з метою мінімізації витрат, пов'язаних зі створенням запасів. Концепція «Just-in-Time» забезпечує високу гнучкість всієї логістичної системи, супроводжується значною пропускною здатністю, сприяє створенню високої якості продукції, логістичного сервісу, надає можливість споживачу самостійно обирати зручний для себе час доставки.

Концепція «Just-in-Time» використовується такими світовими виробниками, як «Дженерал моторс», «Рено», «Крафт, Інк.» та інші. На вітчизняному ринку даний логістичний прийом практикують такі підприємства, як ЗАТ «АВК», ПрАТ «АБІНБЕВ ЕФЕС УКРАЇНА», ТОВ «Ніссан Мотор Україна», ПрАТ «Монделіс Україна» та інші.

Застосування логістичної системи «саме вчасно» вітчизняними та закордонними підприємствами принципово змінює схеми та інтенсивності матеріальних потоків: вони рухаються швидше, меншими обсягами, що дозволяє точніше задовольнити вимоги споживачів до термінів постачання. Враховуючи фактор часу, важливим моментом є правильний вибір способу транспортування, оскільки саме від нього залежить надійність на своєчасність поставок.

Дана концепція є ефективною з точки зору виключення можливості накопичення зайвих запасів як у виробництві, так і у дистрибуції. Вона дозволяє відмовитись від складських операцій

і складських приміщень щодо зберігання сировини, напівфабрикатів, комплектуючих засобів та готової продукції.

Однак, сучасна модель логістичного ланцюжка «Just-in-Time» не впоралась з новими реаліями вітчизняної економіки, спричиненими війною. З одного боку, товаровиробники відмовилися від накопичення та зберігання товарів, намагаючись мінімізувати залишки, щоб у разі можливої атаки на склади не було втрат товару. А з іншого, застосування даної концепції в умовах війни призвело до неможливості виробничих і торгових компаній задовольнити попит покупця в необхідний момент. Система «саме вчасно» передбачає відсутність страхових запасів, а отже, не захищає виробництво і є ризиковою. Таким чином, концепцію «нульового запасу» доцільно застосовувати тільки в стабільно працюючих економічних системах при налагоджених довгострокових господарських зв'язках.

Список літератури

1. Вольвач І.Ю.. Досвід впровадження логістичної концепції виробництва “just-in-time” / Вольвач І.Ю.// Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — Т. 2, вип. № 4. — С. 250— 253.

2. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Основні напрями розвитку логістики підприємства та її основні концепції / Г.Л. Матвієнко-Біляєва, Н.С. Ляліна, Ю.М. Котельникова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». — 2019. — Випуск 24, частина 2. — С. 119-125.

3. Мельник О. В. Нові концептуальні підходи в логістиці [Електронний ресурс] / О. В. Мельник // Ефективна економіка. — 2013. — № 2. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

Суярко К.О.,
здобувачка вищої освіти II курсу, юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Козинець О.Г.,
к.і.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗНАЧЕННЯ РЕФОРМ СОЛОНА ДЛЯ РОЗВИТКУ АФІН

Вивчаючи історію України та інших європейських держав, встановлення їх незалежності та економічний розвиток, більшість історичних джерел вкажуть вам на досвід афінської спільноти. Приватна власність, торгівля або поділ населення все це було предметом реформ Солон. Яке ж значення мають ці реформи для розвитку держави?

Варто зазначити, що Солон (638 до н. е. – 559 до н. е.) – афінський політик, реформатор і законодавець, один із «семи мудреців». Заклав основи Афінської демократії. Солон став відомий лише після завоювання у мегарян острова Саламін, попри те, що до того його вважали божевільним. На той час заляканий народ не мав своєї волі до життя або війни, через страх бути страченим, але знайшлась людина, яка своєю елегією змогла пробудити сильний дух афінян та наштовхнути їх до цієї війни. Науковці вважають цей переказ тогочасних подій є легендою, і припускають, що острів був завойований пізніше [3, с. 1].

Велику заслугу Солону принесла підбиття до війни греків проти міста Кірри, також у судових справах не один раз схилив винних підкоритися суду тридцяти.

Через свої заслуги Солон у 594 р до н.е. був обраний архонтом. Як законодавець, він представляв інтереси сільського і заможного міського демосу та інших аристократів, які приєдналися до нього і чий інтереси співпадали з темою торгівлі. Через такі зміни у житті цілої держави та прилеглим до неї територіям, потрібно було швидко провести потрібні реформи щодо економіки та структури населення, саме цим і займався

Солон.

Його реформи поділялися на економічні та політичні. Головною з них була сисахвія, тобто прибирання боргових каменів із заставлених земельних ділянок бідняків, тим самим було відмінене боргове рабство. Один із документів свідчив, що розшук проданих в рабство виходив навіть за межі держави.

Реформа боргового права була найпрогресивнішою та означала новий шлях до демократичного розвитку афінського суспільства – зміцнення майнових прав власників. Наслідком реформи стало збільшення кількості саме середніх землевласників. Здійснити переділ землі Солон не наважився, бо аристократичні верстви були ще економічно сильними. Солон також створив закон про свободу заповітів, який підтверджував приватну власність на землю та дозволяв робити родові володіння, що суперечила тодішнім нормам про успадкування землі без прав відчуження [5, с. 111].

Налагодження політичних реформ призвело до створення закону, який забороняв вивіз хліба з Аттики, але заохочував вивіз оливкового масла. Це також було спрямовано проти родової знаті, яка, володіючи орною землею і вивозячи зерно за межі Аттики, встановила високі ціни на хліб на ринку. Через заохочування вирощувати маслини та виноград, Солон видав закон, який урегулював садіння дерев, зрошення, правила спільного користування колодязями, які раніше належали окремим родам і сім'ям. Розведення оливково-виноградних культур було доступним і середнім верствам демосу, що значно підвищило економіку тогочасних Афін.

Для громадян рабовласницької держави було забезпечено участь у політичному житті, запровадження принципу народовладдя та полісу. За цим принципом на державні посади обирали людей шляхом голосування і на певний строк. Вищим джерелом влади, сувереном права, згідно ідей Солона, був весь народ, а політичним органом, який відображав волю народу, були народні збори – еклесія, в яких брали участь усі дорослі афінські громадяни. Поряд зі тогочасними органами влади Солон утворив нову демократичну раду – буле, яка складалася з

чотирьохсот представників (по 100 чоловік від кожного племені). Рада чотирьохсот стала основним дорадчим органом, що готував рішення на народні збори [5, с. 115]. Також ці реформи стосувалися й судових органів, таким чином було створено новий орган – суд присяжних – гелію, до якого міг бути обраним будь-який афінський громадянин від 30-ти років.

За правління Солон було створено безліч законів, які стосувалися різних галузей права. Всі вони були записані на дерев'яних дощках. Кожен громадянин держави клявся дотримуватися їх, також над всіма законами був визначений десятилітній термін. У своїй елегії «Настанови афінянам» Солон висловлював глибоку впевненість у великому майбутньому Афінської держави, яку підтримують боги.

Реформи викликали невдоволення як багатих громадян, так і бідних. Солон мав вибір або стати тираном, або самоусунутись від управління. Він вибрав другий варіант і вирушив у довгу подорож Єгиптом, Кіпром та Лідією. Після повернення до Афін Солон не мав колишнього політичного впливу. Помер у похилому віці у рідному місті. Був глибоко віруючою у богів людиною, саме це й було джерелом його ідей у працях.

Список використаної літератури

1. Реформи Солон. URL: <http://history-konspect.org/?content=1887>
2. Історія держави та права: навч. посібн. / Д.Є. Забзалюк, В.С. Макарчук, В.Я. Марковський, В.Д. Яремчук, Н.Я. Рудий (Заг. ред. Д.Є.Забазалюка та В.Я. Марковського). Львів: СПОЛОМ, 2021. 438 с.
3. Солон. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Реформи. URL: <https://historiosophy.ru/594-g-do-n-e-solon-provodit-reformy-v-afinax-i-izdaet-zakony/>
5. Сутність та значення реформ Солон. URL: https://vuzlit.com/500230/sutnist_znachennya_reform_solona

*Хижняк Д.А.,
здобувач вищої освіти 2-го курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПОНЯТТЯ ЗРІЛОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Для України і не тільки для неї, а для більшості розвинених країн світу необхідно щоб громадяни були соціально активними, цілеспрямованими на розбудову держави. Вони повинні мати розвинені комунікативні якості, бути відповідальними, зрілими людьми, мати певні характерологічні якості особистості.

У зв'язку з цим виникає проблема з точки зору науки та практики в детальному аналізі поняття «зрілості», «особистісної зрілості».

Ще в 1926 році Е. Клаперед охарактеризував зрілість як стан психічної «скам'янілості», коли припиняється процес розвитку людини. Проте пізніше було показано, що зрілість не завершується з дорослістю оскільки природа психофізіологічного розвитку зрілості різномірна і суперечлива; на всіх її етапах трапляються як позитивні так і критичні моменти [5].

Поняття зрілості доволі часто вживається в психології. В українській мові поняття зрілість, або зрілий часто трактується як такий, що досяг повного розвитку, який має великий досвід, досяг високої майстерності, цілком сформований, глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності [4].

Розглядаючи поняття зрілості можна побачити, що в роботах багатьох дослідників воно трактується дещо по різному. Проблема визначення зрілості займалася багато вчених, серед яких Е. Еріксон, Е. Фром, Ж. Піаже, А. Маслоу, Г. Олпорт, В. Франкл, Б. Г. Ананьєв, В. І. Матіс, А. О. Деркач, Н. В. Кузьміна, Г. С. Сухобська, В. М. Максимова, Р. М. Шаміонов, М. Ю.

Семенов, О. Ф. Рибалко, В. А. Петровський та багато інших.

В працях зарубіжних та вітчизняних авторів можна побачити деякі протиріччя, які стосуються зрілості особистості. І перше це те, що поняття зрілості часто ототожнюють з поняттям дорослості. Хоча, як вважає Б. Г. Ананьєв, ці поняття потрібно розділяти, а А. А. Бодалев вважав, що їх потрібно розглядати в співвідношенні друг з другом. За думкою Б. Г. Ананьєва, труднощі визначення об'єктивних критеріїв зрілості людини привели до заміни поняття «зрілість» поняттям «дорослість». Він розрізняв слідуючи поняття: фізична зрілість; розумова зрілість; громадянська зрілість; трудова зрілість.

У тлумачному словнику Даля поняття зрілий та зрілість трактуються слідуючим образом: зрілий, дозрівший, назрівший, созрівший; возмужалий, повнолітній, дорослий; обдуманий, розміркований.

У тлумачному словнику С. І. Ожегова поняття зрілість трактуються як вік поміж молодістю та старістю, період життя в такому віці. У тлумачному словнику Д. М. Ушакова поняття зрілість та зрілий визначаються як стан організму, який досяг повного розвитку, обґрунтовано обміркований, виважений.

Поняття «зрілість» в словнику практичного психолога В. Б. Шапаря визнається як стан, до якого приходить організм в кінці визначеного періоду свого розвитку. Хронологічні рамки періоду зрілості достатньо умовні [6].

С. Ю. Головін визначає зрілість (дорослість) як стан, до якого приходить організм в кінці періоду розвитку. Хронологічні рамки періоду зрілості достатньо умовні і визначаються завершенням юності і началом періоду старіння. У великій психологічній енциклопедії зрілість розглядається як самий тривалий віковий період онтогенезу [1]. У цей період відбувається найвищий розвиток духовного світу особистості, фізичних та інтелектуальних здібностей. Л. Г. Буряк, А. Г. Портнова, І. Ю. Кулагіна, В. М. Колюцький, О. В. Горбунова, О. Н. Маркова та ряд інших авторів відмічали, що зрілість – це така якість особистості, яка не має жорсткої прив'язки до віку та являється признакою досягнення особистістю стану найвищого

ступеню свого розвитку та досконалості, це інтегральна якість особистості, яка вивчається багатьма науками, вважається порою повного розквіту особистості, коли людина може реалізувати увесь свій потенціал, добитися найвищих успіхів в усіх сферах життя. В словнику української мови визначається, що «зрілість» – це стан організму, який досяг повного розвитку, високий ступінь розвитку, досконалості, майстерності.

Докладно дослідила проблеми зрілості в сучасній психології Н. П. Патуріна. Поняття «зрілість» доволі часто використовується як характеристика розвитку людини на різних вікових етапах. В такому разі про зрілість кажуть як про відповідність розвитку людини нормі, яка відповідає визначеному віковому періоду [3].

За думкою Б. Г. Ананьєва, труднощі визначення об'єктивних критеріїв зрілості людини привели до заміни поняття «зрілість» поняттям «дорослість» [5].

На даний час функціонує визначення особистісної зрілості як вищого рівня розвитку людини, пов'язаного з формуванням і стабілізацією у неї певних якостей. Інколи поняття особистісної зрілості ототожнюють з поняттям здорова особистість як синонім цього слова. Поняття «особистісна зрілість» використовується у працях Л. Анциферової (1978), В. Петровського (1993), Т. Скріпкіної (2000), Л. Овсянецької (2001), Д. Леонтьєва (2002). Зрілість особистості багатьма авторами пов'язується в першу чергу з привласненням нею суспільної сутності, зі ступенем оволодіння соціальним досвідом діянь та відношень, усвідомлення себе в суспільстві, баченням себе в інших людях, готовністю до відповідальної дії в навколишнім світі (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн, Д. І. Фельдштейн та ін.).

Особистісна зрілість, на відміну від психологічної, яка забезпечує готовність індивіда аналізувати і усвідомлювати події і явища довкілля, характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання, а також висвітлює рівень саморозуміння та особливості самоставлення. Особистісна зрілість пов'язана з відношенням людини до себе та

власній діяльності, з проявом творчої активності в соціумі, творчим рішенням життєвих планів та поставлених задач. Знаходячись на різних рівнях розвитку (залежність, незалежність, взаємозалежність), люди по різному проявляють особистісну зрілість. Особистісна зрілість – сукупність характеристик, які формуються у людини в різні періоди його розвитку та які дозволяють організувати його життя таким чином, щоб він міг проявити себе в період дорослості [7]. Одним з найважливіших факторів досягнення особистісної зрілості, що реалізує зв'язок людини з оточуючим світом, обумовлює досягнення нею нових соціальних рівнів та виявляє її як активну, перетворюючу індивідуальність, є професійна діяльність особистості [2].

Враховуючи вище викладене ми маємо можливість зробити декілька висновків. Поняття зрілості доволі часто вживається в психології та в психологічній літературі, проблемами визначення зрілості займалося багато вчених. Зрілість не завершується з дорослістю оскільки природа психофізіологічного розвитку зрілості різнорідна і суперечлива; на всіх її етапах трапляються як позитивні так і критичні моменти.

В українській мові поняття зрілість, або зрілий часто трактується як такий, що досяг повного розвитку, який має великий досвід, досяг високої майстерності, цілком сформований, глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності.

В працях зарубіжних та вітчизняних авторів можна побачити деякі протиріччя, які стосуються зрілості особистості. І перше це те, що поняття зрілості часто ототожнюють з поняттям дорослості. Поняття зрілість неоднозначно. Воно використовується для опису різних характеристик людини. Зрілість це тривалий віковий період, коли людина досягає високого рівня розвитку фізичних, розумових, психічних функцій. Головна характеристика зрілості – генеративність та розвинена пізнавальна сфера.

На даний час функціонує визначення особистісної

зрілості як вищого рівня розвитку людини, пов'язаного з формуванням і стабілізацією у неї певних якостей. Особистісна зрілість характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання, також висвітлює рівень саморозуміння та особливості самоставлення, пов'язана з відношенням людини до себе та власній діяльності, з проявом творчої активності в соціумі, творчим рішенням життєвих планів та поставлених задач. Це – сукупність характеристик, які формуються у людини в різні періоди його розвитку та які дозволяють організувати його життя таким чином, щоб він міг проявити себе в період дорослості. Одним з найважливіших факторів досягнення особистісної зрілості, що реалізує зв'язок людини з оточуючим світом, обумовлює досягнення нею нових соціальних рівнів та виявляє її як активну, перетворюючу індивідуальність, є професійна діяльність особистості.

Список використаної літератури

1. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика. Изд. 2-е, перераб. Минск: Харвест, 2005. 976 с.
2. Панькина Е. В. К вопросу о соотношении понятий «психологическая зрелость» и «самоактуализация» в психологии личности. *Вестник МГГУ им. М. А. Шолохова. Серия «Педагогика и психология образования»*. 2010. Вып. 4. С. 26–30.
3. Паттурина Н. П. Проблема зрелости в современной психологии. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2006. Вып. 17, т. 7. С. 113–126.
4. Словник української мови: в 11 т./за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980.
5. Татушко Е. Профессиональная деятельность и акмеология: историко-педагогические аспекты. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. Харків. 2008. №. 8. С 142–144.
6. Шапарь В.Б. Словарь практического психолога. М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2005. 734 с.

7. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості: дис. ... канд. психол. наук: 10.00.05. Львів, 2006. 147 с.
8. Штепа О. С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг: монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с.

Шпак А.В.,
*здобувачка вищої освіти IV курсу,
спеціальності «Право»
Київського фахового коледжу
туризму та готельного господарства
Науковий керівник: **Бобокал О.М.,**
викладач-методист, спеціаліст вищої категорії,
Київського фахового коледжу
туризму та готельного господарства*

ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА НАСЛІДКИ ПОДОЛАННЯ

Специфіка нинішнього етапу українсько-російських економічних-правових відносин полягає у тому, що вони набувають конфліктного характеру, ознак протистояння за умов російської військової агресії, яку деякі експерти кваліфікують як, так звану, «гібридну війну» Росії проти України. Тому до вже традиційних «зон» українсько-російського економічного конфлікту не лише додалися нові елементи, а й де-факто відбувається зміна характеру двосторонніх економічних відносин на різних рівнях їх реалізації: державному й приватному. Також за нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних чинників: воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних. До того ж на нинішньому етапі помітно зріс безпосередній та опосередкований вплив інших держав та міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

На нинішньому етапі Росія прагне, по суті, не лише зберегти свій колишній економічний та політичний вплив на Україну, а й навіть посилити його. Причому в Росії відносини з Україною традиційно розглядаються в контексті глобальних геополітичних цілей російської дипломатії. І цій меті російської сторони якраз і слугує весь спектр методів «гібридної війни», а

провідним напрямом його реалізації – підтримка сепаратистського руху на Донбасі. Адже саме військові дії у цьому регіоні нині створюють найбільше проблем для економічного розвитку України й двосторонніх українсько-російських відносин [1, с. 450] .

Проблема забезпечення міжнародного миру та безпеки залишається однією з найважливіших для світової спільноти у ХХІ ст., а наріжним каменем і характерною особливістю будь-яких досліджень з теорії міжнародних відносин – з'ясування основних причин конфліктів, пошук способів їх розв'язання або уникнення. Конфлікти, насамперед збройні (війни), є складовою частиною міжнародної політики. У політології побутує дискусійна думка про те, що політичним відносинам властиві конфлікти, зумовлені зіткненням національних інтересів.

Досвід міжнародних відносин свідчить, що в основі виникнення протиріч лежить не один чинник, а декілька. Джерелом загострення міжнародних відносин є неспівпадіння інтересів багатьох держав, економічних союзів, або військово-політичних блоків. Предметом суперечностей є території, кордони, прагнення посісти домінуюче становище в регіоні, протистояння економічних, політичних інтересів країн, що розвиваються, негативні етнічні стереотипи, релігійні протиріччя тощо. Для успішного подолання конфліктів необхідні насамперед взаєморозуміння, взаємні поступки і компроміси конфліктуючих сторін. Ефективне вирішення конфліктів можливе за умови визнання його учасниками необхідності йти на компроміси, поступки і взаємні компенсації.

Утім, загострення українсько-російського протистояння на сучасному етапі виявилось тим «лакмусовим папірцем», що вельми наочно продемонстрував зацікавленість у певному розвитку українсько-російських відносин ряду суб'єктів, яких можна віднести до категорії так званої «третьої сторони». Насамперед це стосується США та країн Європи. Однак деякі оглядачі звертають увагу на те, що подальший розвиток українсько-російських відносин зачіпає інтереси Білорусі, Казахстану і навіть Китаю. Така зацікавленість у розвитку

українсько-російських відносин представників «третьої сторони» і їх прагнення досягти своїх геополітичних і геоекономічних цілей справляє вельми потужний вплив на розвиток українсько-російських відносин, оскільки змушує їх коригувати свою геополітичну та геоекономічну стратегію і тактику. До того ж на сучасному етапі українсько-російські економічні відносини розвиваються під потужним впливом міжнародного військово-політичного фактору, активізація якого відбулася під впливом порушення Росією Будапештського меморандуму та окупації Криму російськими військами.

Серед усіх типів міжнародних конфліктів найнебезпечніші – воєнні (збройні), оскільки вони характеризуються жорсткістю та безкомпромісністю позицій їх учасників, призводять до величезних людських втрат, руйнувань, матеріальних збитків. При цьому їх важко зупинити. Характер воєнних конфліктів і можливості їх мирного розв’язання прямо пов’язані зі специфікою міжнародної системи, в якій вони відбуваються. Збройні конфлікти, тобто війни, є цілеспрямовано організованими зіткненнями збройних сил конфліктуючих сторін з метою нанесення максимально можливої шкоди противнику, аж до знищення його військового й господарського потенціалу [2].

Сучасні збройні конфлікти носять характер гібридних війн (Г. в.), які поєднують традиційні (зброю) і нетрадиційні (інформаційний вплив) методи ведення війни. Масове застосування останніх отримало назву Інформаційної війни (І. в.). Головна її мета – вплив на свідомість і поведінку людей за допомогою маніпулювання інформацією, щоб змусити їх мислити і діяти в інтересах агресора. Увага громадськості розслабляється за допомогою яскравих розважальних шоу, зосередженні на другорядних подіях тощо. До арсеналу інструментів інформаційної війни входять: політична пропаганда, дезінформація, технології викривлення інформаційного простору, використання компроматів, інформаційного бруду, неправдивої інформації. За допомогою таких методів можна змінити систему цінностей та інтересів

громадян іншої держави, підірвати її суверенітет та незалежний розвиток. Інформаційна війна як складова гібридної війни є специфічною, адже неможливо визначити її початок і кінець. Вона не має лінії фронту, ніяких юридичних і моральних норм та правил, ведеться без офіційного оголошення так, що країна, яка зазнала такого нападу, не відразу про це дізнається. Учасниками інформаційної війни можуть бути країни, їхні органи, терористичні і наркобізнесові угруповання, комерційні фірми та особи, які діють без злочинних намірів.

На сучасному етапі українсько-російські економічні відносини набули більш конфліктного характеру, ознак протистояння за умов російської військової агресії Росії проти України. За нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних чинників – воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних. Також помітно зріс безпосередній і опосередкований вплив інших держав, насамперед західних, і міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

Нинішнє українсько-російське економічне протистояння позначається як на структурі й динаміці двосторонньої торгівлі, так і на розвитку різних галузей і секторів економік обох країн. Хоча, звичайно, відносний вплив цього протистояння на економіку України й Росії різний через різницю їхніх масштабів. Зокрема, цього року спостерігалось як скорочення експорту українських товарів до Росії, так і скорочення імпорту російських товарів в Україну.

Інформаційна війна є складовою гібридної війни, в яку була втягнута Україна у 2014 р. Російською Федерацією (РФ). Це спричинило хаос у міжнародній системі післявоєнної Європи. Основною передумовою гібридної війни Росії проти України, яка нині переросла у фазу відкритої збройної агресії з боку РФ, є системна криза російської державності, зумовлена намаганнями російського політикуму відновити Російську імперію, розширити контроль над частиною світу, утримати за

собою світову гегемонію, втрачену після економічного занепаду та розпаду СРСР. Насправді, ця війна Росії проти України ведеться вже понад 300 років з метою забезпечити російський контроль над Азовським і Чорним морем, українською територією та її природними ресурсами, зокрема землею.

Список використаної літератури

1. Веселова Л. Ю. Кібербезпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади : монографія / Л. Ю. Веселова ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Гельветика, 2020. – 486 с. – Бібліогр.: с. 413–486.

2. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.) [Електронний ресурс] / Нац. акад. Служби Безпеки України. – Електрон. вид. – Київ, 2021. – 189 с. – URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf.

3. Гібридна війна: in verbo et in praxi : [колект. монографія] / О. Базалук, В. Білецький, В. Гуржи, Р. О. Додонов, В. Додонова ; ред.: Р. О. Додонов. – Вінниця : Нілан, 2017. – 411 с. – Бібліогр.: с. 386–410.

Щербінін М.Ю.,
здобувач вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Науковий керівник: Кочина О.С.,
к.ю.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОЦЕДУРА СПАДКОВОЇ СПРАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації поставило перед українським законодавством ряд викликів. Правова база України була спрямована на регулювання суспільних відносин у мирний час, тож після повномасштабного вторгнення у більшості сфер суспільного життя виникла потреба у їх врегулюванні відповідно до вимог воєнного стану. Зокрема, це стосується спадкування.

Так, зокрема, виникла потреба в суттєвих змінах у процедурі відкриття спадкової справи. Стаття 1221 Цивільного кодексу України встановлює, що «місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця» [1]. Проте, в умовах війни велика кількість людей була і може різко стати внутрішньо переміщеними особами, а територія проживання спадкодавця може бути окупована або зазнати суттєвих руйнувань тощо. Тож, реалізація права на спадкування може бути неможливою.

Також, відповідно до Порядку та Положення про Спадковий реєстр при відкритті спадкової справи нотаріус зобов'язаний здійснити проведення перевірки інформації про наявність чи відсутність заведеної спадкової справи та виданих свідоцтв про право на спадщину, та зареєструвати в ньому спадкову справу [2]. В умовах кібервійни, доступ до спадкового реєстру може бути обмеженим, що унеможливить роботу нотаріуса в рамках закону.

Виникла проблема в додатковому врегулюванні строків прийняття спадщини та видачі свідоцтв на спадщину. Так,

відповідно до статті 1270 Цивільного кодексу України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [2]. Реалії воєнного стану унеможливають звернення спадкоємців із заявами про прийняття спадщини. Також, відповідно до Закону України «Про нотаріат», видача свідоцтв про право на спадщину має здійснюватися лише за місцем відкриття спадщини [3], що створює очевидну проблему. Ці та інші труднощі з якими могли стикнутися громадяни в ході реалізації свого права на спадщину, потребували врегулювання.

Тож, з огляду на особливі обставини, урядом України було прийнято ряд важливих та своєчасних актів, котрі мають за мету врегулювати виниклі законодавчі колізії та прогалини:

постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164 [4];

наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 22 лютого 2012 року № 296/5 [5].

Даними нормативно-правовими актами, впроваджено ряд новел, які мають основоположне значення для належного функціонування такої сфери як спадкове право в умовах воєнного стану.

Зокрема, відтепер, спадкоємець має право звернутись до будь-якого нотаріуса України для відкриття спадкової справи, незалежно від останнього місця проживання померлого. Така новела, дозволяє розв'язати проблему відкриття спадку не лише внутрішньо переміщеним особам, а й біженцям, які можуть реалізувати своє право на спадок, скориставшись статтею 38 Закону України «Про нотаріат» [3]. Тобто можуть звернутись до дипломатичних представництв України або її консульств. Це надзвичайно важливе нововведення, адже сприяє безпеці громадян.

Також, відтепер, за ситуації, коли доступ до Спадкового реєстру буде обмежено, нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру. Дане нововведення дозволяє

громадянам, реалізовувати своє право, не зволікаючи технічні обставини. У разі відновлення доступу до реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів зобов'язаний вчинити вищевказані дії. Якщо ж буде виявлена раніше заведена спадкова справа, яка заведена без використання Спадкового реєстру, то справу веде той нотаріус, який зареєстрував її раніше. Тож ризики плутаниці в повноваженнях також нівелюються. Крім того, нововведення мають нівелювати протиправні ризики, адже видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеної без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі.

Врегулювання також зазнало питання строків для прийняття спадщини. Відповідно до постанови Кабінету міністрів України, на період дії воєнного стану строк для прийняття спадщини або відмови від її прийняття – зупиняється[4]. Тобто, якщо є певні причини, котрі унеможливають звернення спадкоємців з заявами про прийняття спадщини, то такі особи матимуть право звернутися з відповідними заявами вже після завершення воєнного стану. Що унеможливорює пропущення громадянами строків на прийняття спадщини.

Водночас, враховуючи всі особливості щодо перебігу строку для прийняття спадщини в умовах воєнного часу, можна стверджувати, що наразі, незалежно від будь-яких обставин, видача свідоцтв про право на спадщину до завершення воєнного стану є обмеженою. Так, отримати свідоцтво та оформити на себе право власності можуть лише ті особи, щодо яких строк на прийняття спадщини вплив до введення воєнного стану та нотаріус має можливість виконати всі встановлені законом процедури в рамках відкритої спадкової справи.

Також, з огляду на те, що Законом України «Про нотаріат» передбачається, що свідоцтво про право на спадщину видається лише за місцем відкриття спадщини. Тож, оскільки постановами не передбачається змін щодо цього, то спадкові справи, що відкриті не за місцем відкриття спадщини, мають бути передані нотаріусам за місцем останнього проживання

спадкодавця. Лише за тим місцем особа зможе отримати свідоцтво.

Тож, постановою Кабінету міністрів України та наказом Міністерства юстиції України було суттєво спрощено процедуру відкриття спадкової справи. Проте і досі не вирішеним залишається питання щодо комфортного та безпечного завершення даної процедури. Вищенаведені новели є надзвичайно важливими та актуальними для належного функціонування системи спадкового права України.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.09.2022).

2. Положення про спадковий реєстр: затв. наказом М-ва Юстиції України від 07.07.2011 р. №1810/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11> (дата звернення: 27.09.2022).

3. Про нотаріат: Закон України від 19.08.2022 №3425-XII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 27.09.2022).

4. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану
Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164-2022-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF> (дата звернення: 27.09.2022).

5. Зміни до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: затв. наказом М-ва Юстиції України від 11.03.2022 р. №1118/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22> (дата звернення: 27.09.2022).

Ямпонець П.В.,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних та
поведінкових дисциплін
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Коршак Д.О.,
здобувач вищої освіти 4 курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Політичний словник характеризує громадянське суспільство як спільноту соціально активних громадян, які прагнуть політичної згуртованості (через партії, рухи, громадські об'єднання), усвідомлюють можливості впливу на державу з метою захисту своїх законних прав, свобод та інтересів[1].

Тобто вже у визначенні акцент робиться на соціальній активності громадянина як якісній характеристиці громадянського суспільства. Деякі вчені, психологи та історики, називають соціально активних громадян пасіонаріями.

Пасіонарність як характеристика психіки й поведінки особи – це активність, яка виявляється у здатності та навіть прагненні до певної жертвності заради досягнення мети. Пасіонарність притаманна майже всім людям, але в дуже різному ступені. Вона може бути неусвідомленою чи усвідомленою, проявлятися як владолюбство або своєрідне горде смиренство, діяльне милосердя, пожадливість чи жертвний аскетизм. Ці якості можуть породжувати як подвиги, так і злочини, як добро, так і зло, творення або руйнування. Пасіонарність не дозволяє бути байдужим. Імпульс пасіонарності може бути таким сильним, що його носії (пасіонарії) можуть не завжди передбачати всі наслідки своїх

дій, й не відмовляються від них навіть під загрозою смерті[2].

Різний ступінь вияву пасіонарності частково може спадкуватися, частково залежить від виховання, від впливу оточення та обставин. Пасіонарії виявляються як яскраві чи успішні (в конструктивному варіанті – корисні для себе і соціуму) особистості, активні в суспільному житті (задумують, готують, здійснюють революції та кардинальні реформи).

Чимало прикладів таких енергійних та харизматичних особистостей є як в історичному минулому, так і в сучасному суспільному житті України. Саме вони були носіями того імпульсу, який пробуджував український народ до боротьби за свою державність, за незалежність.

Теорія пасіонарності тісно пов'язана з поняттями «держава», «політичне (громадянське) суспільство» та пов'язана з категорією «етнос». Розвиток етносу і його політичної надбудови - держави неможливий без розвитку пасіонарності, тобто, без тої енергії, яка стає домінантою громадянського суспільства як соціально-дійової категорії. Пасіонарність — ознака, яка виникає внаслідок мутації (пасіонарного поштовху) та утворює всередині популяції певну кількість людей (пасіонарії), що мають посилене тяжіння до дії

Пасіонарність виявляється у людини як нездоланий потяг до діяльності заради ідеалу, суспільно значущої мети, заради досягнення якої доводиться жертвувати і життям інших людей, і своїм. Саме ця сила прискорює еволюцію специфічних людських спільнот – етносу. Лев Гумільов вважає, що чим більша кількість пасіонарних осіб з'являється в етнісі, тим він стає життєздатнішим[3].

В свою чергу, можна зазначити, що чим більше пасіонаріїв, тим активнішим є громадянське суспільство і тим швидше та вдаліше воно тисне на державний механізм спонукаючи його до прогресивних змін.

Дослідники виділяють три фази пасіонарності (піднесення, інерційність, занепад) та розрізняють наступні його види: психологічний – розвинений комплекс рис вдачі, що мають енергетичну основу: активність, допитливість,

пристрасність (як емоційна, так і пізнавальна, ділова), але при цьому і конфліктність, агресивність; біологічна, що може виявлятися як біологічний інстинкт діяльності, влади, здатність виокремлювати і використовувати енергію навколишнього середовища [4].

Імпульс пасіонарності буває настільки сильним, що його носії (пасіонарії) не можуть передбачити наслідки своїх вчинків. Ця обставина вказує на те, що пасіонарність — атрибут не стільки свідомості, скільки підсвідомості. Серед осіб, у яких пасіонарна напруга перевищує інстинкт самозбереження, виділяють революціонерів («небесна сотня»), дисидентів (Л.Лук'яненко, В.Чорновіл, В.Стус), митців, журналістів (Г.Гонгадзе) і просто, ініціативних людей.

Звичайно, не всі пасіонарії є лідерами. До того ж, треба розрізняти пасіонарність позитивну і негативну. Адже В. Леніна, Й.Сталіна, А.Гітлера також можна вважати людьми пасіонарними – вони свої ідеї реалізовували цілком, проте якими методами і які саме ідеї?

Історія будь-якого етносу, держави має як моменти підвищення, так і моменти падіння пасіонарності. Зазвичай носієм і акумулятором цієї внутрішньої енергії народу є національна еліта – каста кращих, що здобули це звання своїми подвигами, прагненнями, відкриттями і досягненнями, особистими жертвами в ім'я інтересів і потреб нації. Наша історія має ким пишатися, у нас завжди була зріла активна національна еліта. Проблема ж існує в тому, що ця еліта відносно малочисельна, слабо організована, володіє незначними матеріальними та політичними ресурсами. Крім того, в результаті особливого, важкого історичного шляху та багатовікового панування чужинців, українська еліта є неоднорідною і розколотою за світоглядними принципами. А згідно із законом теорії пасіонарності, через залучення етносу до чужих цінностей або входження в чужий етнос люди відмовляються від власної етнічної домінанти і змінюють систему цінностей.

М. Міщенко вважає, що «пасіонарною ідеєю українського

етносу є ідея абсолютної незалежності як окремої особи, так і народу в цілому. Формування пасіонарної ідеї відбувається протягом століть, поки вона не накопичить потенціал, здатний здійснити «пасіонарний поштовх» — «енергетичний імпульс, що виконує роботу» [5].

Активно українська пасіонарність формується у XIII-XV століттях. В цей період відбувається оформлення української ідеї вільного козацтва як її носія. XVI-XVII століття — фаза яскраво виявленого підйому, виходу козацтва на політичну арену, безперервних козацько-селянських повстань, визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

Загалом українська пасіонарність на думку М. Міщенка не є реалізованою, вона не досягла кульмінаційної фази, знаходиться в стані «пасіонарної летаргії». Але відмінність летаргічного сну від смерті у тому, що коли-небудь повинно настати пробудження, і воно наставало завжди, коли пасіонарність панівних етносів держав, до яких входили українці, зазнавали кризи... Взагалі, причиною невдачі української пасіонарності було те, що вона більше проявлялася як стихія, не маючи організації» [5].

Інший дослідник пасіонарності – Мосюкова Н. Г. вважає, що зараз триває інерційна фаза розвитку, яка почалася ще 1920 року. Вона стверджує, що мірою пасіонарності є відношення сукупності подій, які відбивають активність етносу до сукупності подій, які характеризують пасивність етносу. З висновків дослідниці випливає, що українська нація не втратила своєї пасіонарності протягом років, а лише дещо трансформувала її [6].

Прикладом цього є «помаранчева революція» 2004 року та «революція гідності» 2013-2014 рр., коли демократична пасіонарність громадянського суспільства породила серед більшості українського соціуму надії на звільнення від авторитарних методів правління, укріплення національної ідентичності і прискорення прогресивного, європейського поступу України.

Адже, «пасіонарність, тобто здатність до потужних

виплесків суспільної енергії, до висування яскравих ідей, до лідерства і залучення для втілення масштабних проектів великих мас людей, прискорення на цій основі прогресивного розвитку справедливо вважається перевагою, свідомством великого творчого потенціалу нації або народу» [7].

Таким чином, виразником (чи краще носієм) пасіонарності може бути кожен громадянин, але найефективніший результат матимуть лише спільні зусилля – зусилля всього громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Політичний словник // Адреса в Інтернеті: http://mirslovarei.com/content_fil/PASSIONARNOST-7769.html
2. Процак Х. Пасіонарність як суспільна ознака: минуле і сучасне // Адреса в Інтернеті: <http://protsak.livejournal.com/5452.html>
3. Гумилёв Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. — СПб.: Кристалл, 2021.
4. Зимина И. С. Пассионарность личности в научно-педагогическом исследовании // Адреса в інтернеті: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Pedagogica/4_+zimina.doc.htm
5. Міщенко М. Роздуми про пасіонарність України // Адреса в Інтернеті: <http://menko2a.h16.ru/World-EU/Rozdum.htm>
6. Мосюкова Н. Особливості українського етногенезу // Грани. – №1 (57). – 2018. – январь – февраль // Адреса в Інтернеті: <http://www.grani.org.ua/index.php?page=authors&num=270>
7. Костюкевич В. Майдан, який ми втратили // День. – №125. – 2020. – 29 липн.

Ярмак Д.М.,
здобувач вищої освіти 2-го курсу
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Абросімов М.В.,
здобувач вищої освіти, 4-го курсу,
Чернігівського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ДІТЯМ, ЇХНІМ БАТЬКАМ ТА СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ ЗІ СХОДУ УКРАЇНИ

Певну кризу переживає і професійне середовище педагогів, психологів, соціальних працівників. Суть цієї кризи полягає у відсутності або недосконалості наявних методик роботи з сім'ями та дітьми, які постраждали від збройного конфлікту, в тому числі внутрішньо переміщеними дітьми та їхніми сім'ями.

Міжнародна організація «Право на здоров'я» (HealthRight International) та МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» мають 20-річний досвід надання допомоги дітям, молоді та сім'ям у подоланні кризових станів в Україні та понад 30 країнах світу. З перших днів соціально-політичної кризи та військового конфлікту організації надають фахову допомогу потерпілим від збройного та соціального протистояння.

У рамках проекту «Підвищення спроможності спеціалістів щодо психосоціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми», що реалізується МБО «Фонд Східна Європа» за фінансової підтримки ChildFund Deutschland, МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» розробив посібник для фахівців державного та недержавного сектору (соціальних працівників, психологів, вчителів і волонтерів) щодо надання психосоціальної допомоги дітям та їх батькам з числа внутрішньо переміщених осіб з Луганської та Донецької областей.

Для підготовки програми використано досвід України, який вже формується у відповідь на проблеми внутрішньо переміщених осіб, а також досвід Грузії і Боснії [1].

Емоційно-психологічний стан внутрішньо переміщених осіб, які пережили травматичний досвід

Внаслідок травматичного досвіду людина переживає стани, які спричиняють нестабільність і втрату контролю над ситуацією, власним життям:

Втрата автономності («Я не керую процесом. Мене кудись несе»).

Втрата суб'єктивності («Це не я приймаю рішення у своєму житті. Хтось зверху вирішує»).

Порушення ідентичності.

Розгубленість (на рівні думок не можуть зосередитися і виконувати розумові завдання, до яких звикли). Регрес.

Побоювання відторгнення (що їх будуть ідентифікувати з ворогами).

Відчуття незахищеності.

Стан жертви.

Злість та пошук «зовнішнього ворога» (хтось має за це заплатити).

Відсутність можливостей прогнозувати майбутнє.

Сором, низька самооцінка, почуття провини.

Функціональні симптоми, психосоматичні розлади, зловживання психоактивними речовинами (ПАВ).

Реакції на тяжкий стрес і порушення адаптації, в тому числі посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Поведінкові особливості дітей, які пережили травматичний досвід [3].

Поведінкові особливості дітей, які пережили травматичний досвід

Значна частина дітей переміщається з окупованих територій або районів збройного конфлікту без належним чином оформлених нотаріальних доручень батьків, у супроводі тільки знайомих або родичів. Якщо дитину евакуювали окремо від батьків, окрім травми від збройного конфлікту, переміщення, вона також потерпає від розриву з близькими людьми –

батьками або опікунами (дідусями, бабусями та ін.).

Через розрив у стосунках з близьким дорослим у дитини можуть спостерігатися негативні зміни поведінки. При втраті об'єкта прив'язаності (сім'ї як сфери формування прив'язаності) у дитини виникає порушення прив'язаності [2].

Визначають такі її види:

Негативна (невротична) прив'язаність – дитина постійно шукає уваги від дорослих, навіть і негативної, провокуючи покарання, дратуючи дорослих.

Амбівалентна прив'язаність – дитина постійно демонструє подвійне ставлення до близького дорослого: то пеститься до нього, то грубіянить, уникає. Компроміси у стосунках відсутні, а сама дитина не може пояснити свою поведінку і страждає від цього.

Уникаюча прив'язаність – дитина замкнена, понура, не допускає довірливих стосунків із дорослими й дітьми. Основний мотив такої поведінки – «нікому не можна довіряти».

Дезорганізована прив'язаність – дитина навчилася виживати, порушуючи усі правила і кордони людських стосунків. Їй не потрібно, щоб її любили – вона хоче, щоб її боялися. Такий тип прив'язаності характерний для дітей, котрі зазнавали жорстокого поводження.

Травматичні події можуть викликати у дітей різні поведінкові особливості, почуття, які важливо відслідковувати та адекватно допомогти дитині пережити, проявити й пропрацювати їх. Це можуть бути почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, сум.

У дітей можуть виникнути проблеми з навчанням, увагою, можливістю запам'ятовувати інформацію, психосоматичні порушення (такі, як логоневроз (заїкання), енурез (нетримання сечі), бронхіальна астма, нейродерміти та ін.). Існують певні особливості поведінкових проявів дітей, які пережили травматичний досвід, з урахуванням віку.

Діти дошкільного віку (до 6 років) часто мають розпливчасті й соматичні (які проявляються фізичними

симптомами) реакції на травматичні події. Вони можуть помилково думати, що ця подія – це їхня вина. Це може призвести до так званого «магічного мислення» (наприклад, дитина може думати «якби я краще прибирав іграшки, цього б не сталося») і формування почуття власної провини. Діти цього віку часто проявляють свої емоційні реакції на травму у вигляді проблем зі сном, можуть мати нічні кошмари. У них можуть виникати хвилювання та занепокоєння, які проявляються у «чіплянні до дорослих» (дитина боїться залишитися одна в кімнаті, постійно потребує уваги, боїться засинати тощо) [2;3].

Діти (7-11 років) після травми починають більше боятися, соромитися і проявляти підвищену тривожність. Може виникнути регресивна поведінка (повернення до попередніх стадій розвитку), що включає енурез, смоктання пальця, дитячий лепет, бажання тримати постійно поряд із собою іграшку. У дітей цього віку може розвиватися втрата апетиту, скарги на болі в животі, головні болі, запаморочення. Також поширені проблеми з навчанням, такі як нездатність зосередитися, відмова відвідувати школу, агресивна поведінка в школі.

Підлітки (від 12 років) зазвичай тримають почуття в собі, що може призвести до депресивних станів. Водночас, вони можуть робити вигляд, що «все нормально». Діти можуть намагатися менше часу проводити з сім'єю, а більше часу з іншими людьми, намагаючись бути активними і таким чином управляти своїми страхами. Для таких дітей існує ризик бути включеними в різні угруповання, в тому числі воєнізовані угруповання [2;3].

У роботі з дитиною важливо розібратися в суті її проблем. Планувати роботу варто разом з батьками. Адже батьки та найближче оточення дитини можуть стати для неї ресурсним середовищем – таким, що допоможе пережити травму й адаптуватися до нових умов.

Список використаної літератури

1. Психическое здоровье беженцев. Всемирная

организация здравоохранения. Киев.: Изд-во СФЕРА. 1998.

2. Как помочь ребенку справиться с кризисом или стрессом. Дети, пережившие травму. Руководство для взрослых / Составитель: д-р Л.Р. Мошинская, по материалам лекции: Алан Козн М.Sc. Хава Анкор М.А.и Мули Лахад.

3. Consequences of Child Exposure to War and Terrorism Paramjit, T. Joshi and Deborah A. O'Donnell. *Clinical Child and Family Psychology Review*. Vol. 6. №. 4, December, 2003.

Наукове видання

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ**

**Збірник матеріалів VIII регіональної науково-
практичної конференції
(7 жовтня 2022 року)**

Технічний редактор Захарчук І.В.

Комп'ютерна верстка Захарчук І.В.

Відповідальний за випуск Назарко С.О.

Електронне видання